

ÉLETPÁLYA- ÉPÍTÉS

KOMPETENCIATERÜLET „A”

EMBER ÉS TÁRSADALOM
TANÁRI ÚTMUTATÓ

9. évfolyam

A kiadvány az Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterve alapján készült.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulíNova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

Szakmai vezető: Farkas László

Szakmai bizottság: Dr. Klein Sándor elnök, Dr. Balogh Andrásné
Dr. Krisztián Béla, Sum István, Dr. Szenes György

Szakmai lektor: Stefany Judit

Alkotó szerkesztő: Szellő Gyöngyi

Felelős szerkesztő: Burom Márton

©

Szerzők: Falus Katalin, Jakab György,
Lőrinc László, Miaveczen Jenő

Educatio Kht. 2008

TARTALOM

- IX.A.1.1. Az étkezés társadalomtörténete
- IX.A.1.2. Erkölc és jog
- IX.A.1.3. Fiatalok, majd öregek – generációs kérdések
- IX.A.1.4. Az étkezéshez, vendéglátáshoz kapcsolódó foglalkozások
- IX.A.1.5. Termelés – közvetítés – fogyasztás
- IX.A.1.6. Életpályák – karrier

AZ ÉTKEZÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETE

MODULLEÍRÁS

A modul célja	Az étkezés társadalomtörténetének megismerése, ezen keresztül saját étkezési kultúránk gyökereinek megértéséhez. A modul célja továbbá alapvető konyhai ismeretek közvetítése és közvetett iránymutatás az egészséges életmód, táplálkozás terén. Cél továbbá az asztali illem szabályainak megismertetése és megértetése.
Időkeret	3 óra
Ajánlott korosztály	14–15 év (9. évfolyam)
Ajánlott megelőző és követő tananyag	Megelőző modul: <i>Az ember és társadalom témakör kezdő modulja</i> Követő modul: <i>Erkölc és jog</i>
Modulkapcsolódási pontok	Tágabb környezetben: – Műveltségterületen/tantárgyon belül: Életvitel és gyakorlati ismeretek: az étkezés kultúrája Ember és társadalom: művelődéstörténet, történelem (társadalom- és gazdaságtörténet), közgazdaságtan – Műveltségterületen/tantárgyon kívül: Magyar nyelv és irodalom: beszédkésztség, fogalmazás
A képességfejlesztés fókusza	<i>Ember és társadalom:</i> ismeretszerzés személyes beszélgetésekből Információkezelés: – információszerzés – információfeldolgozás – eszközhasználat Kooperativitás: – hatékony kommunikáció – együttműködés nem mindig veszélytelen tevékenység közben, odafigyelés egymásra, vigyázni a másikkal – a társadalmilag elfogadott magatartási normák betartása csoporton belül <i>Életvitel és gyakorlati ismeretek:</i> konyhai háztartási ismeretek, főzési ismeretek. Problémakezelés: – analízis – lényegkiemelés – rendszerezés

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A modul alapvetően két iskolai adottságra épül. Ahol működik tankonyha, ott a modulban leírt kisebb konyhai műveleteket el lehet végezni. A modul során itt fokról fokra készül el egy egyszerűbb menü, mégpedig olyan módon, hogy az egyes mozzanatok megfeleljenek az éppen tárgyalt történeti korszak konyhai ismereteinek és gyakorlatának. A modul sikeréhez jó előre meg kell szervezni azt, hogy ki milyen hozzávalót, edényt, alapanyagot hoz.

Ott, ahol tankonyha vagy hasonló lehetőség nincs, ott ezek a műveletek leegyszerűsíthetők vagy elhagyhatók, ahogy erre a modulterv alternatívákat is fogalmaz meg. A modul alkalmas arra, hogy egyszerre nyújtson történeti, művelődéstörténeti ismereteket, és bevezessen az alapvető konyhai gyakorlati ismeretek birodalmába. Emellett az asztali illem elsajátítását is elősegítheti.

TÁMOGATÓRENDSZER

Felhasznált objektumok

Lőrinc László: *Életmódtörténet I.*, AKG Kiadó, Bp., 1999.

Lőrinc László: *Életmódtörténet II.*, AKG Kiadó, Bp., 2002.

Biró Gábor–Lőrinc László–Stefány Judit: *Történelem 2.*, AKG Kiadó, Bp., 2001.

Lőrinc László: *Életmódtörténet III.*, Kézirat (2005)

Történelmi világtalasz, Kartográfiai Vállalat, Bp., 1991.

C	Tevékenység	Kutatómunka
	Tanári instrukciók	A gyerekek térképen vizsgálják egy-egy élelmiszer őshazájának helyét. (Térkép: Lőrinc László: <i>Életmódtörténet I.</i> 68. oldal vagy <i>Történelmi világtlasz</i> , Kartográfiai Vállalat Bp., 1991. 6. oldal IV. térkép)
	Kiemelt készségek, képességek	Kommunikáció, rendszerezés
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	Bármilyen osztályban
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport vagy egyéni
	Módszerek	Térképvizsgálat
	Eszközök	Térkép

1. GYŰJTEMÉNY

Ételnevek:

- gulyásleves (a marha őshonos, de a paprikás ízesítés amerikai)
- paprikás csirke (paprika: Amerika, csirke/házityúk őse: Távol-Kelet)
- rántott szelet (a sertés őshonos, a bundázás mediterrán, bécsi közvetítéssel, 19. század)
- paprikás krumpli (burgonya: Amerika)
- töltött paprika (paprika: Amerika, rizs: Távol-Kelet, sertés: őshonos)
- töltött káposzta (balkáni, a törökkel jön)

Az ételek alapanyagainak házasítása, termelése az adott térség neolitikuma (újkőkora) idején történt.

Rövid összegzés (5 perc)

A	Tevékenység	Előadás
	Tanári instrukciók	A tanár összefoglalóan tisztázza, hogy mai étrendünk történetileg alakult ki, jelentős része az utóbbi évszázadokban. Utal arra, hogy a teríték, az étkezés módja is változott. Előre vetíti, hogy a következő majd három órában erről a múltból lesz szó.
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelem, memória
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Frontális
	Módszerek	Tanári összegzés, magyarázat
	Eszközök	-

Tartalomfeldolgozás

Az őskori ételek (20 perc)

A Tevékenység

Tanári instrukciók

Gyűjtőmunka, kóstolás, beszélgetés

A gyerekekkel nyers, tisztított zöldségeket hozatunk (répa, gyökér, borsó, karalábé, karfiol, zeller, retek, petrezselyem, esetleg – ha idénye van és van termelője – zsenge kukorica-csővecskét stb.). Esetleg erdei gyümölcsöket és gombát is. Megkóstolják ezeket, és megpróbálják megállapítani, mi-ben különbözik az ízük, állaguk a megfőzött változatuktól. Tapasztalataikat megbeszélik. A tanár elmondja, hogy az őskori gyűjtögetés során sokféle ételből keveset ettek, főleg nyersen, és jellemző módon a tápérték túlnyomó részét gyűjtögették, kisebb részét vadászták. Megbeszélik, honnan lehetett tudni hogy mi ehető (több nemzedéki tapasztalat hagyományozása). Megbeszélik, milyen élettani előnyei vannak a nyersételnek (nem túlsózott, rostok, vitaminok stb.), milyen problémákkal járhat (emésztés).

Kiemelt készségek, képességek

Nyitottság, megismerési vágy, rendszerezés

Célcsoport/A differenciálás lehetőségei

Munkaforma

Heterogén kiscsoportban és közösen is lehet végezni

Módszerek

Kóstolás, tapintás, beszélgetés

Eszközök

Behozott zöldségek, esetleg erdei gyümölcsök, gomba stb.

B Tevékenység

Tanári instrukciók

Ételkészítés, mesemondás, beszélgetés

Gabonamagvakat hoznak a gyerekek. Búza, rozs, zab stb. szemeket hasonlítanak össze egymással, ill. fűmaggal. A magvakat kövek között „megőrlik”. Egybevetik az „eredményt” a szintén behozott búzadarával, liszttel. A lisztből kását és (pizzatészta recept segítségével) lepényt, vagyis keletlen tésztát készítenek. A tanár közben elmondja, hogy a sütés feltehetően régebbi, a főzés újabb keletű eljárás, mindkettő ismert az őskorban, a természeti népek körében is; hogy az újkőkortól, a termelés korától kezdve az újkorig a nagy tömegek mindennapi étele a kása és a lepény, illetve a kelt tésztájú kenyér volt. Esetleg puliszkát is készíthetnek kukoricából. A tanár magyar népmeséket is mondhat, melyben a kása, a puliszka mint a gazdagság szimbóluma jelenik meg.

Kiemelt készségek, képességek

Nyitottság, megfigyelés, rendszerezés, tapasztalatszerzés

Célcsoport/A differenciálás lehetőségei

Munkaforma

Heterogén kiscsoportban és közösen is lehet végezni

Módszerek

Kóstolás, tapintás, beszélgetés

Eszközök	Szakácskönyv a pizzatészta receptjével, gabonamagvak, liszt/kukorica, víz, konyhai felszerelés, gáztűzhely, só stb.
C	Tevékenység
Tanári instrukciók	Olvasás, olvasott szöveg feldolgozása A gyerekek elolvassák a <i>Étkezés az őskorban</i> című szöveget. A csoport egyik fele az ősköri, a másik az újköri részt olvassa, és elolvasás után összefoglalják egymásnak az olvasott szöveg lényegét. A szöveg alkalmas arra, hogy a tanár készüljön belőle a többi alternatíva levezenyléséhez.
Kiemelt készségek, képességek	Lényegkiemelés, gondolkodás, szóbeli szövegalkotás, figyelem, együttműködés, jegyzetelés, rendszerezés
Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
Munkaforma	Heterogén kiscsoport, páros munka
Módszerek	Olvasás, páros ismertetés, heterogén kis csoportos megbeszélés
Eszközök	2. gyűjtemény: <i>Étkezés az őskorban</i>
D	Tevékenység
Tanári instrukciók	Feladatmegoldás, vita, értékelés A gyerekek megnézik az <i>Őskori vadászok és termelők étrendjének egybevetését</i> . Az adatok alapján megvitatják, hogy mikor volt jobb élni az étkezés szempontjából, az őskorban vagy az újkorban. A szempontokat egyénileg két hasábra írják (őskor előnyei, újkor előnyei), majd munkájukat egybevetik a többiekével és megvitatják.
Kiemelt készségek, képességek	Lényegkiemelés, problémamegoldó gondolkodás, szóbeli szövegalkotás, figyelem, együttműködés, jegyzetelés
Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
Munkaforma	Heterogén kiscsoport, páros
Módszerek	Olvasás, írásbeli szövegalkotás
Eszközök	3. gyűjtemény: <i>Őskori vadászok és termelők étrendjének egybevetése</i>

2. GYŰJTEMÉNY

Étkezés az őskorban (Lőrinc László: *Életmódtörténet I.*)

Változatos étrend az őskőkorban

Régészeti leleteken és néprajzi megfigyeléseken alapuló feltevések szerint a vadászok étrendje sokkal változatosabb volt, mint a mai. Nagyon sokféle növényt, levelet, termést és gyümölcsöt megettek. Évzredek tapasztalataiból tudták, mi mérgező, mi nem az. A pitypang levelét például salátaként ették. Az ételeket szárítással, sózással, pácolással tartósították. Fűszerek viszont ritkán használták a sót, annál több egyéb fűszert, például koriander, borsot, bazsalikomot, mentát, zsályát. Ez utóbbiakat gyógyfűként is ették, akárcsak a macskamentát, rutafűt. Nyilván ismerték azoknak a magas tápértékű növényeknek eredeti változatát, amelyeket későbbi korokban az adott térségben házasítani fognak, így a kukorica, a burgonya, a jam, a rizs, a búza, a zab, a köles, az árpa, a szezám vagy az olajbogyó vadját. A sütést a tűz feltalálása után már az előember alkalmazhatta. Nyáron, felhevített kőlapon, parázon egyaránt lehetett húst vagy magvakat, gumókat sütni. A főzés viszont bonyodalmasabb eljárás, hiszen a vadászoknak többnyire semmilyen edényük nem volt. Ám az őskőkori vadászok feltehetően ugyanúgy felülemelkedtek ezen a problémán, mint későbbi vadász utódaik. Vagyis egy gödröt töltöttek meg vízzel, ebbe bőrbe csomagolva helyezték bele a húst vagy egyéb főznievalót. A vizet ezek után beledobott felizzított kövekkel forralták fel.

A kungok (busmanok) például naponta körülbelül háromszáz ún. mongongo diót esznek meg, ami 1260 kalóriát és 56 gramm fehérjét tartalmaz. Ez fél kiló marhahúsnak felel meg. Emellett esznek tojásokat, csapdával elejtett kisebb madarakat, zöldségeket, s havonta nagyjából egy nagyobb vadat – strucc, zsiráf, antilop – is elejtenek.

Újkőkor: színre lép a kása, a lepény, a kenyér

A termelés és az agyagművesség megjelenésével az újkőkorban megváltoztak az étkezési szokások. A Közel-Keleten felbukkantak azok a gabonából készült ételféleségek, melyek a 18. századig főszereplői maradtak a nagy tömegek konyhájának Európában is: mindenekeelőtt a lisztből, sok vízzel főzött kása. Láthattuk, hogy leleményes módon lehetett főzni edény nélkül is, most, az agyagedényeknek köszönhetően a főzés egyszerűbbé és feltehetően gyakoribbá vált. (Nyilván gyakrabban főzték a húst és a zöldségeket is.) A gabona másik fontos készítménye volt az erjesztéssel előállított sör (sört különben mézből, rizsből is készítették), és a kevesebb vízzel, sütéssel készített lepény, vagyis kovásztalan kenyér. Az agyagból sütőrostélyt, sütőlapot is készítettek, amit tűzzel melegítettek, de megfelelt erre a célra egy lapos kő is. A kenyér, vagyis a keltészta kevésbé gyakori, de ismerték már az őskorban. (Ekkoriban persze a kenyérsütéshez nem élesztőt használtak még. Az új tésztahoz a régi tészta egy kis, megerjedt darabkáját tették hozzá, ennek erjesztőgombáitól kelt meg a friss tészta. Nem lehetett nehéz dolog a kenyér „felfedezése”: csak egyszer kellett véletlenül a gombák által megerjesztett, vagyis „romlott” tésztát megsütni.) A gabonaszemek megőrlésére őrlőköveket, kézimalmot használtak.

A gabona, kukorica, rizs azért volt fontos táplálék, mert könnyen tárolható szénhidrátkészleteket jelentett. A fehérjéket pedig elsősorban a hüvelyesek termesztése, fogyasztása biztosította. Ilyen volt az óvilágban a bab, a borsó és a lencse. A termelésnek köszönhetően ugyanakkor a táplálkozás valamivel egyhangúbbá válhatott.

Szinte minden mai ételalapanyagunkat valamely térség „őskorában” házasították.

3. GYŰJTEMÉNY

Őskori vadászok és termelők étrendjének egybevetése

A szíriai Tell-Abú-Hureira halmot angol régészek tárták fel az 1970-es években. A kitermelt földből ülepítéssel sok növénymaradványt találtak a Kr. e. 10-9. évezred rétegéből és a Kr. e. 7500 körüli rétegből is. Ezek elemzéséből jutottak a következő statisztikához.

Vadászok és gyűjtögetők növényi étrendje (Kr. e. 10-9. évezred) (Valamennyi növény vadon terem.)

- fűfélék (köztük gabona) (legalább 30 faj)
- hüvelyesek (legalább 21 faj)
- leveles növények (körük ismeretlen)
- gyökérzöldségek (10-15 féle)
- gyümölcsök (legalább 6 féle)
- más ehető fajok (89 féle)

Összesen legalább 160 növényfaj

A lakók száma: 2-300 fő

A termelők növényi étrendje (Kr. e. 8. ezred) (Egy részüket termelik, egy részük vadon terem)

- gabonák: 5 faj (színe azonos a 2. színével)
- hüvelyesek: 3-4 faj (színe azonos a 3.-kal)
- vad leveles növények, körük ismeretlen (arányához lásd a mintát, színe azonos a 4.-kel)
- vad gyökérzöldségek (feltehetően csak éhínségkor eszik, 3-4 fajta)
- vad gyümölcsök (3 féle)

Összesen 8-9 növényfaj

A lakók száma: 3000 fő

Az ókori asztalok (30 perc)

A	Tevékenység	Olvasás, olvasott szöveg összefoglalása
	Tanári instrukciók	A diákok elolvassák az <i>Étkezés az ókorban</i> című szöveget. A csoport egyik fele a szöveg egyik felét (első három bekezdés), a másik a másik felét olvassa, és elolvasás után összefoglalják egymásnak az olvasott szöveg lényegét.
	Kiemelt készségek, képességek	Lényegkiemelés, gondolkodás, szóbeli szövegalkotás, figyelem, együttműködés, jegyzetelés
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport, páros munka
	Módszerek	Olvasás, páros ismertetés, heterogén kis csoportos megbeszélés
	Eszközök	4. gyűjtemény: <i>Étkezés az ókorban</i>

B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Főzés, kóstolás</p> <p>A gyerekek megkóstolják a behozott datolyát, fügét, olajbogyót, szezámot. A tanár elmondja ezek szerepét az ókori keleti és nyugati étrendben. (Erről lásd az A verziónál említett szöveget, 4. gyűjtemény.) A szezám kapcsán megemlíthető és idézhető az <i>Ali baba és a negyven rabló</i> híres varázsszava, „szezám tárulj”. Ezután előre megfőzött marhahúst pácolnak fűszeres lében. (Fél órával később a húst behelyezik a sütőbe.) Megbeszéljük, hogy a disznóhús keleten visszaszorul, „tisztátalan”.</p> <p>Egy másik csoport a behozott zöldségeket párolja, egy harmadik olívaolajjal készít belőlük salátát. A főzőcskézés közben a tanár tájékoztathatja a gyerekeket azokról a civilizációs fejleményekről, melyekről a szöveg számol be (5. gyűjtemény). A zöldség egy másik részét főni teszik fel egy későbbi feladat előkészítéseként.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Algoritmus alapján a munkafolyamat megvalósítása, tapasztalatszerzés, nyitottság, megfigyelés</p>
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Párban, heterogén kis csoportban és közösen is lehet végezni, illetve a munkaszakaszok szerint változik</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Kóstolás, tapintás, beszélgetés, pácolás, salátakészítés, párolás párban</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>Behozott élelmiszerek: datolya, szezám, olívaolaj, zöldségek; konyhai felszerelés; gáztűzhely, só stb. 4-5. gyűjtemény</p>
C	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Olvasás, szövegértés, az olvasott szöveg megbeszélése</p> <p>A diákok elolvassák az <i>Lakoma és éhínség a hagyományos civilizációk korában</i> c. szöveget. A tanár vezetésével megbeszéljük. A feladat elsősorban szövegértési: mi az oka annak, hogy a civilizációkban (vagyis az ókori államok létrejötte után) több az éhínség mint régebben? Igazságosabban vagy igazságtalanabban oszlanak meg az élelmiszer javak? Mi lehet az oka a változásnak? A tanár a beszélgetés során felhasználja a többi ókori szövegben olvasható információkat is.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	<p>A szöveg és feladat egyszerűsége és rövidegsége miatt olyan csoportban ajánlatos, ahol lassabban olvasnak, és a konyhai feltételek sem adottak, ott a B változathoz</p>
	<p>Munkaforma</p>	<p>Frontális</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Tanári magyarázat, olvasás, megbeszélés.</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>5. gyűjtemény: <i>Lakoma és éhínség a hagyományos civilizációk korában</i></p>

4. GYŰJTEMÉNY

Étkezés az ókorban (Lőrinc László: *Életmódtörténet I.*)

A gabona és egyéb termelvények ókori felhasználása nagyon hasonló ahhoz, amit az óskori és törzsi népek kapcsán láthattunk. Mezopotámia és az ettől keletre eső területek elsősorban árpát termeltek. Az árpából nem készíthető igazi kenyér, inkább kovásztalan lepény, ez adta itt a tömegek táplálékát. A fő zsiradék arrafelé a szezám nevű fűféle magjából nyert olaj, a legfontosabb gyümölcs pedig a datolya volt. A datolyapálma jól termett a fokozatosan szikesedő mezopotámiai talajban is, termése nagy tápértékű, jelentősége a gabonákéhoz hasonlítható ebben a térségben. Levét erjesztve is itták, vagy felhasználták az árpasör készítésénél.

Mezopotámiától Nyugatra, a Földközi-tenger és a Nílus vidékén megfelelő feltételek voltak a búza, a szőlő és az olajfa termesztéséhez. A búzából már kelesztett kenyeret lehetett készíteni, bár lepényt és kását is gyakran ettek a szegényebbek. Legfőbb zsiradék az olajbogyó kisajtolt leve volt, legfőbb ital a szőlőből készített bor. (Akkoriban a sörnek és bornak kevesebb alkoholtartalma volt, mint a mainak, fiatalok is itták. A víz ivása kockázatos volt.)

Az említett növények mellett különböző - vízben párolt - zöldségfélét fogyasztottak. A húsok közül a szarvasmarha, a juh és a sertés, illetve a liba és a kacska játszott szerepet. Tyúkot csak nagyon ritkán tenyésztettek. A sertés fokozatosan visszaszorult Mezopotámiában. Az ótestamentumi étkezési előírásokból arra lehet következtetni, hogy ezen az éghajlaton „tisztátalannak”, fertőzőnek bizonyult. (Annak tartották az egyiptomiak is.) A vaját és a sajtot valószínűleg nem ismerték, tejet keveset fogyasztottak. A halat, ami fő táplálék volt a görögöknél és a rómaiaknál, a keletiek megvetették, tisztátalannak tartották, bár fontos kiegészítője volt a szegények étrendjének.

A nagy tömegek konyhája mindenhol egy-két fontos növényre épült, ami például Mezopotámiában az árpa és a datolya volt, annak Amerikában a kukorica és burgonya, Kínában a rizs, máshol a jam felett meg és így tovább. Az étkezés a mai konyhához képest egyhangú volt, középpontjában a kásával és lepénnyel, illetve a csaknem mindig ugyanúgy készített hússal, mártással. Ezért nagy jelentőségük volt a fűszereknek (Közel-Keleten fokhagyma, hagyma, koriander, kömény, mustár, Távol-Keleten bors, fahéj), amelyekkel élvezhetőbbé tették az ételeket. Édesítésül a Közel-Keleten mézet, Távol-Keleten a cukornádból nyert cukrot használták.

A fűszereknek fontos szerepük volt az előkelők jóval változatosabb konyhájában is. A nagy kereskedővárosok kiváltságosai messzi földről hozott halakkal, vadakkal, madarakkal, zöldségekkel és gyümölcsökkel töltekezhettek. A vadászat és vadhúsfogyasztás is kiváltsággá válik. A nagy, zenészeket és táncosnőket felvonultató társasági lakomák Mezopotámiától Rómáig jól ismertek, azzal a különös római szokással együtt, hogy gyakran kiöklendeztek egy-egy adagot, hogy újakkal cserélhessék fel, pusztán az evés érzéki öröme kedvéért. Ez azonban a szűk elit kiváltsága volt ott is, nem általánosan jellemző; a proletárok a „cirkusz” mellé Rómában is elsősorban „kenyeret” kértek, és ez akkor valóban kenyeret, vagy legalábbis gabonát jelentett. A pórnép „lakomái” ünnepi étkezései (például halotti tor vagy ünnep esetén) elsősorban abban különböztek a szokásos étkezésektől, hogy ilyenkor húst is ettek.

5. GYŰJTEMÉNY

Lakoma és éhínség a hagyományos civilizációk korában

(Lőrinc László: *Életmódtörténet I.*)

A civilizációval megjelenő új termelési eljárások nem tették gondtalanná az ember életét. A civilizációk a törzsi népekhez képest nagy társadalmak, melyek – ha nagyon eltérő szinten is – nagyon sok embernek biztosítottak élelmet adott területi egységen, miközben nem foglalkozott az egész társadalom termeléssel vagy élelmiszerszerzéssel. Az élelmiszer ugyanakkor – természetesen – a civilizációkban megközelítően sem egyenlően oszlik meg a társadalom tagjai között.

A bővelkedés és szűkölködés együttélése mellett megjelenik a tömeges éhínség is, mely szintén civilizációs betegség. A civilizációk termelői viszonylag kis területen sok embert látnak el, ám rossz időjárás, szárazság, árvíz, lehűlés esetén ugyanolyan sok ember marad hirtelen élelem nélkül. Az éhínség bekövetkezhet korábbi igen jó időszakok visszahatásaként: vagyis ha egy társadalom túlnépesedik. Az éhínség sem „igazságos”: a gazdagabbak védekezhetnek ellene raktározással. Ugyanakkor az államszervezet – változó mértékben – igyekezett szegényebb alattvalóinak átmeneti nehézségeit központi óvintézkedésekkel, raktározással csillapítani.

Középkori étkek (25 perc)

A	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p> <p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Olvasás, összevetés</p> <p>A <i>Táplálkozás a középkorban</i> című szöveg elolvasása után a diákok két csoportot alkotnak: az egyik az ókori, a másik az őskori táplálkozással hasonlítják össze a középkorit. Utána közösen megbeszélik, mire jutottak.</p> <p>Olvasás, lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás, jegyzetelés, rendszerezés</p> <p>Egyéni, majd kis heterogén kiscsoport, végül közös megbeszélés</p> <p>Olvasás, megbeszélés</p> <p>6. gyűjtemény: <i>Táplálkozás a középkorban</i></p>
B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p> <p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Terítés, ismerkedés az asztali illemannel</p> <p>A diákok megterítenek, mégpedig kétféleképpen, az egyik asztalon (vagy az asztal egyik oldalán) kora középkori módon, evőeszközök nélkül, közös tállal, a másik oldalán evőeszközökkel. A tanár vagy egyes diákok ismertetik az <i>Asztali illem a középkorban</i> c. szöveg alapján, hogy mikor és miért jelent meg a villa, az egyéni teríték, a szalvéta, a zseb-kendő. Utalhatnak arra, hogy mindez kapcsolatban van a divatváltakozás megjelenésével is. A tanár ismerteti a gyerekekkel a mai terítési szokásokat, asztali illemszabályokat.</p> <p>Étkezési, terítési ismeretek, esztétikai érzék, normakövetés: illem, szövegolvasás esetén lényegkiemelés és kommunikáció</p> <p>Közös</p> <p>Közös terítés</p> <p>7. gyűjtemény: <i>Asztali illem a középkorban. terítékhez szükséges evőeszközök.</i></p>

6. GYŰJTEMÉNY

Táplálkozás a középkorban (Lőrinc László: *Életmódtörténet II.*)

A középkori termelés és táplálkozás egy-két gabonára épült, akárcsak az ókori kultúráknál.

A terméshozamok rendkívül alacsonyak voltak, a középkor elején a gabona alig hozta vissza az elvetett mag kétszeresét, amiből megint csak félre kellett tenni a vetőmagot. Így a gyengébb évekre nemigen tudtak tartalékolni.

Az ezredforduló után az erdőket és legelőket egyre nagyobb mértékben vonták művelés alá. Falvak, kolostorok, uraságok perlekednek a 13. századtól, mert állataikat kölcsönösen egymás területeire hajtották. Ezért kezdik rendeletekben korlátozni a csordák nagyságát. Elsősorban a táplálkozást szolgáló állatok tenyésztése (vagy tartása) szorul vissza, a birkanyájak kevésbé. Ez pedig érzékenyebbé tette a gazdaságot az időjárási hullámokra, hiszen egyre kevesebb volt az állati táplálék, amely a hidegebb években pótolhatta volna a kieső gabonát. Ezért is lehet a 14. – majd a 17. – században olyan katasztrofális hatása a lehűlésnek.

A népesség ingadozásának, a magas gyermekhalandóságnak alapvető oka az alultápláltság volt. A nagy tömegek a gyengébb minőségű rozst, árpát fogyasztották, csak a fekete vagy barna kenyeret ismerték, de inkább a zabkását. A kása és a lepény volt a fő táplálék. A kenyér a középkorban is a jólét szimbóluma. A táplálkozás így igen egyoldalú volt, a zöldségek, gyümölcsök sokkal kisebb szerepet játszottak benne, mint manapság, és ezeknek is csak néhány fajtája ismétlődött állandóan. Ez a táplálkozási mód lett a forrása a hiánybetegségeknek, a skorbutnak, a vérhasnak és mindenféle járványnak.

A pompázatos lakomák a középkorban is a társadalmi rang tükrözői. Inkább a mennyiség játszott itt szerepet: az volt a jó lakoma, ahol minél nagyobb tornyot tudtak összehordani különböző húsokból, és ebből minél többet fogyasztottak. Az európai konyhaművészet csak a kora újkorban éri utol a rómaidat. Változást hozott az előkelők konyháján a keresztes háborúk folyamán megismert keleti gyümölcsök, zöldségek és fűszerek elterjedése. Az uralkodók és fő hűbéreseik udvarai fontos szerepet játszottak abban, hogy megmaradt, illetve a 11. század után fellendült a távolsági kereskedelem, melynek fő célja a fűszerek behozatala volt, arab közvetítéssel. (Az arab államok összeomlása, a törökök előrenyomulása, a földközi-tengeri fűszerkereskedelem megakadása az egyik oka lesz a 15–17. századi felfedezéseknek.) Orvosságként már a cukor is megjelenik, bár édesítőszerként még a mézet használják. A fő zsiradék a marhafaggyú és a disznózsír.

7. GYŰJTEMÉNY

Asztali illem a középkorban (Lőrinc László: *Életmódtörténet II.*)

A középkor közepétől egyre kevesebb volt az örökösen fegyvert viselő, unalmában polgárokat és parasztokat nyúzós kegyetlen lovag. Ahogy a lovagvárok rideg lakótoronyból, kényelmetlen „lak-tanyából” palotákká váltak, úgy lettek a lovagok katonákból egyre inkább udvaroncokká, akik értettek a társalgáshoz, zenéhez, költészethez, tudtak írni-olvasni.

A király és a nagyobb hűbérurak udvaraiba sereglett lovagok nem büszkélkedhettek nagy birtokokkal, várakkal. A versengés tehát a lovagok között egyre inkább más területre szorult: elsősorban a viselkedésre. Minél kifinomultabban, választékosabban viselkedett valaki, annál inkább bizonyította, hogy nem egyszerű faragatlan „pór”, hanem nemes ember, és így nagyobb tekintélyre tehetett szert az udvar hölgyei és urai körében. Talán mert ezek a viselkedési szabályok a kisebb nemesek és a polgárok körében is elterjedtek, az előkelőbb lovagok egyre újabbakat találtak ki.

A szabályok egy csoportja az étkezéshez, az asztali viselkedéshez kapcsolódott. Kezdetben a szilárd ételeket kézzel ették, közös tálból, közös kést adtak körbe. A maradékot visszadobták, a szájukat ruhájukba törölték – ha törölték –, orruk az abroszba fújták, a köpködés, böfögés is megszokott volt. A lakomákon szokásos volt a lerészegedés, a durva tréfák, erőszakoskodások.

Az első, középkori szabályok még csak a közös tálba való hajigálást, köpködést tiltották, majd a reneszánsz korra megjelent az udvarokban a szalvéta, a zsebkendő, a saját teríték, majd a villa. A testtartást, az asztali beszélgetések témáját, a hanghordozást, általában mindent a mértékletesség és választékoság, tapintatosság és előzékenység irányában változtattak meg.

Újkor: változás az élelmezésben (25 perc)

Megjegyzés: Konyhai felszerelés hiányában az A és C változat összevonható, és elméleti beszélgetésben dolgozható fel.

A Tevékenység**Tanári instrukciók****Főzés, beszélgetés**

A gyerekek héjában krumplit főznek, miközben a tanár ismerteti az újkori amerikai növények (burgonya, kukorica, paradicsom, paprika, tök, bab, kakaó stb.) jelentőségét az európai éhínségek (főleg a burgonya szerepe nyilvánvaló) és hiánybetegségek leküzdésében, és általában az étkezési kultúrában. Visszaültenek az ételeink eredetéről a bevezető szakaszban megismert tényekre. A tanár magyarázata az *Újkori fordulat az európai élelmezésben* c. szövegre támaszkodhat. Miután a krumplit feltették főni, a párolt zöldség egyes darabjait bepanírozzák, majd zsírban vagy olajban kirántják. Tisztázandó, hogy a hús bundázása szintén a 19. században érkezett hozzánk, a mediterrán térségből.

Kiemelt készségek, képességek

Együttműködés, munkafolyamat megvalósítása algoritmus alapján, ismeretszerzés tapasztalatok alapján

Célcsoport /A differenciálás lehetőségei**Munkaforma**

Közös főzés

Módszerek

Közös főzés

Eszközök

8. gyűjtemény: *Újkori fordulat az európai élelmezésben*; burgonya, főzőedény, konyhai felszerelés

B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p> <p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Olvasás, az olvasottak megbeszélése, feldolgozása</p> <p>Az <i>Újkori fordulat az európai élelmezésben</i> című szöveg olvasása. Feldolgozási szempont: mennyiben hasonló a változás egy korábbi fordulathoz. A gyerekek tehát egybevetik a termelt élelmiszerek tápértékének növekedését és a kínálat szűkülését a hasonló irányú, neolitikus változásokkal.</p> <p>Olvasás, vita, érvelés, szóbeli szövegalkotás, problémamegoldó gondolkodás, lényegkiemelés</p> <p>Egyéni, heterogén kiscsoport vagy közös megbeszélés</p> <p>A megbeszélésnél a szóforgó vagy az indián beszélgetés vagy más kooperatív technika alkalmazható.</p> <p>8. gyűjtemény: <i>Újkori fordulat az európai élelmezésben</i></p>
C	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p> <p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Főzés, beszélgetés, kóstolás</p> <p>A gyerekek a tanár segítségével rántást és habarást készítenek. Megismerik a sűrítés eme újkori, de ma nagyon elterjedt módjait. A tanár elmondja, hogy a tejföl, disznózsír, a rántás az újkorban lesz jellemző a magyar konyhára, és azon francia konyha felől érkezik, melyre pl. ma már – az életszínvonal ottani emelkedésének hatására – egyáltalán nem jellemző a rántás. Megbeszélik ennek élettani velejáróit, a rántást a zsír miatt általában egészségtelenebbnek de olcsóbbnak tartják. Ízlés szerint a korábban főni feltett főzeléket részét behabarják és/vagy berántják, hogy mindkettőt megkóstolhassák.</p> <p>Együttműködés, munkafolyamat megvalósítása algoritmus alapján, ismeretszerzés tapasztalatok alapján</p> <p>Közös főzés</p> <p>Közös főzés</p> <p>Liszt, tejföl, zsír, megfőzött zöldség</p>

8. GYŰJTEMÉNY

Újkori fordulat az európai élelmezésben

(Biró Gábor-Lőrinc László-Stefány Judit: Történelem 2.)

A 18. században Európa népessége nagyjából 70-80%-kal növekedett. Ennek fő oka az lehetett, hogy ebben az évszázadban kevesebb volt az éhínség, és a járvány is.

Az éhínségek visszaszorulásának fő oka a mezőgazdaság fellendülése volt. Ez pedig részben annak volt köszönhető, hogy a „kis jégkorszak” lezárult, lassú felmelegedés következett be, és ez jobb gabonatermésű éveket eredményezett. A 18. század folyamán szerte Európában sok új területet vontak művelés alá, mocsarakat csapoltak le, erdőket irtottak, ami szintén növelte a termelést.

Mindezek mellett még két 18. századi fejlemény is hozzájárulhatott az éhínségek csökkenéséhez. Az egyik a hadviselés új, az ember és a termés számára kíméletesebb módja, a másik pedig a növekvő mértékű gabonakereskedelem: ha az egyik térségben éhínség jelentkezett volna, importálhatott gabonát más térségekből.

Az éhínségek visszaszorulásában a fentieknél is fontosabb szerepet játszottak az új tengeren túli növények. Ezek már a 16. század óta ismertek voltak, de az emberek idegenkedtek a fogyasztásuktól. Csak a következő évszázad éhínségei kényszerítették ki nagy tömegű termesztésüket. Az élelemhiány kihívására adott válasz pedig – mint máskor is a történelemben – nem egyszerűen a népesség szinten tartását biztosította, hanem lehetővé tette növekedését is.

A burgonya igénytelenebb növény a gabonánál, és gyenge gabonaévekben is jól terem. Adott földterületen termelt burgonya tápértéke kétszerese az ugyanott termelhető gabonáénak. Emellett – ellentétben a gabonával – a vonuló hadseregek akár egész nyáron át táborozhattak a krumpliföldön anélkül, hogy a termést tönkre tették volna. Így minden háború után újabb és újabb területeket hódított meg magának a burgonyatermesztés. Sok helyen, például Poroszországban vagy a Habsburg Birodalomban központi rendeletek írták elő a parasztnak burgonya művelését, hogy megelőzzék az éhínségeket.

A kukorica szerepe hasonló volt, és mint takarmánynövény is fontos lett. Kevésbé fontos, de szintén a 18. században kapott lendületet az európai rizs és hajdinatermesztés is.

Mindez alig bővítette az étlapot, az új ételek lisztjéből ugyanazok az unalmas kásák és lepények készültek, mint a régi gabonákéból. Csak kicserélődött az alapanyag: a parasztnak többnyire a burgonyát és a kukoricát ették, míg gabonájukat – melynek ára kétszerese volt az előbbieknél – piacra vitték. Emellett a húsfogyasztás és az erdei gyűjtögetés 15. század óta tartó visszaszorulása folytatódott, miközben egy-egy szántóföldi étel fogyasztása szinte kizárólagossá vált. Az egyoldalú kukoricafogyasztás például sok nyugati országban okozott pellagra nevű hiánybetegséget. Itáliában a főtt tészta vált egyeduralgó „népelelmezési cikké”.

Így a nagy európai tömegek ellátása egyenletesebb de egyhangúbb lett.

Élelmezési forradalom a 19–20. században (25 perc)

A Tevékenység

Kutatómunka, elemzés, megbeszélés

Tanári instrukciók

A kiinduló kérdés az, hogyan lehetséges, hogy a 19–20. században a Föld népessége gyorsulva növekedett, az egy főre jutó táplálék mértéke mégis növekvőben van. A gyerekek lexikonban vagy, ha van rá lehetőség, akkor az interneten kutatnak az élelmezés megújításának nagy nevei után, magyarul vagy az általuk tanult nyelveken. A következő neveknek kell utánanézniük: Justus von **Liebig**, Paul Hermann **Müller**, Nicolas **Appert**, **Pasteur**, Carl Linde, Clarence Birdseye, Julius Maggi. (Vastagal szedtük azok neveit, akik a lexikonokban is feltehetően szerepelnek.) A keresendő neveket felosztják egymás között, és kölcsönösen tájékoztatják egymást eredményeikről. Ezek alapján egy-egy csoport összeállítást készít a 19–20. századi élelmezési változások okairól. Végül megbeszélik a változások hátulütőit.

A tanár számára háttéranyagként mellékeljük *A 19. és 20. század nagy élelmezési forradalma* című szöveget, mely terjedelme miatt a diákok számára nem adható.

A megbeszélés közben kompótkonzervet nyitnak, gyorsfagyasztott gyümölcsöt engednek fel (esetleg mikrohullámú sütőben), előrecsomagolt süteményt bontanak, mint a 20. századi élelmezési forradalom szimbólumait

Kiemelt készségek, képességek

Nyelvismeret alkalmazása, gondolkodás, logika, együttműködés, kommunikáció, írás

Célcsoport/A differenciálás lehetőségei

Idegen nyelvet alkalmazni tudók előnyben vannak

Munkaforma

Egyéni és heterogén kiscsoport

Módszerek

Kutatás, megbeszélés

Eszközök

9. gyűjtemény: *A 19. és 20. század nagy élelmezési forradalma*; internetkapcsolat és/vagy lexikonok, kézikönyvek, kompótkonzerv, gyorsfagyasztott gyümölcs, előre csomagolt sütemény, esetleg mikrohullámú sütő

9. GYŰJTEMÉNY

A 19. és 20. század nagy élelmezési forradalma (Lőrinc László: *Életmódtörténet III. Kézirat*)

(Az alábbi szöveg – miként a táblázatban is írtuk – kizárólag a tanár munkáját segíti, diákmunkáltatáshoz nem alkalmas.)

Gépesítés, műtrágya

Az emberi táplálkozás története nagy vonalakban három történelmi korszakra csupaszítható le. Az első a gyűjtögetésé, vadászaté: ez viszonylag kis népességet tart el egy adott területen. A következő a termelésé, mely ugyan nagyobb népességet tart fent, de ingatag: ciklikusan visszatérő éhínségek, nyomokban betegségek tizedelik a termelők térségeit.

A 19. században azután láthatóvá lesz a – megelőző századokban jól előkészített – nagy történelmi fordulat: Európában és az európai telepesek tengeren túli országaiban gyorsan csökken az éhezők aránya, az egy főre jutó élelem egyre több és jobb minőségű. A folyamat a 20. században is tart.

A 19. századi változások oka részben azoknak az újításoknak a széles körű kontinentális elterjedése, melyek főleg Angliában és Hollandiában a 18. században megjelennek: a vetésforgó, a trágyázás, az istállózás, a fajtanemesítés, a takarmánynövények és zöldségek nagyobb mértékű termelése. Újabb és újabb vetésforgókat kísérleteztek ki. Minden térség olyan növényekkel váltotta fel a búzát, melyhez az adott föld és éghajlat a legmegfelelőbb.

Az északnyugat-európai centrumot jellemző tulajdonviszonyok is fokozatosan terjedtek kelet felé, sorra felosztották a közösségi földeket, tagosították, felszabadították a jobbágyokat, szabaddá tették a földforgalmat.

A burgonya és kukorica meghonosítása lendületesen folytatódik a 19. században is, de megjelent pár olyan újítás is, mely a centrumban tovább javította a termelési eredményeket, és melyek a 20. században terjednek szét és fejlődnek tovább. Ezek összefüggésben voltak az ipari forradalom kibontakozásával, mint például a gépesítés megjelenése: gőzgéppel hajtott eke (gőzeke, 1832), cséplőgépek (1786), aratógépek (1826), illetve kombinált arató-cséplőgépek („kombájn”, 1836) jelentek meg. Újféle, teljesen vasból készült, egymás mellett több földforgató „kést” sorakoztató ekék terjedtek el (az első: 1789). Elterjedt az 1701 óta ismert vetőgép. E gépesítéssel kapcsolatos újítások mind a legiparosodottabb Nagy-Britanniában jelentek meg először.

A 20. század már mást se tesz, mint hogy tovább tökéletesíti a gépeket, a gőzmeghajtást pedig robbanómotorosra cseréli.

Az istállózás terjedésével, a takarmánytermesztéssel az állattartás egyre kevésbé igényelt nagy kiterjedésű földet, legelőket. Így az állatállomány növekedésének üteme megelőzte a népesedés növekedését. Vagyis megfordultak a 16. század óta tartó folyamatok, és mostantól az egy főre jutó hús mennyisége fokozatosan nőni kezd. Az állatállományon belül nő az értékes szarvasmarha aránya, kihatással a tej és tejtermékek termelésére. Megjelent a kézi- majd a motoros szivattyúval ellátott fejőgép is (1862, USA, illetve 1895, Nagy-Britannia). Az állattartás növekedése visszahatott a földművelésre is: több lett a trágya.

Emellett már a 19. században megjelent a műtrágya is. Az elsőt Justus von Liebig német vegyész állította elő. Tizenöt éves korában kicsapták az iskolából, mert megátalkodottan robbantgatott, és ugyanez lett a sorsa patikussegédként is. Apja megadta magát, és vegyészetre taníttatta; a kor egyik legnagyobb vegyésze lett. Rájött, hogy a növények ásványi anyagokat vonnak ki a talajból, és ezt pótolni kell. (Sőt egyenesen úgy vélte, minden nagy birodalom azért hanyatlott le, mert túlstrapálta a termőtalajt. Ez így túlzás, de van benne valami – a sumer városok hanyatlásában például valóban ez is szerepet játszott.) Liebig örökléti állati csontokat kezelt kénsavval, és így koncentrált kalcium-foszfátot nyert, ezt juttatta azután a talajba (1840). A foszfát a gyökerek fejlődését segíti. Nem jött rá azonban arra, hogy a gabona elsősorban nitrogént von el a talajból, ez a felismerés, valamint az első nitrogén műtrágya előállításának két másik honfitársára várt (1898, A. Frank és H. Caro). Magyarországon az 1890-es években jelennek meg a foszfortartalmú műtrágyákat készítő gyárak: az első mázsát legtöbb helyen ingyen osztották, hogy megismertessék az uradalmakat és parasztokat az újítással.

Vegyszeres permetezés, rovarirtás

A laboratóriumok és vegyi gyárak termékei műtrágyaként kezdik pályafutásukat a 19. században, majd rovarirtóként, permetléként folytatják a 20.-ban, szintén hozzájárulva a termelés növekedéséhez. A legismertebb rovarirtó szert, az ún. DDT-t (klór-diklór-difenil-trikloretán) mint vegyületet már 1874 óta ismerték, de csak 1939-ben ismerte fel rovarpusztító hatását Paul Hermann Müller svájci vegyész, amiért azután 1948-ban orvosi Nobel-díjat is kapott.

A DDT hatása óriási volt, sokféle kiirtotta a termést pusztító, korábban támadhatatlan burgonyabogarat, 1944-ben pedig, a tetvek ellen bevetve megfékeztek vele az európai tífuszjárványt. Az 1960-as évektől ismerik fel azokat a környezeti ártalmakat, melyek a DDT-vel járnak.

Az élelmezés javulását azonban nemcsak a mezőgazdaság fejlődése segítette, hanem pár ettől független újítás, mellyel szembe lehetett szállni az idővel: az élelmiszerek romlásával. Ilyenek az új építésű jó utak, a vasúthálózat és a javuló tengeri járművek, egészen a gőzhajóig (mely csak a 19. század végén hagyja le a vitorláshajókat). Ezek segítségével a szállítás gyorsabb és olcsóbb lesz, és az élelmiszerek nagyobb tömege juthat célba azelőtt, hogy megromlana – ráadásul áruk is mérsékeltébb lesz.

A 19. század folyamán egyre nagyobb szerepet játszik Európa élelmezésében az Amerikában (az USA-ban majd Argentínában) és Dél-Oroszországban termelt gabona. A hús ugyanonnan, illetve Ausztráliából érkezik a század végén. A 19. század második felében az amerikai gabona hatására Európában jelentősen csökken a gabona és kenyér ára, majd a húsé is. Ez javítja a városi szegények ellátását. Igaz, válságba sodorja az európai parasztermelők egy részét, akik erre kivándorolnak ugyanoda (és gyakran ugyanazon hajókon), ahonnan (és amelyeken) az „átkos” gabona érkezett: Amerikába. A kivándorlás ugyanakkor mérsékli az európai népességnövekedést, és így az élelmezési helyzeten is javít.

Az élénkülő kereskedelmi kapcsolatok következtében a 19. században egy sor új élelmiszer jut tömegesen Európába. Ilyen lesz Afrika gyarmatosításának következtében a datolya, a banán, a narancs és a citrom, vagy a 20. században a kiwi, a banán. Az első üvegházakat a 17. században alkalmazták: ezek még közönséges házak voltak, ablakokkal. A 19. században terjedt el a teljesen üvegből épített változat, ami tovább növeli a zöldség- és gyümölcsstermelés lehetőségét.

Tartósítás – konzerv

Fontos volt a tartósítás fejlődése is. Évszázadokon keresztül szárítással, aszalással, füstöléssel, sózással tartósítottak, esetleg erjesztéssel (vagyis savanyítással: káposzta, tejtermékek) vagy cukrozással (lekvárok). Ősidők óta ismerték a jégvermeket is: a télen gyűjtött jeget a föld alatti, nyáron is hűvös vermekbe hordták, és ezekkel hűtötték a frissen tartani kívánt élelmiszereket. Eme sok évszázados, keveset változó, és többnyire mérsékelt hatékonyságú módszereket hirtelen haladta meg a 19–20. század.

A konzerv kezdetei a 17. századra mennek vissza. Ekkor történt, hogy a holland Leeuwenhoek, a delfti városháza tanulatlan portása – akinek szenvedélye az üveglencse készítés volt – olyan mikroszkópot tudott készíteni, mellyel először észlelt baktériumokat (1683). Arra is ő jött rá, hogy ezek a forró vízben elpusztulnak. Később jöttek rá, hogy a parányi lényeknek milyen szerepe van az élelmiszerek megromlásában és a betegségekben. Még hosszú vita következett a tudósok között, hogy vajon a baktériumok a semmiből keletkeznek, vagy hosszabb forralás után egy teljesen lezárt edényből kipusztulnak, és nem folytatják merényleteiket az élelmiszer frissessége ellen. Ezek után a francia Nicolas Appert cukrásznak csak a gyakorlatba kellett átültetni a kipusztuláspárt elméletét. A francia forradalmat követő háborúk ellátási nehézségei miatt a kormányzat (Direktórium) nagyszámú pályázatot írt ki a tartósítás megoldására (1796). Appert erre felhagyott a cukrászattal: borsó- és babültetvényt vásárolt. Itteni terméséből készítette el az első konzerveket 1804 körül. A megfőzött hüvelyeseket lazán bedugaszolt üvegekbe rakta, ezeket pedig nagy rézüstökben főzte. A forró víztől átforrósodott az üvegek tartalma is. Ezután a dugókat szoroson beverte az üvegekbe. (A parafa dugót már 1690 körül használják Európában.) Appert tehát a gyakorlatban már alkalmazta azt a sterilizációt, melynek eredményességét tudományosan Pasteur bizonyította (1860).

Appert elnyerte a nagy pályázati összeget, s módszerét könyvben is ismertette. Hamar követői is lettek, így nagy hatással volt a világ élelmezési helyzetére. (Ennek ellenére 1841-ben szegényen halt meg.) 1811-ben már működik az első bádogdobozos konzerveket gyártó üzem, Nagy-Britanniában. (Pár év-tized múlva Angliában szabadalmaztatják az első konzervnyitót is.) Később (1852) Appert fia és utó-

da, R. Chevalier Appert lezárt edényben (ún. Papin-edényben - 1679 -, a mi kuktafazekunkhoz hasonlóban, autokláv) főzte a konzerveket, még magasabb hőt érve így el. 1860-ban jött rá Faure francia kémikus, hogy ha sót tesz a vízbe, akkor a forrási hő 10-15 °C-kal megemelheti, így eredményesebb a sterilizáció. (Magyarországon az első konzervgyárat Weiss Manfréd és Bertold alapította 1885-ben a budapesti Soroksári úton. Ebből fejlődött ki a későbbi fegyvergyár, a csepeli Weiss Manfréd Művek.) A konzervipar nemcsak az addig megtermelt élelmiszert tudja jobb minőségben, olcsóbban „felszolgálni”, de ösztönző hatással lesz a termelésre is. A vadnyugati cowboyok világa például nagyrészt az amerikai konzervgyárak hatására alakul ki. E gyárak ugyanis a polgárháború (1864) után egyre növekvő kapacitással várták a nyersanyagot. A szilaj marhákat terelő cowboyok (a magyar hajdúk kései kollégái) tömegesen hajtották tehát állataikat a vasútállomásokra, ahonnan a vonat a nagyvárosi vágóhidakra, illetve konzervgyárakhoz vitte az árut. A konzervek jelentős része azután hajóra került, hogy hozzájáruljon a nagy-britanniai és általában az európai élelmezési helyzet javulásához. (Pár évtized után az amerikaiak áttérnek az istállózásra, és a cowboyok átköltöznek a regények és filmek világába.)

Az amerikai konzervnek fontos szerepe lesz az első világháborúban is: e hatalmas tengeri szállítmányokkal látják el az antant erőket, míg a központi hatalmak nagy ellátási nehézségekkel küzdenek.

A 20. században a konzervipari eljárások tovább fejlődnek, finomodnak, és kiegészülnek újféle csomagolási módokkal. Megjelenik a viszkózfólia (cellofán), egy természetes alapanyagú műanyag (1911), majd a dobozos sör (1935). A vákuumos csomagolást az 1950-es évektől alkalmazzák: üveg és konzervdoboz nélkül, könnyű csomagolással is elérhető, hogy az étel ne érintkezzen a levegővel. Az ún. zsugorfóliát 1936-ban gyártják először, és 1948-tól alkalmazzák a kereskedelemben. Ez hűtés közben összehúzóódik, és rásimul a becsomagolt ételre. A szintetikus műanyag csomagolás az 1970-es évektől lesz teljesen általánossá (PVC, polietilén, polisztirol, poliészterek stb.). Az aeroszol-dobozt a második világháború idején kísérletezik ki. Első változata vastag, hegesztett acéltartály volt a benne keletkező nagy nyomás miatt, de hamarosan megjelentek a vékonyabb falúak is.

Tartósítás - hűtés

A 18-19. században már olyan nagy szükség volt a hűtéses tárolásra, hogy pénzért lehetett jégtömböket vásárolni. Minél nagyobb darabban tárolták a vermekben, illetve szállították a jeget, annál később olvadt, ám mégis, előbb-utóbb erre a sorsra jutott. Thomas Moore 1793-ban az Egyesült Államokban szabadalmaztatta a természetes jég-só keverékkel való hűtési eljárást.

Később olyan hűtőgépet készítettek, mely bonyolult módon folyékony ammóniát párologtat, eközben nagyon sok hőt vonva el környezetéből, olyannyira, hogy a vízből jeget készít. Az első ilyen 1876-ban készítették Augsburgban Carl Linde német mérnök tervei alapján. Ennek lényege, hogy egy légsűrítőben dugattyúk nyomják össze az ammóniát, innen az átkerül a kondenzátorba, ahol egy kanyargós csővezetékben lehűl és hirtelen kerül egy kisnyomású térbe. A hirtelen kitáguló ammóniagáz felmelegszik, és ezzel hőt von el a környezetéből, mégpedig olyan erősen, hogy a közelében levő vizet jéggé tudja alakítani. Mivel az ammónia erősen mérgező, veszélyes volt a meghibásodott hűtőgép, ezért később másféle anyagokkal, például egy freon nevű szintetikus anyaggal pótolták. Erről később derült ki, hogy veszélyezteti az ózónréteget, és megint mással kell helyettesíteni.

1881-ben épültek fel Londonban, Bostonban és Brémában a világ első nagy hűtőházai. Hűtőhajókat is építettek, melyekben jégtárolók és hústároló edények között állandóan szellőztető levegő kering. Az argentin pampákon tenyésztett szarvasmarhák húsát ilyen hajókon szállították olcsón Európába, s e hajók megjelenése után futott fel ott a szarvasmarha-tenyésztés.

A huszadik század továbbfejlesztette a hűtés módszerét. Clarence Birdseye szörmekereskedő labradori üzletfeleitől szedte az ötletet, hogy kiskereskedelemben értékesíthető kis adagokban és hirtelen fagyasszon le élelmiszert (1924-1929). Rájött arra, hogy minél gyorsabb a fagyasztás, annál eredményesebb. Ennek érdekében az előre csomagolt ételt két előre lehűtött fémtányér közé helyezte. A gyorsfagyasztás azóta továbbfejlesztett módszerének lényege, hogy a hűteni kívánt élelmiszert egy futószalag többször végigvezeti egy szélalagútban, ahol fagyasztólevegőt fújnak rá. A 20. század végén már többfogásos ebédeket lehet élelmiszerüzletekben, gyorsfagyasztott, „konyhakész” állapotban összevásárolni. (Birdseye-nek összesen 300 szabadalma volt, köztük az élelmezésben szintén használható infravörös lámpa.)

Ehhez persze kellett a boltokban és a háztartásokban is alkalmazható hűtőgép és hűtőláda, ahol az eladásig, illetve felhasználásig tovább is hidegen lehet tartani a termékeket. Ezek elődei a 19. században a hőszigetelt jégszekrények voltak, melyekbe az utcán árult jeget helyeztek. A gyorsfagyasztás kifejlesztésével nagyjából egyidőben konstruálják meg az elektromos háztartási hűtőgépet, melyben a gázsűrítőt (kompresszort) már villany hajtja (1923, B. von Platen és C. Miunters svéd feltalálók).

Az élelmiszertartósítás másik területe olyan sűrítmények, félkész termékek készítése, melyek könnyen szállíthatók romlás nélkül, majd a felhasználás területén vízzel hígítva, főzve elkészíthetők. A francia hadseregben és flottánál az 1820-as években kezdték alkalmazni a húskivonatot, szörpsűrűségűre párolt húsnedvet. A műtrágya terén kezdeményező Liebig fejlesztette ezt tovább: 34 kg hús főzésével és párlásával 1 kg kenőcsállagú barna húskivonatot nyert. Az így készült Liebig-kockából húslevest lehetett csinálni úgy, hogy csont és zöldségek kifőtt levében kellett feloldani. Latin-Amerikában nagy gyárak alakultak, melyek az ottani szarvasmarhából húskivonatot készítenek, és ezeket olcsóbban szállíthatják Európába. Ma jól ismert márkanév a Maggi. Julius Maggi svájci molnártól származik, aki borsót őrlött meg, majd az őrleményt megpirította és zacskóban árulta a városi szegényeknek. Ha ezt vízzel felelesztették, tápláló levest nyertek belőle. A Maggi-por olcsó volt, mert sokáig lehetett tárolni, így a Maggi válalat 1883-tól hatalmas bevételekre tett szert. Svájcban jött létre az első kondenzált tejüzem is (1866), és itt állították elő az első tápszereket is olyan csecsemők számára, akik nem jutnak elegendő anyatejhez (1865-től). A legismertebb gyermektápszer az Ovomaltin lett (1904-től Bernben), mely árpamalátából, csokoládéporból, tejből, tojásból és vaníliából készült, 13-féle vitaminnal és négy nyomelemmel dúsítva. A harmincas években a legtöbb európai módosabb családban minden nap megittak a gyerekek egy pohárral. A 2. világháború után ez volt az az árucikk, amit a legtöbb nyugati rokontól vagy kiutazó magyar ismerőstől kérni volt érdemes.

Élelmiszeripar

Mindezekhez hozzájárul a gépekkel dolgozó élelmiszeripar kifejlődése, mely a mezőgazdasági termékeket romlásuk előtt, nagyüzemi módon, tömegesen dolgozza fel. A konzervgyárakon kívül ide tartozik a malomipar is. E téren élenjáró volt Magyarország, ahol a Ganz-gyárban találták fel és gyártották a korszerű hengerszékeket (Mechwart András), melyekkel finomabb búzát lehetett nyerni.

A 19. század második felében a kenyeret és száraztésztát is nagyüzemi szinten dolgozó tészta- és kenyérgyárak kezdik ontani, különféle gépekkel (pl. burgonyazúzó, dagasztó) vasteknőkkel, gőzös kemencével. A szeszipar biztosította hozzá a nagyüzemi módon előállított élesztőt. (A megőrölt és gőzölt gabona-, kukorica- vagy burgonyacefrét baktériumtenyésztéssel oltották be, majd erjedni hagyták. A tetején összegyűlő habot leszedték, ebből lett az élesztő, míg a maradékból lett a szesz.) A világon először Hollandiában gyártottak élesztőt (1830), előállítása Magyarországon 1852-ben kezdődött.

A napóleoni háborúk kontinentális zárlata (mely Európától elzárta a tengeren túli cukornádültetvényekről jövő terméket) nagy lökést ad a cukorrépa-termesztésnek és a répacukorgyártásnak. (Ebben különösen fontos szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia cseh területe.) Olcsón, tömegesen ontják az üzemek a korábban csak előkelőknek jutó, gyorsan feldolgozható tápanyagot jelentő cukrot.

Előnyök, hátrányok

Az európaiak átlagos testmagassága a 19. század közepe óta fokozatosan növekszik. Miközben ez utóbbi évszázadban a világ népessége rohamosan nő (a demográfiai átmenet kezdeti robbanása eléri az Európán kívüli világot is), az élelmiszertermelés fokozatosan lépést tud tartani ezzel, sőt, gyorsabban növekszik. (1950-ben például 1980 kalória jut egy főre átlagosan, 1997-ben 2770.)

Ez a folyamatos növekedés páratlan történelmi újdonság, de vannak árnyoldalai. Egyfelől a felhasznált vegyszerek komoly környezeti károkat okoznak, míg a termőterület és legelő növelése veszélyezteti a maradék erdőt, ami megint csak környezeti károkhoz vezet. Sokan a világszerte terjedő gyorsbűféktől, menzáktól, a rohanó életmódtól az étkezés régebbi nyugalmasabb tempóját és változatosságát, az evés mindennapi örömét féltik. Másfelől, bár a nagy társadalmi különbségek a 20. század derekára csökkentek, azért ezekben a századokban sem egyenlően osztották el az emberek között az ételt: óriási különbségek voltak a különböző térségek és társadalmi csoportok fogyasztása között. (Nem is beszélve Európa és a tengeren túli szegény vidékek közti élelmiszeri különbségekről.)

Összegzés (30 perc)

A	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Étkezés, megbeszélés, összegzés, takarítás</p> <p>A gyerekek az elkészült krumplit meghámozzák, a főzelékkal, hússal együtt tálalják, majd a desszerttel együtt, a kétféle teríték és étkezéslet (lásd Terítés, ismerkedés az asztali illemtannal) segítségével elfogyasztják. Természetesen ez nem egy igazi ebéd, mindenből egy keveset esznek. Közben megbeszéljük az asztali viselkedés mai szabályait, és, hogy az étel mely alkotóelemének (mely része) melyik történeti korszakhoz kapcsolódott. Ez alkalmat ad az összegzésre. A tanár szavaiba szövi az értékelést. Végül elmosogatnak, takarítanak.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Együttműködés, munkafolyamat megvalósítása algoritmus alapján</p>
	<p>Célcsoport /A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Terítés, tálalás, étkezés</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Terítés, tálalás, étkezés</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>Az elkészült ételek</p>
B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Vetélkedő, összegzés, értékelés</p> <p>Amennyiben konyhai munka nem folyt, akkor a gyerekek vetélkedőt készítenek, illetve egymásnak küldenek feladatokat. Ezzel átismétlik a tanultakat. A tanár szóban értékeli.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Rendszerezés, memória</p>
	<p>Célcsoport /A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Heterogén kiscsoport</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Feladatküldés, füllentős stb.</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>Papír, ceruza</p>

Értékelés

Az értékelés menet közben szóban történik, és legalább annyira a diákok értékelik egymást, mint a tanár a diákokat.

Ha a tanár úgy látja helyesnek, akkor a helyi adottságoknak megfelelően csoportot vagy egyéneket juttalmazhat (osztályzat, piros pont, százalék stb.) a három óra végeztével.

ERKÖLCS ÉS JOG

MODULLEÍRÁS

A modul célja	A modul célja a szabálykövető és együttműködő társadalmi magatartás megalapozása. Ennek érdekében foglalkozik a felelősség kérdésével, az erkölcsi kérdések mibenlétével és az erkölcs és jog viszonyával.
Időkeret	3 óra
Ajánlott korosztály	14–15 év (9. évfolyam)
Ajánlott megelőző és követő tananyag	Megelőző modul: <i>Az étkezés társadalomtörténete</i> Követő modul: <i>Fiatalok, majd öregek</i>
Modulkapcsolódási pontok	<p>Tágabb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Műveltségterületen/tantárgyon belül: Életvitel és gyakorlati ismeretek: Ember és társadalom: Társadalmi normák, társadalmi szerepek – Műveltségterületen/tantárgyon kívül: Magyar nyelv és irodalom: beszédkészség, szóbeli szövegek alkotása és megértése <p>Szűkebb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Programtanterven belül: szabálykövetés, együttműködés – Programtanterven kívül (kereszttanterv) a kommunikáció, mint a társas érintkezés eszköze gondolkodásfejlesztés kérdés és vitakultúra együttműködés tudatos munkatervezés
A képességfejlesztés fókuszja	Egymásra figyelés, figyelem-összpontosítás, összehasonlítás, demokratikus magatartás (értékekről való döntés, vita, szavazás, együttműködés, szabálykövetés), fantázia, kreativitás, szövegértelmezés, szókincsnövelés, erkölcsi érzék, felelősség, humanizmus, értékelés, önértékelés

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

Fontos hangsúlyozni, hogy több választható, kihagyható elem van a modulban. Nem az a cél, hogy minden lépést végigjárjunk az osztály egészével. A sokféleség lehetővé teszi, hogy a gyerekek érdeklődéséhez, képességeihez, szociális lehetőségeihez, az iskola adottságaihoz igazodva, differenciáltan válasszuk meg a kívánt fejlesztési céloknak megfelelő feladatokat. A gyerekek aktivitása, érdeklődése, előzetes és háttérismeretei befolyásolják a feldolgozás lépéseinek arányait. Ugyanakkor ügyelnünk kell arra, hogy az előkészítés megfelelően részletes és mindenre kiterjedő legyen. A modul megkezdése előtt ajánlatos a tanulói munkafüzetben szereplő az erkölcs és a jog mibenlétéről szóló anyagot a tanulókkal házi feladatként elolvasatni, mert így már lesz valami előzetes ismeretük a témáról, hiszen a rendelkezésre álló idő két ekkora téma megtanítására közel sem elégséges, így inkább a közös foglalkozáson hozzáállást, megközelítést, attitűdöket szeretnénk kialakítani.

TÁMOGATÓRENDSZER

Felhasznált objektumok

Lányi András – Jakab György: *Erkölcsei esettanulmányok*, AKG Kiadó, Budapest, 1999. 49. o.

Falus Katalin – Jakab György: *Társadalomismeret II., Erkölc és jog*, Tankönyv, AKG Kiadó, Budapest, 2000. (138. o., 36. o., 39. o., 62-63. o., 68-69. o.)

MODULVÁZLAT

Ráhangelődés (30 perc)

<p>A</p> <p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Kérdőívek kitöltése, szavazás, megbeszélés</p> <p>Osszuk a tanulókat 5-6 fős csoportokba. Minden csoport kap egy <i>A legfőbb érték</i> című kérdőívet. Az első körben a csapatok kiválasztják a témacsoportonként szerintük legértékesebbet. Ez a hat-hat kiválasztott érték témacsoportonként felkerül a táblára, közülük választják ki szavazással a tanulók a két legértékesebbet, egyet-egyet mindegyik új csoportból. A döntőben – szintén szavazás során – elválnak, mit tartanak a diákok a legfőbb értéknek. A tanulók írják le, miért választották ki az egyes tételeket. Mitől lettek az egyes tételek értékesebbek? Majd beszéljük meg velük. Ezután beszélgessünk a tanulókkal arról, hogy szerintük mitől lesz valami értékes?</p>
<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Egymásra figyelés, figyelem-összpontosítás, kommunikáció, összehasonlítás, demokratikus készségek (értékekről való döntés, vita, szavazás)</p>
<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	<p>Csoport és frontális</p>
<p>Munkaforma</p>	<p>Kooperatív feladatmegoldás, osztályszintű vita, beszélgetés</p>
<p>Módszerek</p>	<p>1-2. gyűjtemény</p>
<p>Eszközök</p>	<p>1-2. gyűjtemény</p>
<p>B</p> <p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Szemponatok alapján szövegalkotás és megbeszélés</p> <p>A tanulók egyedül dolgoznak: 5-5 mondatot írnak a <i>jó</i> és a <i>rossz</i> szavakkal, majd párosával beszéljék meg az általuk írt mondatokat, és válogassák ki azokat, amelyekben szerintük erkölcsi értelemben szerepelnek a fogalmak</p>
<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Koncentráció, fantázia, szövegértelmezés, szóbeli szövegalkotás</p>
<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	<p>Egyéni, páros és frontális</p>
<p>Munkaforma</p>	<p>Egyéni feladatmegoldás, páros és osztályszintű megbeszélés</p>
<p>Módszerek</p>	<p>Egyéni feladatmegoldás, páros és osztályszintű megbeszélés</p>
<p>Eszközök</p>	<p>Papír, íróeszköz</p>

C	Tevékenység	Szinonimák írása - megbeszélése
	Tanári instrukciók	A tanulók egyedül dolgoznak, mindenki megkapja a gyűjteményben szereplő <i>Írjunk helyette szinonimát!</i> feladatlapot Feladat: a „jó” szó helyére írjanak be a mondat értelmének megfelelő szinonimát, majd párosával hasonlítsák össze megoldásaikat. Az osztállyal beszéljük meg a problémásakat.
	Kiemelt készségek, képességek	Koncentráció, fantázia, szövegértelmezés, szókincsnövelés
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Egyéni, páros és frontális
	Módszerek	Egyéni feladatmegoldás, páros és osztályszintű megbeszélés
	Eszközök	3. gyűjtemény: <i>Írjunk helyette szinonimát!</i>

1. GYŰJTEMÉNY

Az erkölcsi szabályok

Az erkölcsi szabályok és a lelkiismeret

Az erkölcsi szabályok a társadalom által jónak tartott értékeket és viselkedési normákat tartalmazzák. Vezérlik az emberek gondolkodás- és viselkedésmódját, szabályozzák az emberi kapcsolatokat. Az erkölcsi szabályok arra a kérdésre adnak választ, mit kell tennem, ahhoz, hogy az érvényesnek tekintett erkölcsi normáknak megfelelően – *jót* – cselekedjek; illetve mit nem szabad tennem, ha nem akarok erkölcsi értelemben *rosszat* cselekedni. Ebből következően az erkölcsi szabályok kétféleképpen fogalmazhatóak meg. Egyfelől felszólításként: „Legyél becsületes”, „Mondj igazat!”, „Tiszteld az idősebbeket!” stb. Másfelől tiltásként: „Ne légy becstelenséges!”, „Ne hazudj!”, „Ne legyél tiszteletlen az idősebbekkel szemben!” stb.

Az erkölcsi szabályok tehát értékrendként, normaként fogalmazódnak meg, ugyanakkor a gyakorlatban az emberek cselekedeteiben nyilvánulnak meg. Ebben az értelemben az erkölcsi szabályok alapvető feladata az, hogy vezéreljék mindennapi cselekedeteinket. Az erkölcsi rendszerben a jó fogalmát *erénynek*, a rosszat pedig *bűnnek* nevezik. Az *erény* egyszerre jelenti a közösség által érvényesnek tekintett, erkölcsileg jónak tartott értékeket és viselkedési normákat (mint pl. az ún. klasszikus erények: igazságosság, bátorság, mértékletesség, okosság), valamint azt a képességünket és készségünket is, hogy ezeket a normákat, az *erkölcsi jót* a saját életünkben mennyiben tudjuk megvalósítani. A *bűn* pedig – ennek ellentétékeként – egyszerre jelenti a közösség által erkölcsi értelemben elutasítandó értékeket, viselkedési formákat (hazugság, becstelenség, erőszakos viselkedés stb.), valamint azt, hogy mindezek mennyiben vannak jelen az életünkben.

Bár az erkölcs legitimációja külső, az erkölcs – mivel alapja a belátás – a maga természete szerint belső. Az erkölcsi szabályokat nevelés révén – család, iskola, egyház, kortárs csoport stb. – sajátítjuk el. Az erkölcsi nevelés célja az, hogy a társadalom által helyesnek, tartott erkölcsi értékrendet és viselkedési normákat minden ember ismerje meg, és azoknak megfelelően (azok szellemében) gondolkodjon és cselekedjen. Aki ezeket az erkölcsi szabályokat megszegi, az szűkebb és tágabb környezetének rosszalásával, elítélő véleményével és büntetésével találkozik, ami igen széles skálán jelenhet meg: a különböző „megjegyzésektől”, az „ejnye-ejnyétől” az adott csoportból való kitagadásig. Az erkölcsi szabályok elsajátítása és betartása kétféle módon történhet. Egyrészt külsődlegesen, ami azt jelenti, hogy ismerjük

az erkölcsi szabályokat, de csak azért igyekszünk betartani őket, mert félünk a büntetéstől, a negatív következményektől. A másik mód az, hogy azonosulunk az erkölcsi szabályokkal és a külsőleg meghatározott értékrend és normarendszer belső értékrendünké, személyes meggyőződésünké, *lelkiismeretté* válik. Akkor beszélhetünk tehát igazi belső meggyőződésről, valódi lelkiismeretről, ha akkor is betartjuk az erkölcsi normákat, akkor is igyekszünk erkölcsösen viselkedni, amikor ezt mások nem látják, illetve ha nem kell lebukástól tartanunk.

Az erkölcsi szabályok forrásai

Életünk során sokszor kerülünk olyan döntéshelyzetbe, amikor nagyon nehéz eldönteni, hogy mi a jó és mi a rossz, hiszen nem ismerhetjük igazán döntésünk körülményeit és következményeit. Ilyenkor számtalan egymást is kizáró szabályt, viselkedési normát, jó tanácsot kell mérlegelnünk, de a döntés ettől még nem lesz könnyebb: úgy járunk, mint akinek több iránytű is van a kezében, de nem tud elindulni, mert mindegyik iránytű másféle irányt mutat. Mi alapján dönthetjük el ilyen esetekben, hogy melyik erkölcsi szabály érvényes számunkra. Honnan tudhatjuk egy adott helyzetben, hogy erkölcsi értelemben mi a jó és mi a rossz? Honnan származik erkölcsi ítéleteink jogosultsága?

- Önmagunkból? A lelkiismeretünk diktálja? A mások iránti részvét és szeretet alapján döntünk? Józan ésszel mérlegeljük a körülményeket?
- A többi emberből következik? A neveltetésünk (szüleink, vallásunk stb.) szabja meg azt, hogy hogyan döntünk a különböző helyzetekben? A többségi vélemény diktálja az erkölcsi szabályokat?
- Kívülről, pl. Istentől? – Az isteni kinyilatkoztatás – pl. a Biblia – szabja meg az ember számára az erkölcsi törvényeket? Egy emberfölötti erő adja meg az erkölcsi szabályok tekintélyét?

A vallási értelmezés szerint az erkölcs szerzője a teremtő Isten, forrása és egyben megtapasztalásának helye pedig az emberi lelkiismeret. Mivel azonban a „bűn” következtében elhomályosult a lelkiismeret, azaz az erkölcsi tudat, ezért Isten külső törvény formájában is közli vele. Ennek tartalma tehát megegyezik a lelkiismeret eredendő tartalmával (Vö. 5Móz 30, 11-14), csupán törvényként van megfogalmazva és kihirdetve. Ez a tízparancsolat a bibliai elbeszélés szerint: Isten két kőtáblára írta ezeket a parancsolatokat. Az első tábla az Isten és az emberek viszonyára vonatkozó parancsolatokat tartalmazza, a második tábla az emberek egymás közötti viszonyát szabályozza.

Az ún. világi erkölcs tartalmában alapvetően azonos a vallás által tanított erkölccsel (ne ölj, ne lopj, tiszteld apádat és anyádat stb.). Lényegében ugyanis abból származik, s Isten helyébe az embert, illetve az emberi értelmet állítja. Az alapvető különbség tehát az erkölcs legitimációjában rejlik: míg a világi erkölcs legitimálója Isten, addig a világi erkölcs legitimálója az ember, illetve a közösség. Ezeknek az erkölcsi szabályoknak az elvi alapja egy íratlan társadalmi közmegegyezés – társadalmi szerződés –, amely azért válhatott általánossá (azaz a társadalom többsége által elfogadottá), és hat olyan hosszú idő óta, mert a társadalom fennmaradásához kötődő alapvető érdekeket és értékeket jelenít meg. Hiszen ha egy társadalom megengedi a saját tagjainak a megölését, akkor előbb vagy utóbb kipusztul. Ha nem tisztelik a szülőket és az öregeket, akkor elvész az a társadalmi tapasztalat, amit ők közvetítenek az új generációk számára. Ha a tulajdon szentsége megsérthető, akkor nincs mozgatóerő a munkához, az ügyességhez, a feltaláláshoz stb., akkor a társadalmi együttműködés alapjai is megrendülnek.

Az erkölcsi normák a gyakorlati életben persze sokszor sérülnek, s különleges helyzetekben fel is függesztődnek, pl. háborúk, természeti katasztrófák, járványok stb. idején. Azt is tudjuk, hogy a társadalom erkölcsileg nem egységes: a különböző társadalmi csoportoknak bizonyos vonatkozásokban eltérő értékeik és normáik lehetnek, saját tagjaiktól más normákat várnak el, mint az idegenektől.

A jog

A jog olyan magatartásszabályok összessége, amelyekkel az állam az emberek tevékenységét kívánja szabályozni, s melyek érvényesülését az állam büntetésekkel (szankciókkal) biztosítja. Az erkölcs sokféleségével szemben a jog egy adott helyen és időben egységes. (Azaz egy szituációt egyféleképpen szabályoz, mert ha nem, akkor rossz a jogrendszer, ellentmondásokat és „kiskapukat” hordoz, ezért kijátszható.) A jog legfontosabb feladata, hogy a társadalom működéséhez szükséges rendet és biztonságot kialakítsa és fenntartsa. Ezen túlmenően szerepet játszik a társadalomban élő emberek magatar-

tásának tudatos alakításában, és feloldja a társadalom tagjai között gyakran felmerülő tipikus konfliktusokat.

Minden jogi normasértés konfliktust eredményez. Ez a konfliktus fennállhat az egyén és az állam vagy az egyének (emberek, vállalatok, intézmények stb.) között. Az állam szerepe nem minden esetben jelent valamilyen konkrét jogi (bíróági vagy hatósági) beavatkozást, hiszen az állam a konfliktusok feloldását azzal is elősegítheti, hogy világosan és egyértelműen rendezi jogilag a különböző szituációkat, s ez az embereket a szabályok önkéntes betartására készíti. Az állam jogi feladata azonban azt feltételezi, hogy minden jogi normaszegés estén - ha csak végső eszközként is - ott legyen a büntetés vagy más szankció kikényszeríthetőségének lehetősége.

Jogilag előírni vagy megtiltani csak cselekedeteket lehet. Érzelmeket például, nem lehet sem előírni sem megtiltani. A jog csak jogi eszközökkel kikényszeríthető magatartásszabályokat írhat elő, elvárásokat, érzelmeket, érzelmi elkötelezettséget nem. Az ember belső világa az erkölcs szférájába tartozik. A jog jogágakra tagozódik. Egy-egy jogág azonos vagy hasonló jogviszonyokat rendez, azonos alapelvek szerint. Két nagy csoport különíthető el a jogrendszeren belül: közjog és a magánjog. A közjoghoz tartozik: az alkotmányjog (vagy államjog), a közigazgatási jog (államigazgatási jog) és a büntetőjog - a köztevékenységet szabályozza, illetve a polgárok és a közintézmények viszonyát. A magánjogba a polgári (vagyon) jog, a családjog és a munkajog tartozik - a magánjogban mindig két egyelő fél áll - melérendelt és nem alárendelt viszonyban - szemben egymással.

2. GYŰJTEMÉNY

A legfőbb érték

1. csoport
számítógép
tv
hobbid
pénz

2. csoport
barátok
tanárok
család
híres emberek

3. csoport
biztonság
egészség
élelem
ruházat

4. csoport
látás
hallás
tapintás
ízlelés

5. csoport
zene
képzőművészet
könyvek
tévé

6. csoport
igazságosság
világbéke
az éhezés megszüntetése
szabadság minden embernek

3. GYŰJTEMÉNY

Írjunk helyette szinonimát!

Az ember néha nagyon nehezen találja meg a jó/..... kifejezést arra, amit mondani akar.

Péter, amint belépett a főnökéhez, azonnal érzékelte, hogy főnökének nem valamijó/..... a hangulata.

Anyám szerint az új U2 képem nem jó/..... a szobám falán.

A 2×2 egyetlen jó/..... megoldása a 4.

Nem lenne jó/....., ha becsapnám a legjobb barátomat!

A kis gyerekek a rajzaikon általában nem a jó/..... arányban ábrázolják a dolgokat.

„Jó, jó/....., neked van igazad, de most már fejezzük be a vitát!”

Amikor Tamás összevész a barátnőjével, nehéz eldöntenie, hogy mit tegyen: azonnal felhívni őt nem tűnik valami jó/..... ötletnek, ugyanakkor várni sem jó/....., hogy ő hívja fel.

Jó/..... az, ha az ember ábrándozik, amikor éppen tanulnia kellene?

A matek dogámra „jó” /..... érdemjegyet kaptam.

Tartalomfeldolgozás

1. Erkölcsi dilemmák – erkölcsi kérdések feldolgozása (45 perc)

A	Tevékenység	Szövegfeldolgozás
	Tanári instrukciók	Szövegfeldolgozás megbeszélése: A <i>Mit kell tennem?</i> című szöveget feldolgozzuk a „kérdőközösség” módszerével. A módszer leírása a 6. gyűjteményben található. (Ugyanott alternatív kérdések és feladatok találhatóak az esetleges más feldolgozási módhoz is.)
	Kiemelt készségek, képességek	Szóbeli szövegalkotás, erkölcsi érzék, felelősség, humanizmus, együttműködés, vitakultúra, értékelés, önértékelés
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Osztályszintű
	Módszerek	Kérdőközösség
	Eszközök	4. gyűjtemény: Mit kell tennem?; 6. gyűjtemény

B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p> <p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport /A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Szövegértelmezés - problémafelismerés - disputa - gyűjtés - beszélgetés</p> <p>A <i>Te mit tennél a helyükben?</i> című szöveg elolvasása után beszéljük meg a tanulókkal, hogy milyen erkölcsi problémákat hordoz ez a szituáció!</p> <p>Rendezzünk vitát a bányamentők, a hozzátartozók között! - Az osztályt két csoportra osztjuk, a csoportok megbeszélik érveiket a saját szerepüknek megfelelően, majd képviselőjük előadja az érveket. A második, harmadik (ameddig még vannak új érvek) menetben a másik csoport érveire kell reagálni.</p> <p>Gyűjtsenek a diákok párosával dolgozva olyan történelmi példákat, amelyekben fölmerül, hogy a többség érdekében valakit, valakiket föl kell áldozni!</p> <p>Végül osztályszinten - az előbbieik alapján - beszéljük meg a tanulókkal, hogy ők mit tennének a bányamentők vezetőjének helyében?</p> <p>Egymásra figyelés, figyelemösszpontosítás, problémafelismerés, együttműködés, szóbeli szövegalkotás, fantázia, ismeretalkalmazás, vitakultúra, érvelés, indoklás</p> <p>Frontális, heterogén kiscsoportos és pármunka</p> <p>Osztályszintű beszélgetés, disputa, páros feladatmegoldás</p> <p>5. gyűjtemény: <i>Te mit tennél a helyükben?</i></p>
---	---	--

4. GYŰJTEMÉNY

Mit kell tennem?

A tízéves Juli és három évvel idősebb bátyja, András egyik délután elvitték sétáltatni Borzas nevű németjuhász kutyájukat a közeli patakhoz. Amikor már elhagyták a házakat eloldották Borzas pórázát, s a kutya vidáman ugrált körülöttük. Ám egyszer csak Borzas haragos ugatással nekiiramodott, s Juli már rohant is utána, mert tudta, hogy ez az ugatás azt jelenti, hogy Borzas valamilyen állatot szimatolt. Hangos kiabálással sikerült is megállítania a rohanó kutyát, s amikor melléje ért, akkor látta meg az út mellett heverő fekete kiscicát. A cica feje mellett kicsi vértócsa, a lábai természetellenesen öszegabalyodtak. A kiscica teste időnként megrebbent, amikor a mozdulni próbált.

- Borzas volt? - kérdezte zihálva az időközben odaérkező András.
- Nem - mondta határozottan Juli. - Biztos, hogy nem. Végig láttam, ahogy futott. Még nem érhetett a cica közelébe. Vajon mi történhetett vele? Elütötte valami, vagy éppen kidobták egy autóból, vagy valami állat...
- Meg kell néznünk, segíthetünk-e, válaszolta András.
- Nem hagyhatjuk itt egyedül. Senki nem vigyáz rá. Én sem szeretnék sebesülten, gondoskodás nélkül, teljesen magamra maradni - szólt könnyekkel küszködve Juli.
- Most mit tegyünk? Anya mindig azt mondja, hogy segítsünk másokon! De mi itt a jó segítség? Ki mondja meg, hogy mivel teszünk jót ennek a cicának?
- Nem tudom - mondta András - de ennek már vége! Lehet, hogy jobb lett volna, ha hagyod, hogy a Borzas végezzen vele. Nem hagyhatjuk, hogy szenvedjen!
- Hogy lehetsz ilyen kegyetlen? - mondta Juli. - És ha veled történne meg? Te biztos nem akarnád, hogy véget vessenek a szenvedésednek. Azt akarnád, hogy valaki segítsen rajtad.
- Az más - mondta András. - Én ember vagyok, nem állat. Figyelj csak, úgyis meg fog halni, ezért minél hamarabb megöljük, annál jobb. Hozok egy követ, vagy valamit.
- Az még rosszabb, - mondta Juli -, miközben lehajolt, hogy jobban szemügyre vehesse a kiscicát. - Ha legalább elvinnénk egy állatorvoshoz, vagy valakihez, akkor az fájdalom nélkül el tudná altatni.
- Csak elvérezne útközben! Ha nem tudod nézni, akkor menj innen! - mondta András - és félretolta a hűgát. - Én vagyok az idősebb. Tudom, hogy mit beszélek, oké?
- Ez nem igazságos! - mondta Juli, és megfogta András karját - Én is tudom, hogy mit beszélek. Nem parancsolgathatsz nekem csak azért, mert én kisebb vagyok.
- Még hogy nem? Azt mondtam, hogy menj az utamból - mondta András, és a földre lökte a hűgát.
- Juli nehézkesen föltápászkodott és szaladni kezdett. - Majd megmondom apunak, hogy már megint parancsolgatsz, és majd kapsz tőle, mint a múltkor. Akkor majd meglátjuk, hogy ki fél!
- Ne merészeld! - kiáltotta András és üldözőbe vette a hűgát.
- A két gyerek, nyomukban a kutyával elrohant, és otthagyták a remegő kiscicát az út mellett.

5. GYŰJTEMÉNY

Te mit tennél a helyükben?

A mélyben

Egy távoli bányában robbanás történt. A robbanás nyomán a föld alatt rekedt két bányászcsoporthoz bányász két egymástól távol lévő pontján. Az egyik csoportban tizenöt, a másikban hat bányász tartózkodott. A bányának azonban csak egy mentőbrigádja volt, s arról kellett döntenük, hogy melyik csoport felé induljanak. Szakképzett külső segítség ugyanis legfeljebb csak egy fél nap múlva érkezik a helyszínre. Az alapvető probléma az, hogy a mentőbrigádot nem lehetett két részre osztani, mert mindenkinek a munkájára szükség volt a sikeres mentéshez, ugyanakkor a föld alatt rekedtek közül azoknak maradtak túlélési esélyei, akikhez először érkezik a segítség. A kérdés az volt, hogy melyik irányba induljanak. A döntést tovább nehezítette, hogy a bányamentők vezetőjének öccse a hatos csoportban volt.

6. GYŰJTEMÉNY

A „kérdőközösség” módszer leírása

A tanár felolvas, felolvastat vagy kioszt bármilyen informatív, érdekes szöveget, vagy megnéznék egy filmet, filmrészletet, vagy elmond, felelevenít egy megtörtént esetet, problematikus szituációt (a továbbiakban az egyszerűség kedvéért szövegről beszélünk). Jelen esetben a „Mit kell tennem?” című szöveget.

A diákok feladata: kérdéseket tegyenek fel az elhangzottakkal (olvasottakkal) kapcsolatban.

A kérdés szabályai:

- Mindenki kérdezhet
- Nincs rossz kérdés.
- Mindenkit meghallgatunk.
- Senkit sem szabad kinevetni.

A tanár felírja a táblára az összes kérdést.

Majd az osztály szavazással dönti el, hogy mely kérdést (eket) tartja a legérdekesebb(ek)nek, milyen sorrendben akarja megbeszélni azokat.

Ezután közös beszélgetés következik.

A beszélgetés, vita szabályai:

- mindenki egyenlő félként vesz részt benne
- a tanár is, ő annyival „több” csupán a többiekénél, hogy az ő feladata a beszélgetés, vita továbbgördítése, ha netán elakadna
- mindenkit meghallgatunk
- senkit nem nevetünk ki (tisztelőben tartjuk a másik véleményét)
- mindenki odafigyel a másokra
- mindenki kultúrálisan mondja ki egyet nem értését

A beszélgetés elvben addig tart, amíg van további megtárgyalásra alkalmasnak tartott kérdés.

A beszélgetést érdemes azzal lezárni, hogy összefoglaljuk, milyen problémák vetődtek fel és milyen megoldásuk született, ha született illetve, ha nem tudtuk megoldani a problémákat, akkor miért nem. Ez önértékelés is.

Alternatív megoldás

A tanárnak a következő **kérdéseket, feladatokat** javasoljuk arra az esetre, ha másként kívánja a „Mit kell tennem?” című szöveget feldolgozni.

1. Gyűjtsenek a diákok minél több együttélési szabályt, amelyeket betartottak ezek a gyerekek!
2. Milyen együttélési szabályok sérültek meg ebben a történetben?
  - ember és ember között
  - ember és állat között
3. Mennyiben felelős András és Juli a kiscicáért? Miért nem hagyják ott az út mellett már az első pillanatban?
4. Mire gondol András, amikor azt feleli a húgának, hogy *Az más. Én ember vagyok, nem állat.* Ki ért vele egyet?
5. Ha valaki idősebb vagy nagyobb, akkor valószínűbb-e, hogy neki van igaza? Miért / Miért nem?
6. Miért nem tudott együttműködni a két gyerek?
7. Ki viselkedett rosszabban? Juli vagy András? Indokoljátok meg válaszotokat!
Tud-e az állat rosszat tenni?

2. Jogok és kötelességek (35 perc)

A	<p>Tevékenység:</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Feladatlap – megbeszélés</p> <p>A tanulók párokban dolgoznak, megoldják a Te hova sorolod? című feladatlapot. Hagyjunk időt a kitöltésére.</p> <p>A pármunka végeztével minden megoldást más-más pártól kérünk, és közösen megvitatjuk a válaszokat.</p> <p>Végül osztályszinten megbeszéljük, hogy könnyű vagy nehéz feladat volt kigondolni a különböző jogokkal járó kötelességet.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Egymásra figyelés, figyelemösszpontosítás, együttműködés, összehasonlítás</p>
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Páros, frontális</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Páros feladatmegoldás, osztályszintű beszélgetés</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>7. gyűjtemény: Te hova sorolod? című feladatlap</p>
B	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Feladatlap – megbeszélés</p> <p>4-5 fős csoportokban dolgoznak a tanulók.</p> <p>A feladat első részében kártyákra írják a jogukat.</p> <p>Azután kitöltik a Mihez van jogom? című feladatlapot.</p> <p>Majd kártyát cserélnek egy másik csoporttal, és az általuk gyűjtött jogokkal is kitöltik a feladatlapot.</p> <p>Végül osztályszinten megbeszéljük, hogy könnyű vagy nehéz feladat volt kigondolni a különböző jogokkal járó kötelességet.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Kreativitás, egymásra figyelés, figyelemösszpontosítás, együttműködés, kommunikáció, összehasonlítás</p>
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Heterogén kiscsoport, frontális</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Heterogén kiscsoportos feladatmegoldás, osztályszintű beszélgetés</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>8. gyűjtemény: Mihez van jogom? című feladatlap</p>

7. GYŰJTEMÉNY

Te hova sorolod?

Az alábbi példák alapján határozzátok meg, hogy az egyes esetekben leírt jogokhoz milyen erkölcsi, jogi vagy mindkét kötelesség kapcsolódik.

JOGOK	KÖTELESSÉGEK	
	ERKÖLCSI	JOGI
Aki autóvezetői jogosítvánnyal rendelkezik, az vezethet autót	a biztonságos és a közlekedési szabályokat betartó magatartás	a biztonságos és a közlekedési szabályokat betartó magatartás
A felnőtt, aki választójoggal bír, az választhat	a választásokkor a saját véleményének megfelelően szavazzon	
A tanulónak, joga van ahhoz, hogy figyeljenek rá	figyeljen a felnőttekre és a többi tanulóra	
Az embernek joga van a szabad vélemény nyilvánításhoz		
A szülőnek joga van a gyermekvállaláshoz		
Az anyának joga van nem vállalni a megfogant gyermeket		
A háztulajdonosnak joga van kiadni a lakásait		
A gépkocsi üzemeltetőjének (tulajdonosának) joga van az autót a forgalomban használni		
A gyár tulajdonosának joga van valamilyen terméket gyártani		
A kereskedőnek joga van valamilyen terméket árulni		
A szerelőnek joga van valamit megjavítani		
Az embernek joga van házasságot kötni		
A munkavállalónak joga van munkát vállalni		
A munkahelyi főnöknek joga van irányítani a beosztottak munkáját		
A tanárnak joga van gyerekeket tanítani		
A diáknak joga van részt venni a tanítási órákon		
A portásnak joga van ellenőrizni a belépő személyek kilétét		
A parlamenti képviselőnek joga van a választói érdekeit képviselni		

8. GYŰJTEMÉNY

Mihez van jogom?

Írjátok fel üres kártyákra minden olyan jogot, amelyről úgy gondoljátok, hogy rendelkeztek vele! Egy kártyára csak egy jog kerüljön.

A kitöltött kártyákat felhasználva töltsétek ki az alábbi táblázat mindkét oszlopát!

JOGOK	KÖTELESSÉGEK	
	ERKÖLCSI	JOGI

Cseréljétek kártyacsomagot egy másik csoporttal, és most az ő, a titektől eltérő kártyáikkal csináljátok meg ugyanezt!

Összegzés (25 perc)

A	Tevékenység	Nyitott mondatok befejezése és beszélgetés
	Tanári instrukciók	Mivel a feladatok nagy része az egyéni vagy csoportfeladatot is értékelő beszélgetéssel, illetve önértékeléssel zárult, így csak annak kiemelését tartjuk szükségesnek, hogy a miről volt szó az elmúlt órákon, és hogy ez miért fontos nekik. A beszélgetés során a tanulók egyénileg befejezhetik a következő (és hasonló) nyitott mondatokat:
		Az elmúlt órákon az volt a legérdekesebb... Az elmúlt órákon az volt a legmeglepőbb... Eddig nem tudtam, hogy.... A legtöbbet ... feladat során tanultam, mert ....
		Végül osztályszinten megbeszélhetjük véleményüket.
	Kiemelt készségek, képességek	Emlékezet, ismertalkalmazás, értékelés, önértékelés-önismeret
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Egyéni, frontális
	Módszerek	Írásbeli szövegalkotás, megbeszélés
	Eszközök	-

FIATALOK, MAJD ÖREGEK – GENERÁCIÓS
KÉRDÉSEK

MODULLEÍRÁS

<p>A modul célja</p>	<p>Bemutatni az életkorból adódó társadalmi (nem biológiai) sajátosságokat, hasonlóságokat és különbségeket. Tudatosítani a diákokban az életkorból következő eltérő szemléletet és viselkedésmódot. Kiemelni a különböző korcsoportok helyzetét a társadalmi munkamegosztás szempontjából.</p> <p>A kompetenciafejlesztés fókuszai: összehasonlítás asszociációs készség empátia együttműködés, munkamegosztás tolerancia</p>
<p>Időkeret</p>	<p>3 óra</p>
<p>Ajánlott korosztály</p>	<p>14-15 év (9. évfolyam)</p>
<p>Ajánlott megelőző és követő tananyag</p>	<p>Megelőző modul: <i>Erkölc és jog</i> Követő modul: <i>Karrier</i></p>
<p>Modulkapcsolódási pontok</p>	<p>Tágabb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Műveltségterületen/tantárgyon belül: <i>Ember és társadalom:</i> - Ismeretszerzés, tanulás - A család - Felnőttéválás - Műveltségterületen/tantárgyon kívül: <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> Beszédkészség, szóbeli szövegek alkotása és megértése, <p>Szűkebb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Programtanterven belül - Programtanterven kívül (kereszttanterv) <i>A kommunikáció, mint a társas érintkezés eszköze</i> gondolkodásfejlesztés kérdés és vitakultúra együttműködés tudatos munkatervezés
<p>A képességfejlesztés fókusza</p>	

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

Itt is nagyon fontos szem előtt tartani az induktív megközelítés elvét: a diákok személyes élményei, tapasztalatai felől haladjunk az általánosabb kapcsolódási témák felé. Természetesen nem kell minden lépcsőfokot kötelezően végigjárni – a tanár előre döntse el, hogy milyen szinteket kíván érinteni a feldolgozás során.

Az előkészítés során érdemes fölmérni, hogy kik azok, akik több (legalább három) generációs családban élnek, kik azok, akik rendszeresen találkoznak nagyszüleikkel, akik, időszakosan (pl. csak a nyári szünetben), illetve akik nem tartják a kapcsolatot, vagy akiknek már nincsenek nagyszülei. Ezeket az

előzetes ismereteket érdemes esetleg a kis csoportok alakításakor is figyelembe venni (szerencsés ebből a szempontból vegyes csoportokat szervezni).

A modul fő módszertani fókuszja az összehasonlítás, a hasonlóságok és különbözőségek közös értelmezése: összehasonlítani a személyes élményeket és tapasztalatokat, a különböző történelmi korszakok, illetve kultúrák generációs viszonyait, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyzetből következő sajátosságokat.

Módszertani szempontból külön is érdemes odafigyelni a másság elfogadásának gyakoroltatására. Ebben az életkorban ugyanis a diákok szükségképpen „egocentrikusak”, befelé figyelnek, előítéletesek, mások másságával nem igazán tudnak mit kezdeni. Ebben az esetben a személyes kapcsolódások, közvetlen élmények jobb esetben lehetővé teszik, hogy másokra, a másságra odafigyeljenek, ami más társadalmi csoportok bemutatását is megkönnyítheti.

A modul személyessége miatt szerencsés, ha a tanár alapvetően kis csoportos munkára épít, illetve a kis csoportos megbeszélések eredményét dolgoztatja fel közösen az órán. Érdemes nagymértékben építeni az otthoni munkára (házi feladat, otthoni felkészülés kiselőadásra stb.), illetve az otthoni, „családi anyagok” behozatalára is.

TÁMOGATÓRENDSZER

Felhasznált objektumok

Jakab György: *Történelmi szó-és képtár*, AKG Kiadó, Bp., 1997.

Vajda Zsuzsa: *Segítség, serdülök!* Gondolat Kiadó, Bp., 1995. 182. o.

www.ksh.hu

Egedy Tamás: *A korfa, Élet és tudomány*, 1996. 13. szám

MODULVÁZLAT

Ráhangelődés (20 perc)

A ₁	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Öregség, fiatalság – beszélgetés, kutató munka</p> <p>4-5 fős csoportok szervezése. A csoportok feladata az, hogy gyűjtsenek és írjanak össze olyan szólásokat, közmondásokat, vélekedéseket, amelyek öregekről és fiatalokról szólnak.</p> <p>Alternatív lehetőségként – amennyiben a tanár úgy ítéli meg, hogy a diákok nem tudnak elég értékelhető kifejezést összegyűjteni, érdemes a könyvtárból segítségül hívnival valamelyik szólásgyűjteményt (pl. O. Nagy Gábor: Mi fán terem?), hogy abból válogassanak a diákok. Ebben az esetben a feladatuk az, hogy értelmezzék az elolvasott szólásokat.</p> <p>Szóvivő útján, később pedig közösen beszéljék meg a tapasztalatokat.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Egymásra figyelés, együttműködés, szóbeli szövegalkotás, összehasonlítás, önállóság</p>
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Heterogén kiscsoport</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Megbeszélés</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>Papír, ceruza, tábla</p>
A ₂	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Beszélgetés</p> <p>Gyűjtsük össze tapasztalatainkat! (előítéletek)</p> <p>4-5 fős csoportokat szervezünk. Töltsék ki a gyerekek a megadott feladatlapot! (1. gyűjtemény)</p> <p>Beszéljék meg a leírt általánosítások és előítéletek tartalmát, illetve okait!</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Egymásra figyelés, együttműködés, szóbeli szövegalkotás, összehasonlítás, önállóság</p>
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>	
	<p>Munkaforma</p>	<p>Heterogén kiscsoport</p>
	<p>Módszerek</p>	<p>Írásbeli és szóbeli szövegalkotás, eszmecsere</p>
	<p>Eszközök</p>	<p>Papír, íróeszköz, 1. gyűjtemény</p>

2. GYŰJTEMÉNY

FIATALSÁG		ÖREGSÉG	
Előnyök	Hátrányok	Előnyök	Hátrányok
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.
3.	3.	3.	3.

Összehasonlítás (25 perc)

A₁	Tevékenység	Olvasás, összehasonlítás
	Tanári instrukciók	Egyénileg vagy csoportokban olvassák el a 3. gyűjteményben található szövegeket a gyerekek. (3. gyűjtemény) Hasonlítsák össze a különböző történelmi korszakokba a fiatalok és az öregek társadalmi szerepét. Hasonlítsák össze a tradicionális és a modern (mai) társadalmakat ebből a szempontból.
	Kiemelt készségek, képességek	Szövegértés, összehasonlítás, lényegkiemelés, tolerancia, empátia
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Egyéni és frontális
	Módszerek	Beszélgetés
	Eszközök	Papír, írószer, 3. gyűjtemény
A₂	Tevékenység	Összehasonlítás, beszélgetés
	Tanári instrukciók	Történelmi tanulmányaik alapján hasonlítsák össze a fiatalság és az öregség helyzetét a múltban és a jelenben! – esetleg saját családjukon belül. Beszéljék meg, hogy véleményük szerint mely történelmi korszakban, hol (és miért) volt jobb a fiataloknak, illetve az öregeknek!
	Kiemelt készségek, képességek	Fantázia, szóbeli szövegalkotás, demokratikus magatartás és vitakultúra, gondolkodás, érvelés, tolerancia
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Frontális vagy heterogén kiscsoport
	Módszerek	Olvasás, beszélgetés
	Eszközök	Papír, írószer

3. GYŰJTEMÉNY

I. Öregek

1. példa: Amikor megöregsünk

Ausztrália őslakosainak körében az öregek haláluk pillanatáig rendkívüli jogokat élveztek. Rendszerint még a nemzetségfő is a nemzetség legidősebb tagja volt. A juin törzset alkotó minden nemzetségnek volt egy úgynevezett varázsló embere. Ennek az embernek sokféle föladathoz kellett érteni. Kuruzsló és varázsló volt, jó harcos, ismernie kellett a szomszédos törzsek nyelvét. Ezt a fontos szerepet sohasem fiatal emberek töltötték be, hanem mindig öregek.

A törzsfőnök mellett rendszerint minden törzsben működött a vének tanácsa; a törzsfőnök, noha nagy tekintélynek örvendett, a tanácsra nem erőszakolhatta rá a maga akaratát. Ő maga egyszerűen csak a tanács legnagyobb tiszteletben álló tagja volt.

A törzset érintő fontos ügyeket a főnőtt férfiak gyűlésén vitatták meg. Az első sorban az idősebbek ültek, a fiatalok csak mögöttük. Egy kutató, aki részt vett egy ilyen gyűlésen, azt írja: „Megdöbbenett a fegyelmezett magatartás, amelyet a fiatalok tanúsítanak az efféle összejöveteleken. Minél fiatalabb valaki, annál kevesebbet szól. Egyetlen alkalommal sem láttam, hogy valamely fiatalember rászánta volna magát a közbeszólásra vagy arra, hogy részt vegyen a vitában. Csupán hallgatták, amit az idősebbek mondtak.”

2. példa: Az öregkor

A behavazott, végtelen kanadai síkságon új kunyhókba költözik az indián törzs. A málnával megrakott szánokat kutyák húzzák, az emberek sítalpon haladnak. S az elhagyott táborhelyen egyetlen tűz lángol csupán. A tűz mellett földre terített szarvasbőrön öreg indián ül, maga alá húzott lábakkal. Arca rendíthetetlen nyugalmat árul el; pipázik, nézi a tüzet, és mit sem törődik vele, hogy a távolban türelmesen várakozik egy farkascsoroda. Minél halványabban pislákol a tűz, annál szorosabbra zárul a farkasok alkotta kör. Ha a tűz kialszik... De hiszen az eltávozottak közt ott vannak az öreg fiai, unokái – erős, fiatal emberek. Hogyan hagyhatták itt őt a biztos pusztulásra?

Az öreg kívánságának megfelelően cselekedtek. Mert az élete immár üressé vált; vadászni nem tud, fáradságosak számára a gyalogos vándorutak, érzi, hogy nyűg lett a családján – jóllehet sem a fiai, sem a menyei nem mutatták ezt neki semmi módon, egyetlen szóval sem éreztették vele. A harcos és a vadász számára nincsen rettenetesebb a gyengeségnél, s az öreg elhatározta, hogy úgy hagyja itt az életet, ahogyan férfiúhoz illik. Annál is inkább, mert a törzsben régidők óta így szokás. Ott maradt a tábortűznél, maga választva meg sorsát. Az emberek a legutolsó pillanatban is büszkének és rettenthetetlennek látták.

E szokások a vadászó és halászó népek körében voltak elterjedve. Ezeknél a táplálékforrás rendkívül bizonytalan. Előadódhatnak helyzetek, amikor már az is könnyítene valamelyest a törzsre nehezedő elviselhetetlen terhén, ha eggyel kevesebb volna az éhes száj. És kit áldozzanak föl ilyenkor? Egy gyermeket talán, egy leendő harcost és vadászt avagy harcosok és vadászok leendő édesanyját? Egy ereje teljében lévő férfit vagy nőt? Vagy pedig egy idős embert, aki már megadott a törzsnek mindent, amit csak megadhatott? Kegyetlen választás. De kegyetlen volt a valóság is, amely a fejlődésnek ezen a fokon körülvette az embereket – hiszen, azt lehet mondani, teljes mértékben a természettől függtek. S ezt a választást nem csupán a törzs hajtotta végre. Hanem mindenekelőtt maguk az öregek, akik önként távoztak el az életből. Az öregek, akik odaadták a törzsnek mindent, és csak a saját életük fölött rendelkeztek – most odaadták az utolsót is, amijük maradt, a gyerekeiknek, az unokáiknak, a dédunokáiknak...

II. Fiatalok

1. példa: Felnőtté avatás a törzsi világban

A fiúk avatása

Amikor az ausztráliai kamilaroi törzs vénei úgy döntöttek, hogy itt az ideje az ifjú avatásának, távolabb küldték a táborhelytől. Az asszonyok tiltakoztak ez ellen, kiabáltak, zokogtak, igyekeztek megvédeni az ifjút az öregektől; az asszonyoknak a legény apja is segítségére volt. Maga az ifjú megnémult és mozdulatlanra dermedt. Úgy viselkedett, mintha halott volna: nem felelt a kérdésekre, és arcizma sem rándult, ha megcsipkedték vagy megszurkálták. Első lépésként a legénynek kiverték a tej fogait. Ezzel kezdődött az avatási szertartás.

A fogakat kézről kézre adták, körbehordozták a táborhelyen, tudtára adva rokonainak és az idegeneknek is, hogy a legényt avatják. Ezután a fogakat elásták a földbe. A szertartás jelképes: meghalt a gyermek, most temetik el. Ezt követően a fölavatott nem térhetett haza, egyetlen nő s egyetlen idegen férfi sem láthatta őt. Elrejtőzött mindenki elől, olykor – hogy segítsenek egymásnak – a vele egyívásúakkal együtt. Az élelmet atyáik vitték nekik, akik maguk sem mehettek be a kunyhóba, mondván: a fiúk „itt hagyták az árnyékvilágot”. A „túlvilágon” való tartózkodás csaknem egy esztendeig tartott. S ez alatt az egy év alatt a serdülők mindvégig tanultak. Mindegyik fiatalnak megvolt a maga irányítója. Ez kioktatta a legényt, elmondta, mit kell tennie, segített elviselni a nehézségeket és szenvedést. A legfontosabb az volt azonban, hogy megtanította neki a titkos nyelvet, amelyet minden felnőtté avatott ismert, de amelyről a nőknek és a gyerekeknek fogalmuk sem volt. Volt még egy nyelv, azt csak ketten ismerték: a vezető és a tanuló.

A lányok avatása

Az új-guineai roro törzsbe tartozó pápuáknál a leányok avatásának legfontosabb része a tetoválás. Ez azonban nem az ausztráliai őslakosokéhoz hasonló egyszerű karcolás. Rendkívül sokáig tartó művelet – igen gyakran hat esztendeig is elhúzódik. Akkor kezdik a tetoválást, amikor a kisleány betölti nyolcadik-kilencedik életévét, és 15-16 éves korában fejezik be, amikor már az egész teste teli van rajzokkal. Utoljára az arcot tetoválják – közvetlenül az avatási ünnepség előtt. A tetoválás fájdalmas, szenvedést okozó művelet. Amikor már elkészültek vele, a leányt egy külön kunyhóba vezetik, ahonnan csak akkor jön ki, amikor kezdetét veszi az ünnepség. Az ünnepségig a leány a kunyhóban lakik, és asszonyok tanítgatják a felnőtt nők életére. Az ünnepség akkor kezdődik meg, amikor a tetoválás okozta összes seb beheged. Ekkor a leányt bekenik disznózsírral és okkerral, s kagylókkal, kutya- és vaddisznófogakkal ékesítik. Kilép a kunyhóból, és kétszer-háromszor körbejár a falu főterén. Itt már várják a legények. Először láthatják őt felnőttként, s úgy köszöntik, mint egyikük leendő feleségét.

2. példa: Daidalosz és Ikarosz

Daidalosz volt az az építész, aki a krétai labirintust tervezte, és aki megmutatta Ariadnénak, hogy Théseusz hogyan találhat ki belőle. Amikor Minósz király értesült róla, hogy az athéniak megtalálták a kivezető utat, meg volt győződve róla, hogy ez csak Daidalosz segítségével történhetett, így hát fiával, Ikarossal együtt bebörtönözte őt a labirintusba. De a nagy feltaláló nem jött zavarba. Minósz elzárta a földet és el a tengert, de az ég csak nyitva; gyerünk hát: mindenén úr lehet ő, de a tágas lég nem övé még. Készített maguknak két pár szárnyat. Magukra öltötték, és mielőtt fölrepültek volna, Daidalosz figyelmeztette Ikaroszt, hogy ne emelkedjék túl magasra, mert máskülönben a nap megolvasztja a viaszt, és szétesik a szárnya. De hát, mint a történetek olyan gyakran mutatják, a fiatalok semmibe veszik a szülői intelmeket. Miután könnyedén fölszálltak, és baj nélkül elhagyták Krétát, a fiú megmámorosodott az új és csodás hatalomtól, melyet a repülés jelentett. Szédülten szárnyalt egyre feljebb és feljebb, ügyet sem vetve apja aggodalmas utasításaira. Majd lezuhant. Szárnyai leváltak. Teste a tengerbe hullott, és a víz összezapott felette. Bánattól lesújtott apja biztonságban leszállt Szicíliában, ahol a helybeli uralkodó szívesen fogadta.

3. példa: Felkészülés a lovagi életre

A földbirtokosok lovagnak készülő fiai serdülő koruktól kezdve gyakorolták magukat a futásban, ugrásban, nyíllövésben, dárdavetésben és lovaglásban. Birkózásra is oktatták őket, hogy izmaik erősödjenek, s megtanulták a késdobálást és a repülő kés elől való kitérést is. Hosszú gyakorlással sajátították el a vívás tudományát, valamint a pajzs és a lándzsa lovaglás közbeni használatát, ami nagy ügyességet kívánt, hiszen a támadás döntő pillanataiban a harcos csak a lábával tudta irányítani a lovat. Mikor a fiúk betöltötték 12. életévüket apródnak adták őket, rendszerint annak a hűbéri úrnak az udvarába, akinek vazallusai közé az apa tartozott. A fiatalok itt lovagok irányításával gyakorolták tovább a fegyverforgatást, de feladataik közé tartozott egyebek között a vendégek fogadása és az urak segítése az öltözködésben. Általában ők terítették meg az asztalt, s ők nyújtották a mosdótálat és a törölközőt az ebédhez ülőknek. Ők szolgálták fel az ételt, és a tányérokra kerülő hús felvágása is az ő feladatuk volt. Nevelésükhöz mindezekon kívül hozzátartozott még a lovagregények és hősi eposzok olvasása, amelyekből példaképeiket merítették. Amikor már elegendő tapasztalatot szereztek, az apródok fegyvernőkké léptek elő. Ettől kezdve elkísérték urukat utazásai során, szükség esetén küldöncei voltak, s vele tartottak a kisebb-nagyobb csatába is. Ilyenkor az igazi lovagokhoz hasonlóan, páncélt és sisakot viseltek. Kardjuk azonban még nem volt, hanem csupán buzogányt használhattak. Az arra érdemesnek látó fegyvernőköket 15-20 éves korukban avatták lovaggá, ünnepélyes szertartás keretében, többnyire valamelyik nagyobb székesegyházban.

Különböző nézőpontok (25 perc)

A ₁	Tevékenység	Olvasás, beszélgetés
	Tanári instrukciók	Olvassák el a mellékletben található vitákat. (4. gyűjtemény) Beszéljék meg a nézőpontokból adódó különbségeket. Beszéljék meg, hogyan lehet összeegyeztetni a különböző álláspontokat.
	Kiemelt készségek, képességek	Vitakultúra, empátia, tolerancia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás, nézőpontváltás
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Páros, heterogén kiscsoportos vagy frontális
	Módszerek	Olvasás, megbeszélés
	Eszközök	4. gyűjtemény

A ₂	Tevékenység	Drámajáték
	Tanári instrukciók	Dolgozzák fel a többi konfliktust is a diákok az első szöveg (A lemez két oldala I.) alapján. Párokban játsszák el a viták különböző (szembenálló, együttműködő stb.) lezárását, majd közösen beszéljék meg a tapasztalatokat. (A lemez két oldala II.) Cseréljenek szerepeket, és ezután beszéljék meg a tapasztalatokat.
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelemkoncentráció, fantázia, együttműködés, önbemutató, kérdés, szóbeli szövegalkotás
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Páros, heterogén kiscsoport vagy frontális
	Módszerek	Szerepjáték, megbeszélés
	Eszközök	4. gyűjtemény

4. GYŰJTEMÉNY

A lemez két oldala I.

A oldal

Mi ez a kupleráj?!

Őrület, hogy Nóri szobájában nagyobb a rendetlenség, mint a 13 éves öccsénél. Reggelenként, mint minden lány, felvesz egy ruhát, aztán két másodperc múlva egy másikat, és óriásira nő a ruhakupac, mire megtalálja a megfelelőt. A pólók, szoknyák persze ott maradnak, szanaszét hevernek, akár a füzetek, könyvek, kazetták. Azt persze szereti, ha van az íróasztalon egy vázában virág. A múltkor kíváncsi lettem, vajon mikor fogja az elszáradt, kókadt virágot frissre cserélni, és vártam... Türelmesen. Amikor már végképp nem bírtam tovább, az asztal kellős közepére tettem a vázát, hátha így eszébe jut felfrissíteni. Másnap a váza hanyagul félretolva ott virított a kókadt virággal az íróasztalán.

B oldal

Nekem is kell egy zug, ahol nyugtom lehet!

De hát miért néznek be folyton a szobámba?! Persze, tudom, van ott egy nagy ruhásszekrény, amit közösen használunk az anyuval, de hát nem csinálhatok mindig nagytakarítást, mielőtt az anyu benyit. Néha, ha igazi rendetlenség van, az engem is zavar, olyankor persze rendet rakok. De nem értem, miért kell olyan dolgokon idegeskedni, mit hogy gombócban hagyom a zoknit, és nem görgetem ki, mielőtt a szennyesbe dobom, vagy hogy mikor cserélek virágot a vázában. Az anyu a múltkor direkt az asztal közepére tette, hogy észrevegyem. Pedig előtte is láttam már, hogy elszáradt a virág, de engem nem zavart annyira, csak a váza, azt arrébb is tettem.

A lemez két oldala II.

1. Felnőtt vagy gyermek?

Szülő véleménye: Már nem gyerek, de még nem is felnőtt.

Serdülő véleménye: Már nem vagyok gyerek.

2. Meg lehet-e bízni benne?

Szülő: Nem elég megbízható.

Serdülő: Nagyobb függetlenséget akarok. Időnként elfelejtek valamit, de nem vagyok megbízhatatlan.

3. Beszéljen-e a szülő abba, hogy kivel barátkozik gyermeke?

Szülő: Körültekintőbben kellene megválogatnia a barátait.

Serdülő: Elég nagy vagyok már hozzá, hogy magam válasszam meg a barátaimat.

4. Beszéljen-e a szülő abba, mennyit tanuljon a gyermeke, illetve, hogy mit csináljon szabadidejében?

Szülő: Többet kellene tanulnia és kevesebbet lógnia.

Serdülő: Senkinek semmi köze hozzá, hogy mit csinállok a szabad időmben.

5. Mikor jöjjön haza este a gyermek?

Szülő: Ha igazán megbízható volna, hazajönne, amikor megbeszéljük.

Serdülő: Miért kellene akkorra hazaélnem, amikor ők akarják?

6. Mennyi otthoni segítség várható el a kamasztól?

Szülő: Már elég nagy hozzá, hogy többet segítsen a házimunkában.

Serdülő: Elegem van belőle, hogy mindig megmondják, mi a dolgom.

7. Mennyire szóljon bele a szülő abba, hogy kamaszgyereke milyen rendet tart a szobájában?

Szülő: Elég nagy már, állandó nyaggatás nélkül is rendet tarthatna a szobájában.

Serdülő: Ez az én szobám, azt csinálom benne, amit akarok.

8. Mennyiben tilthatja meg a szülő gyermeke dohányzását?

Szülő: Meg kellene értenie, hogy a dohányzás káros az egészségre.

Serdülő: Tudom, hogy a dohányzás ártalmas, de ha ártok is magamnak, kinek mi köze hozzá?

Öregek és fiatalok a társadalomban (30 perc)

A	Tevékenység	Elemzés
	Tanári instrukciók	Osszuk ki az elemzendő statisztikai adatokat és dokumentumokat. (5. gyűjtemény) A diákok egyénileg, párosan vagy kisebb csoportokban értelmezik a statisztikai adatokat, majd közösen elemzik az adatokból leszűrhető tanulságokat. - a társadalmi korfa sajátosságai - generációs változások - nő-férfi viszony - a korfa hatása a munkaerőpiacra
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelemkoncentráció, lényegkiemelés, dokumentum-elemzés, vita
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Egyéni, heterogén kiscsoportos és frontális
	Módszerek	Ismeretszerzés, elemzés kooperatív technikákkal
	Eszközök	5. gyűjtemény

5. GYŰJTEMÉNY

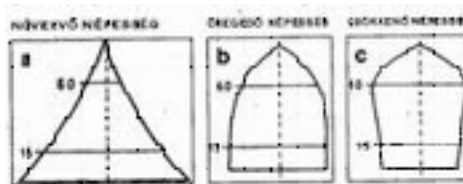
Statistikai adatok¹

1. Magyarország népessége

Megnevezés	1980	1990	1999	2000
Népesség száma (az év végén), ezer fő	10 705	10 355	10 043	10 197
Ebből: férfi	5 184	4 972	4 792	
Nő	5 521	5 383	5 251	
Házasságkötések száma	80 331	66 405	45 465	48 110
Élveszületések száma	148 673	125 679	94 645	97 579
Halálozások száma	145 355	145 660	143 210	135 601
Természetes szaporodás, fogyás (-) száma	3 318	-19 981	-48 565	-38 004
Születéskor várható átlagos élettartam, év				
Férfiak	65,45	65,13	66,32	67,11
Nők	72,70	73,71	75,13	75,59

Megnevezés	Adatok
Népsűrűség	108 fő/km ²
Száz lakásra jutó népesség	247 fő
Életkori csoportok aránya	
a gyermekkorúak (0-14)	17,1%
a középkorúak (15-59)	63,2%
az időskorúak (60 felett)	19,7%

2. A korfa típusai

A népesség korösszetételét legszemléletesebben a korfán jeleníthetjük meg. Fő típusai: a növekedő, az öregedő és a csökkenő népességre jellemző korfa. Az elnevezés egyben arra is utal, hogy az adott korfa mögött milyen népességváltozási folyamatok húzódnak meg. A *növekedő népességre* jellemző korfának (a) széles bázisa van. Jellemzően a fejlődő országoknak ilyen a korfájuk. Ezekben a társadalmakban a gyerekek magas aránya számtalan problémát okozhat. Például a gazdasági nehézségek egyebek között a nem munkaképes korú, eltartott fiatalok óriási számára vezethetők vissza.

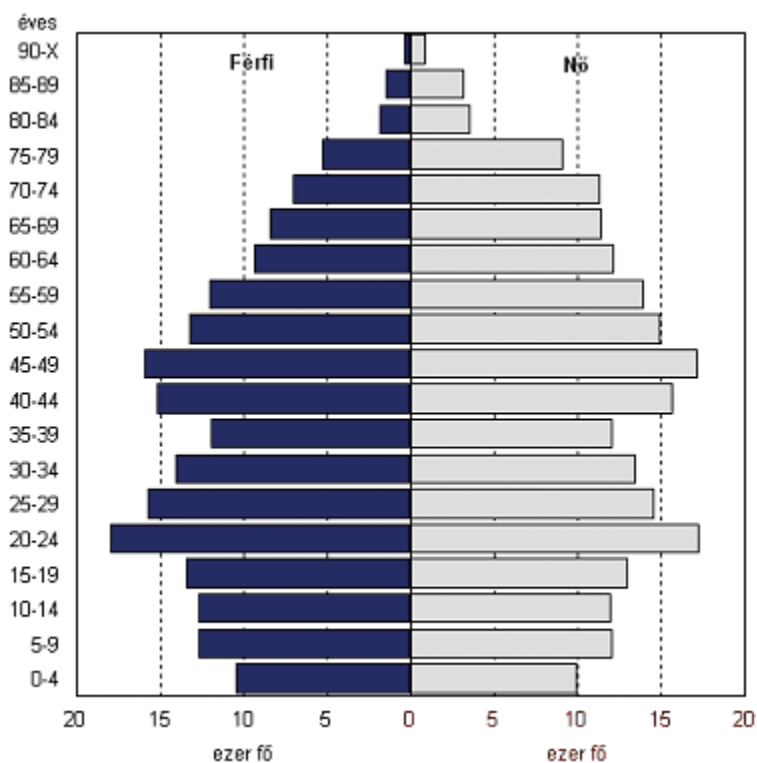
¹ A KSH nyilvános adatbázisa. www.ksh.hu

Az *öregedő népességet* megjelenítő korfa (b) a születések számának állandóvá válását és az idősebb emberek számának viszonylagos emelkedését jelzi. Az *öregedő társadalmakban* – Nyugat-Európa országokban – például az idősek egyre nagyobb aránya és mind magasabb koruk növelheti a gazdaság terheit; évről évre emelkednek az összességében és a személyenként rájuk költött összegek. A legutóbbi tíz évben az egy-egy időskorúra fordított összeg különösen Portugáliában, Luxemburgban és Olaszországban emelkedett erőteljesen.

A *csökkenő népességre* jellemző korfa a születési arányszámok csökkenésének következménye. A korfa Ő bázisa „beszűkül”, a halálzási arányszám azonban hasonlóan alakul, mint az *öregedő társadalmakban*. Néhány különleges korfát is érdemes szemügyre vennünk. A korfák átalakulhatnak egymásba, hiszen a népesség korösszetétele is változhat. Például *Thaiföld korfája* (d) a csökkenő népességre jellemző típusba sorolható. Bázisa beszűkül, azaz évről évre csökken a születések száma. A korfa felső kétharmadán azonban jól megfigyelhető, hogy Thaiföld népessége nem is olyan régen még növekedett. Thaiföldéhez hasonló korfája van azoknak az országoknak, amelyekben éppen megkezdődött a társadalom „érése”, ilyen például Brazília, Mauritius és Szingapúr.

Az amerikai „nyugdíjasvárosok” korfájára (e) a fiatalok alacsony száma jellemző. Az erős bevándorlás egészen torz korfákat hozhat létre; ilyen például Katar (f) és az Egyesült Arab Emírátsok korfája. A fiatal férfi vendégmunkások nagyarányú beáramlása jócskán módosítja a népességnek nemcsak a kor, hanem a nem szerinti összetételét is. Az első ütemben a fiatal, 25–40 éves férfiak aránya emelkedik, majd az anyagi háttérrel, az egzisztenciát megteremtve a fiatal vendégmunkások családjai is áttelepülnek.

3. Csongrád megye 2000-ben

A társadalom elöregedésének veszélyei (5 perc)

A	Tevékenység	Tanári magyarázat
	Tanári instrukciók	A tanári magyarázat az európai, illetve a magyar társadalom elöregedéséről, a nagyarányú népességcsökkenés veszélyeiről, illetve annak munkaerő-piaci hatásairól.
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelemkoncentráció, lényegkiemelés
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Frontális
	Módszerek	Ismeretszerző beszélgetés
	Eszközök	-

Összegzés (10 perc)

A	Tevékenység	Összegzés - Értékelés
	Tanári instrukciók	Miről szólt a modul? Annak tudatosítása, hogy milyen típusú feladatokat oldottunk meg a modulban és azok milyen képességek fejlesztését szolgálták. Szóbeli értékelés
	Kiemelt készségek, képességek	Lényegkiemelés
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Frontális
	Módszerek	Beszélgetés
	Eszközök	

Otthoni írásbeli feladatok (lehetőségek)

- Saját családjának korosztályi felmérése (statisztika, családfa)
- Interjú a család idősebb tagjaival gyermekkorukról, öregkoruk viszonyairól
- Demográfiai statisztikák elemzése

Értékelés

A modul tartalmával összefüggő konkrétumok: annak tudatosítása, hogy milyen típusú feladatokat oldottunk meg a modulban, és azok milyen képességek fejlesztését szolgálták.

Formatív értékelési módok a fejlesztésformálásra: egymás munkájának szóveges szóbeli értékelése, az írásbeli feladatok szóveges, vagy érdemjeggyel történő értékelése.

A kvalitatív, szóveges értékelés szempontjai: pontosság, fantázia, kreativitás, kommunikáció, szakszerűség (demográfia)

AZ ÉTKEZÉSHEZ, VENDÉGLÁTÁSHOZ
KAPCSOLÓDÓ FOGLALKOZÁSOK

MODULLEÍRÁS

A modul célja	Az étkezéshez, vendéglátáshoz kapcsolódó foglalkozások megismertetésével lehetőséget biztosítani a diákoknak olyan ismeretek megszerzésére, amelyek a mindennapi életben is kamatoztathatóak, és emellett a pályaválasztásban is segítséget nyújthatnak
Időkeret	4 óra
Ajánlott korosztály	14–15 év (9. évfolyam)
Ajánlott megelőző és követő tananyag	Megelőző modul: <i>Fiatalok, majd öregek – generációs kérdések</i> Követő modul: <i>Termelés – közvetítés – fogyasztás</i>
Modulkapcsolódási pontok	Életmód, gondolkodásmód, Életviteli és gyakorlati ismeretek
A képességfejlesztés fókuszja	Tematikus fókusz: együttműködés Az információkezelés fókuszja: adatgyűjtés, adatok közötti viszony felfedezése, lényegkiemelés Kooperáció: munkamegosztás, együttműködés, tervezés és kivitelezés egysége Tolerancia: a másság elfogadása, összehasonlítás, de-centrálás

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

Az anyag feldolgozásának három lehetőségét kínálja a modul. A hagyományos forma nem igényel különösebb technikai háttérrel, iskolában megtanítható, ha a tanár rendelkezésére áll legalább egy számítógép internet-használattal és egy nyomtató. A második variáció azon helyeken alkalmazható, ahol számítástechnikai terem van több számítógéppel, internet-használattal. A harmadik, a diákok számára legizgalmasabbnak tűnő változat jó szervező és irányítóképességet feltételez a tanártól. Minden iskolában, minden településen megoldható élmény- és ismeretgazdag változat. A három változat elemeit szabadon lehet variálni.

Támogatórendszer

FELHASZNÁLT OBJEKTUMOK

Juhani Nagy János: Asztali szó ételekről, *Népszabadság*, 2004. július 23., 2004. szeptember, 2005. február 18. www.nol.hu

Peredi Ágnes: Konyhakronológia, *Népszabadság*, 2004. augusztus 10. www.nol.hu

Sándor Tünde: Világjáró vendéglátósok, *Népszabadság*, 2005. április 12. www.nol.hu

Miklós Gábor: A Fülemüle a sóletről dalol, *Népszabadság*, 2005. április 11. www.nol.hu

Gál Zsuzsa: Világjáró magyar szakácsok, *Népszabadság*, 2004. június 8. www.nol.hu

Bächer Iván: Egy vendéglős emlékezete, *Népszabadság*, 2005. április 30. www.nol.hu

Trencsényi Zoltán: A cukrász édes élete, *Népszabadság*, 2005. február 19. www.nol.hu

MODULVÁZLAT

Ráhangolódás

A₁	Tevékenység	Beszélgetés	20 perc
	Tanári instrukciók	A diákok kérdések alapján beszámolnak emlékezetes vendéglői élményeikről.	
	Kiemelt készségek, képességek	Memória, koncentráció, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Megbeszélés	
	Eszközök		
A₂	Tevékenység	Beszélgetés	
	Tanári instrukciók	Összegyűjtik azokat az okokat, amiért jó dolog vendéglőbe járni. Lehetséges válaszok: barátságos, jól főznek, lehet beszélgetni, kiszolgálják minket, nem kell főzni, mosogatni. A válaszok lényegét egy szóban összefoglalva egy diák közvetlenül annak elhangzása után felírja a táblára.	
	Kiemelt készségek, képességek	Adatgyűjtés, figyelem, koncentráció	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Gyűjtőmunka	
	Eszközök	Tábla, kréta	
B	Tevékenység	Játék	
	Tanári instrukciók	A tanár által szétosztott cédulákról minden diák felolvassa a rajta található idézetet az ételekről, főzésről vagy konyháról. Minden gyerek céduláján más-más idézet szerepel. Az idézeteket felolvassák, közösen értelmezik. (1. gyűjtemény)	
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelem, olvasás	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Felsorolás	

1. GYŰJTEMÉNY

Eszközök

1. gyűjtemény

Asztali szó ételekről

Fred Allen: Párizsban hárommillió békacombot szolgálnak fel – naponta. Senki nem tudja, mi lesz a békák többi részével.

Woody Allen: Osztrigát pedig nem eszem. Az én ételtem legyen halott – ne beteg, ne sebesült – halott!

Arthur Baer: Mindenféle ételt belevett a fogyókúrájába, ami csak a keze ügyébe került.

Sir James Barrie: Ezt már megette, vagy még csak fogja? (G. B. Shaw salátatálja láttán)

Blake: Csak az a táplálék egészséges, amelyet háló és tőr nélkül szereztünk.

David Brenner: A vegetáriánus nem eszik semmi olyat, aminek gyereke lehet.

A. Whitney Brown: Nem azért vagyok vegetáriánus, mert szeretem az állatokat, hanem azért, mert utálok a növényeket.

Bródy Sándor: Siessünk a pörköltözhöz. Ez a mi fő ételünk, akik e nemzeti államban élünk, akár mint a hős Árpád, akár mint a parittyás Dávid ivadékai.

George Bush: Nem szeretem a brokkolit, azóta nem szeretem, hogy az anyám kissrác koromban mindig belém erőltette. De most én vagyok az Egyesült Államok elnöke, és soha többet nem eszem brokkolit.

Rodney Dangerfield: A feleségem a legrosszabb szakács. Mi mindig a vacsora végén imádkozunk...

Gandhi: Nem szükséges megfőzni ételünket. Nagyon jól fenntarthatjuk magunkat a nap melegével főzött ételekkel. Főzéskor az étel legtáplálóbb anyagai elpusztulnak. Ami nyersen nem ehető, azt nem szánta a természet tápláléknak.

Hamvas Béla: ...a csecsemő első étele az anyatej után a rántott leves.

Bernád Ilona: Akkor főzünk helyesen, ha étkezés után nem kívánunk sem édeset, sem sósat, sem savanyút.

Jean Anthelme Brillat-Savarin: Egy tökéletesen elkészített fogás a maga nemében felér valamely művészi alkotással.

George Burns: Nagy szakértője vagyok a kínai konyhának. Nekem egy evőpálcika is elég.

Julin Child: Az a házaspár, amely örömét leli abban, hogy együtt főz, együtt is fog megöregedni. A főzni szerető férj jobban értékeli a feleség házimunkáját, arról nem is szólva, hogy nem vitatja, mire folyt el a háztartásra adott pénz.

John Elliot: A mennyország: angol rendőr, francia szakács, német mérnök, olasz szerető, és a svájci szervez mindent.

A pokol: angol szakács, francia mérnök, német rendőr, svájci szerető, és az olasz szervez mindent.

Gustave Flaubert (Közhelyszótár): Konyha: Az éttermi konyha mindig „nehezen emészthető”; az otthoni mindig „egészséges”; a déli „túlságosan fűszeres”, vagy „úszik az olajban”. A húsleves csak otthon jó.

Günter Grass: Csak egy élvezet nagyobb a jót enni örömeinél: a jót főzni gyönyöre.

Jókai Mór: Nemcsak abban áll a magyar szakácsművészetnek a titka, hogy egyes ételeket milyen ízléssel tud előállítani, hanem hogyan találja föl egymás után úgy, hogy az elköltött étel valósággal kívánja a következőt, s mikor már az ember azt hiszi, hogy egészen jóllakott, akkor hoznak megint valamit, amire azt kell mondani, hogy de már ebből eszünk!

Jüan Mej: A jó szakács a legnagyobb igyekezettel sem képes négy jól sikerült fogásnál többet készíteni egy nap alatt, de még akkor is nehéz kellő figyelemmel kísérnie minden apróságot; ilyenkor biztosan nem végez, ha nincs minden a helyén, és nincs folyton talpon. Nincs értelme sok kiegészítőt adni mellé (...) Minél több segítséget kap, annál rosszabbul főz.

Krúdy Gyula: Az igazi konyhaművészeti sikerhez a szakácstudományon kívül teljes emberszeretet, az étvágyak különböző ismerete, a lelki diszpozíció eltalálása szükségeltetik.

Mikszáth Kálmán: Nem szabad a magyar konyhát pusztulni hagyni, dőljön bár minden össze a nagy reformok, divatok mániájában, pusztuljon a dzsentrí, a szüzdohány – de az ősi ételek maradjanak. Azokat ne engedjük!

Robert Orben: Az öregeknek nem volna szabad reformkonyhán élniük. Nekik a lehető legtöbb tartósítószerre van szükségük.

Ron Rosenthal: Az egészség a konyhában kezdődik.

Henri Toulouse-Lautrec: A konyha művészete semmivel sem hátrábbvaló az egyéb művészeteknél.

(Juhani Nagy János: Asztali szó ételekről, Népszabadság, 2004. július 23., 2004. szeptember, 2005. február 18. www.nol.hu)

Tartalomfeldolgozás

A vendéglátás módja

A ₁	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Beszélgetés, játék</p> <p>25 perc</p> <p>Tanári kérdésre (Milyen feladatokat kell ellátni egy vendéglőben?) a gyerekek összegyűjtik azokat a foglalkozásokat, amelyek a vendéglátás e területéhez kötődnek (szakács, cukrász, konyhalány, pincér, pultos, zenész, takarító, vendéglős...).</p> <p>A felsorolt foglalkozásokat, munkaköröket egy diák azonnal az a szavak elhangzása után felírja a táblára.</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport /A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Ismeretszerzés, figyelem, szóbeli szövegalkotás, memória</p> <p>Frontális</p> <p>Gyűjtőmunka</p> <p>Tábla, kréta</p>
A ₂	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Gyűjtőmunka</p> <p>25 perc</p> <p>A táblán kialakítanak két csoportot (1. vendéglői tevékenységek, 2.vendéglői foglalkozások). Ezek elemeit párosítják (főzés-szakács). Az egymáshoz rendelés eredményei alapján összefoglalják azt, hogy egy vendéglőben milyen feladatok lehetnek, és azt kik végzik.</p> <p>Tanári instrukció alapján kiegészítik a táblán található két csoportot a szállodai feladatokkal és foglalkozásokkal (hoteltörténet, szobaasszony, londiner...).</p>
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p> <p>Célcsoport /A differenciálás lehetőségei</p> <p>Munkaforma</p> <p>Módszerek</p> <p>Eszközök</p>	<p>Rendszerező képesség, koncentráció, összefüggések elemzése</p> <p>Frontális</p> <p>Megbeszélés, gyűjtés</p> <p>Tábla, kréta</p>

A₃	Tevékenység	Felkészülés helyszíni tapasztalatgyűjtésre	25 perc
	Tanári instrukciók	A diákok előkészülnek egy vendéglői látogatásra, ahol elméleti és gyakorlati bemutatót kapnak a vendéglői foglalkozásokról, jellemzőikről, a vendéglős létről. Négyfős csoportokat alkotnak, és tanári segítséggel meghatározzák és szétosztják a szervezési feladatokat. Idő-/feladattervet készítenek felelős csoportok kijelölésével. Az egyes csoportok kiválasztanak egy-egy foglalkozást, amelyből felkészülnek az internet segítségével. (www.afsz.hu) A megalakult csoport tagjai a feladatterv alapján megszervezik munkájukat.	
	Kiemelt készségek, képességek	Koncentráció, együttműködés, szervezés, lényegkiemelés, tolerancia, IKT	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális, majd heterogén kiscsoport	
	Módszerek	Megbeszélés, internetes keresés	
	Eszközök	Papír, írószer, számítógép, internet	

Foglalkozások, szakmák a vendéglátóiparban I. variáció

Tevékenység	Elemzés, bemutatás	45 perc
Tanári instrukciók	A diákok 2-3 fős csoportokat alkotnak. Minden csoport más-más újságcikket kap (2-3. gyűjtemény). Minden csoportban valaki felolvassa az írást a többieknek. A felolvasás után közösen elemzik a hallottakat, felkészülnek a bemutatásra. (A tanár eközben folyamatosan sorra látogatja a csoportokat, és szükség szerint segít az értelmezésben.) Az egyes csoportok beszámolnak munkájukról. Minden csoport beszámolója után közösen tisztázzák a nyitott kérdéseket. Értékelik a csoport munkáját.	
Kiemelt készségek, képességek	Felolvasás, koncentráció, analízáló képesség, együttműködés, tolerancia	
Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
Munkaforma	Heterogén kiscsoport vagy pár	
Módszerek	Felolvasás, szövegelemzés kooperatív technikákkal	
Eszközök	Papír, írószer, 2-3. gyűjtemény	

2. GYŰJTEMÉNY

A) Konyhakronológia

A csokoládészeletet 1847-ben találták fel. A magyar asztalokon viszonylag későn, a XIX. század közepén, a biedermeier idején jelent meg az abrosz. Damasztból készült, gyakran csipkeszegéllyel. Az ételnevek között csak a XIX. század második felétől találunk földrajzi, cég-, személy- és fantázianeveket. Korábban elsősorban az alapanyagra (berbécs, kappan, csibe stb.) és feldolgozásukra (szelet, kolbász stb.), valamint a konyhaműveletekre, a készítési módokra (tűzdelt, serpenyőben sült stb.) utaltak. Amerikában 1856-ban létesült az első fagyaltgyár. Martini nevű italt először 1862-ben készítettek. Idősebb Alexandre Dumas 1869-ben egy esztendő leforgása alatt megírja „A konyha szótárát”, mely 1200 oldalon tartalmazza a francia konyha receptjeit. 1875: a svájci Daniel Peter feltalálja a tejsokoládét.

1875 után nincs nyomtatott alföldi vőfélykönyv pörkölt, paprikás nélkül.

A sör volt az első védjeggyel ellátott termék: a brit Bass Pale Ale sör 1876-ban kapta meg a márkavédjegyet. Az 1880-as években az akkori Magyarország területén élők évenként átlagosan összesen 190,5 kg burgonyát, cukrot, zsírt, tejet és tejterméket, húst és tojást vásároltak. A hazai húsfogyasztás összetétele: 36% marha-, 31% sertéshús, 7,5% töltelék (kolbász, hurka), 16% juh-, 9% baromfi- és 0,3% vadhús. Dobos C. József szakácsmester (a pesti Kecskeméti utcában volt üzlete) 1884-ben hozta először forgalomba a „dobostortát”. Az 1885. évi Országos Kiállításon az élelmiszerek között tartósított ételeit is felvonultatta: spárgát, cukorborsót, szarvasgombát, lúdmáját és balatoni fogast, továbbá tokaji ecetet és vadhúsecetet.

Az 1887-es párizsi világkiállításon először mutatták be az abszorpciós hűtőszekrényt. Bár a paradicsom botanikailag gyümölcs, ám az USA Legfelsőbb Bírósága 1893-ban, a Nix kontra Hedden perben úgy döntött, hogy a paradicsomot zöldségnek kell tekinteni. 1894: a francia fővárosban volt olyan vendéglő, amelynek étlapján 100-féle levest, 300 előételt, 200 pecsenyét, 400 egyéb fogást találni (Émile Goudeau: Párizs eszik). A XIX. század végén terjedt el a préselt fagyalttölcsér. A tömegforgalmat és a gazdaságosságot célzó gépesített önkiszolgáló étkeztetést (ételautomata) először 1902-ben, Philadelphiában vették be.

Magyarországon 1906-ban létesült az első hűtőház. Amerika szinte még csak ismerkedett az autóbíllal, amikor 1921-ben már megnyílt a kizárólag autós vásárlókra alapozott első drive-in üzlet. A fagyasztóberendezés szabadalmaztatása az 1920-as években az angol Birds Eye nevéhez fűződik. A fásírozott az 1920-as évektől a parasztlakodalmak, keresztelői lakomák étrendjében is szerepel.

Egy Ohio állambeli amerikai, Harry Burst 1923-ban szabadalmaztatta a „nyeles fagyaltot”. A németeknél 1924-ben jelent meg a mindmáig közkedvelt „fagyi nyalóka”, a pálcikás jégkrém.

VI. György angol király 1939-ben Rooseveltnél meghívásának eleget téve a Fehér Házban már hot dogot kapott, amikor tipikus amerikai ételt kért. 1940-ben a summások ellátásában havi négy kilogramm szalonna is szerepelt, amit bérükben a főzéshez való zsír mellett kaptak.

Hazánkban az első fagyasztóüzem (Frigelit néven) 1943-ban épült. A brassói aprópecsenye 1951 májusában született a budapesti Mátyás-pincében, amelynek vezetője, a hetedízigen vendéglős sarj Papp Endre nem esett kétségbe, amikor az inséges ötvenes években csak sertéslábszár volt a húsellátás. Az új étel nevét is ő adta. Az úgynevezett burgerforradalmat 1954-től számítják. Budapesten elsőként T. Nagy Tamás vendéglátós szakember nyitott igazi sajtkereskedést 1994-ben a Gerlóczy utcában. 1997-ben tejből 22 litert ittunk, zöldségből, gyümölcsből 17 kilogrammal ettünk kevesebbet, mint 1989-ben. A McDonald's magyarországi éttermeinek vendégei 2003-ban 50 millió szendvicset, 32 millió adag sült burgonyát és 36 millió pohár üdítőt vásároltak.

B) Tsemege-tsinálók

Az Árpád-házi királyok idején a mézeskalácsosok voltak a mai cukrászok ősei. Később a gyógyszerészek, akik cukormázzal vonták be a kellemetlen ízű orvosságokat, és megalkották az édes drasztákat. 1827-ben, amikor megnyílt a máig híres Ruszwurm cukrászda, még tsemege-tsináló úrnak nevezték a cukrászt. Ez a cukrászda végigélte a történelem fordulatait.

A világosi fegyverletétel után börtönbe vetették cukrászmesterét, később viszont innen szállították gyors stafétával a tortákat és süteményeket Bécsbe. Erzsébet királyné is a Ruszwurmból hozatta reggelire a fodormentás illatos rudacsokat. Ide járt az egész Andrássy család és maga Deák Ferenc is. A cukrászdában máig megvan az a berendezés, amely átvészelte az 1849-es szabadságharcot, de még a második világháborút is.

A XIX. század mestere volt Dobos C. József, a dobostorta alkotója. Dédapja II. Rákóczi Ferenc szerencsi kastélyában volt szakács és cukrászmester. A híres torta feltalálója az Andrássy grófnál szolgált. 1906-ban vonult nyugállományba, és akkor átadta a budapesti ipartestületnek a dobostorta addig szigorúan őrzött receptjét.

Genfi süteménykészítő családból jött Gerbeaud Emil, aki nemcsak cukrász, de csokoládégyáros is volt. Végigjárta Európát, s 1884-ben betársult Kugler Henrik cukrászüzletébe a mai Vörösmarty téren. Kugler honosította meg Magyarországon a minyont, amelyet még József Attila korában kuglernek hívtak. Gerbeaud Emil műhelyéből kerültek ki először a párizsi krémmel töltött sütemények. Kávéházát is a párizsiakéhoz hasonlóan rendezte be.

Nála tanult a másik híres magyar cukrász, Hauer Rezső. Édesapja az esztergomi hercegprímási palota főszakácsa volt. 31 évesen vásárolta meg a Rákóczi úti cukrászdát. Nála volt az ország első gőzkemencéje. Sokat adott az elegáns tálalásra, a vendégek herendi porcelánból ihatták a kávéját.

A leghíresebb vidéki cukrászda a gyulai Százéves, amely valójában sokkal idősebb, hiszen 1840-ben alapították. Ma a sütemények mellett régi cukrászeszközöket is láthatnak a vendégek.

(Peredi Ágnes: Konyhakronológia, Népszabadság, 2004. augusztus 10. www.nol.hu)

C) Világjáró vendéglátósok

...A külföldi munka elsősorban a még erejük teljében lévő fiatalok számára jelent igazi lehetőséget. Ők pár év alatt összegyűjtenek egy kocsi, sőt akár egy lakásra valót is, amire itthon csekély esélyük van. Külföldön végül kevesen maradnak, bár az is igaz, hogy aki tapasztalt pincérként hazajön, itthon már nem áll be ugyanazt csinálni, a pénz töredékéért. A világjárást nem vállalkozóként gyümölcsöztetők remek étteremvezetők, vagy séfek, sőt mestercukrászok lesznek, és egyre több Magyarországon megjelent nemzetközi szállodalánc alkalmaz külföldi tapasztalatokat szerzett magyarokat kulcsfontosságú területen vezetőként.

A külföldi munkavállalás a nemzetközi iparágnak számító turizmusban rendkívül könnyen megy a szakmai gyakorlatra pályázó magyar főiskolások számára. A kötelezően előírt két féléves szakmai gyakorlatukat egyre többen töltik részben, sőt egyre többen már egészben is Nyugaton – tudtuk meg Szalók Csillától, a Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátó-ipari és Idegenforgalmi Főiskolai Karának idegenforgalmi intézetvezetőjétől. A budapesti diákok többsége jelenleg Amerikába pályázik, de újabban Írország is a legkedveltebb helyek között van. A hallgatók már gyakornokként kapnak annyi pénzt, amennyit itthon diplomás pályakezdeként keresnének, sőt a kinti fizetésből már diákként is félre tudnak tenni egy csinos összeget.

Nem véletlen, hogy a főiskola ezerkétszáz hallgatójának majdnem a fele angol vagy német nyelvű képzésre jár. Az okleveles szakemberek előtt feltáruló lehetőségeket a fiatalok is felismerték, a budapesti intézmény kapuját már tavaly is a maximális pontszámmal lehetett gólyaként átlépni. A szállodai, vendéglátó-ipari és idegenforgalmi diplomára pályázók közül tíz éve még majdnem minden második jelentkezőt felvettek, az idén viszont tízszer annyian jelentkeztek, mint amennyien ősszel megkezdhetik tanulmányaikat – árulta el az intézetvezető. A végzősök négy hónapon belül el tudnak helyezkedni, igaz Budapesten egyre kevesebb babér terem. A vidéki fürdőberuházások azonban kecsegtető lehetőséget jelentenek a költözni hajlandóknak.

D) A zalai M3-as sikerei

Sürgősen megváltoztatnák a szakácsképzés gyakorlatát Zala megyében az M3-asról az a háromtagú zalai szakácscsapat, amely az elmúlt évek különböző főzőversenyein sikert sikerre halmozott: nevükben a Mesterhármas minősítés rövidítése bújik meg.

Az M3 tagjainak – Prikryl József mesterszakácsnak, Borda Attilának és Varró Jánosnak – a távlati céljaik között szerepel egy olyan főzőverseny megszervezése, amely elsősorban az ősi zalai ételeket népszerűsíthetné, valamint egy olyan nagy szabású zalai gasztronómiai fesztivál létrehozása, amely még a Nagyszakácsi Királyi Szakácsversenyt is felülmúlná.

A Prikryl József vezette csapat az elmúlt években már nyert Nagyszakácsiban, az idén pedig a közelmúltban megrendezett első kanizsai dödőlle- és borfesztivál főzőversenyén hozták el az első díjat. A mesterszakács szerint a sikerhez vezető út a menüsor összeállításánál kezdődik. A dödőllefesztiválon például a következő fogásokból állt az M3-as étlapja: Cicamári nyénye libalevese koldusbatyuval; szőlőlevélbe rejtett szarvashús erdei gombasásával és dödőllel; valamint kukoricás tarhedli szilvalekvárral.

– Az M3-as megalakításának egyik fő célja, hogy Zala megyében fellendítsük a gasztronómiai kultúrát – mondja Prikryl József. – Szeretnénk ennek a régióknak új arculatot adni az ősi zalai ételek felélesztésével. Az egyszerű ételek sajnos feledésbe merültek, aminek több oka is van. Így például a házi koszt munka- és időigényes, ráadásul az ősi, mindennapos alapanyagok egy része – a libahús, a szarvashús vagy a vargánya – ma már a felső árkategóriába tartoznak. A dödőlle azonban jó példa az olcsó és finom népi ételek felélesztésének lehetőségére. A dödőlle Zala megye ételspecialitása: a főtt burgonyát összeúzzák, liszttel elkeverik, majd láng felett fakanállal összedagasztják. A kanállal kiformázott darabokat aztán kifőzik, majd forró hagymás zsírral és tejföllel lötytyintik nyakon. Jobb helyeken vadpörkölt dukál hozzá.

– Az M3-ast a barátság és a munkakapcsolat hozta létre – mondja Borda Attila. – Úgy gondoltuk, hogy mindhármunkban több van annál, mint hogy a saját munkahelyünkön csupán a napi kötelezettségeinknek tegyünk eleget.

A csapat tagjai egyelőre korainak tartják, hogy részleteket áruljanak el arról a tervükről, amely szerint létre kellene hozni valamilyen szakmai szervezetet a zalai szakácsok számára. Az M3-asok úgy vélik, sok a tennivaló a szakmában.

– Tapasztalataink szerint sürgősen változtatni kellene a szakácsképzés gyakorlatán, jelenleg ugyanis úgy érkeznek a zalai konyhákra a fiatalok, hogy szinte mi tanítjuk meg őket főzni – veszi magához a szót Varró János. – Az persze már nem csak a képzés hibája, hogy a fiatal szakácsok egy részéből hiányzik a kreativitás, az ambíció, pedig e tulajdonságok nélkül nem lehet lépést tartani a gasztronómia fejlődésével.

(Sándor Tünde: Világjáró vendéglátósok, Népszabadság, 2005.április 12. www.nol.hu)

3. GYŰJTEMÉNY

A) A Fülemlüle a sóletről dalol

Az egykori szerkesztőségi épülettől – itt készült a Ludas Matyi és a Magyarország is – pár lépésre volt egy afféle hagyományos nyolcadik kerületi vendéglő. A hajdani sajtómunkások még emlékezhetnek titkos nevére: Öntödének nevezték, akik itt pihentették meg szeszes nedvekkel torkukat. Lehetett persze étkezni is – magam a kiváló zúzapörköltre emlékezve tértem vissza ide. A Kőfaragó utcai vendéglőnek csak a neve a régi. Ma is Fülemlülének hívják, ám alaposan megváltozott a konyha, a kiszolgálás és a vendégkör is.

Mára ez a hely egyike lett Pest nyilvánosan rejtett helyeinek. Igaz, a vendéglős Singer András hirdeti is a helyet „polgári sólet klub” néven, de a hazai és a külföldi közönség körében leginkább szájhagyomány útján terjedt el, miféle specialitásokat kínál a Fülemlüle. Singer azt mondja, hogy fokozatosan – mintegy egy év alatt – alakult ki az étlap, s lett a vendéglő a sóletkedvelők egyik zarándokhelyévé. (Először azt írtam le, hogy Mekkájává, de ez némileg bizarrnak tűnt. M. G.) Sóletet több helyen is kínálnak a városban, s hasonló menüsört is. Érdekes gyomorpróbáló kísérlet lenne összevetni a versengő konyhákat. Ezek többsége persze csak ízeiben hagyományos, a zsidó konyha rituális előírásait mellőzi.

A közép-európai zsidó és nem zsidó ételek egységes menüvé formálódtak itt. Singer – negyven éve végezte a vendéglátó-ipari technikumot, s azóta dolgozik a szakmában – maga is kreált néhány menüpontot. Az előételek között szereplő hideg fokhagymás libamellszeletek, vagy a füstölt libamell carpaccio a büszkeségei közé tartozik. Egyáltalában a Fülemlülében a liba uralkodik. Combja sütvé, melle vadasan is, mája különféle módozatokban is, ez itt király! Hozzá pedig a sólet – ez a lassú tűzön sült fővő babétel. Sok hússal, vagy éppen csak főtt tojással, alaposan megfűszerezve. Apropos, fűszer! A Fülemlüle innovációja a chilis sólet is. El lehet képzelni, hogy a dél-amerikai és a lengyelországi steti eme gasztronómiai találkozása milyen gyomorhatásokat válthat ki. A nagyétkűek számára valóságos kihívás Dávid király sólete. Sült libacombbal, füstölt hússal és töltött libanyakkal (2700 forint). Singer az édesanyjától tanulta, az otthon megszokott ízeket akarta újraalkotni. Nem kevés kísérletezés kellett ehhez. A desszertek között is házi ízeket idéz a dióval töltött, bundázott macesz csokoládéöntettel. Valódi kalóriabomba.

A közeg is a retrojellegűt sugallja. Régi plakátok, a reálszocializmus vitrinemlékei. A falon fotók vendég-barátairól, ám Singer úr elárulja, csínján bánnak ezzel, a vendéglős semmi pénzért nem akasztaná ki a falra, a nála sóletező politikusokat, művészeket, avagy egyházi méltóságokat.

(Miklós Gábor, Népszabadság A Fülemlüle a sóletről dalol, 2005. április 11. www.nol.hu)

B) Luxus óceánjárókra pályáznak a pincérek

Több százra tehető azoknak a magyar szakácsoknak és pincéreknek a száma, akik a világ óceánjait járó luxushajókon dolgoznak. Gyakorlott, nagy tudású szakembereket itthon is sokan vennének fel, de inkább csak középszerűek vagy gyengék jelentkeznek.

Szállodák, éttermek, csárdák, kávéházak, borozók és sörözők tucatjai keresnek manapság ügyes, udvarias, becsületes pincért és remekül főző szakácsmestert. A kiemelkedően jó konyhafőnökök, akik valószínűleg sztárok, állítólag havonta nettó ötszázertet is megkeresnek. Állítólag, hiszen a vendéglősök nem ritkán zsebből fizetnek, adómentesen juttatják legfontosabb alkalmazottaiknak a bér egyik – jobbára nagyobb – részét. A konyhafőnök vagy a vezető szakács a legfontosabb alkalmazottak közé tartozik, hiszen nagyrészt rajta múlik, mennyire telik meg az étterem, és mennyi pénzt hajlandók ott elkölteni a vendégek.

Kemény kaland

Mi áll az általános túlkereslet hátterében?

Mindenekelőtt a piac rohamos növekedése, állítja Niklai Ákos, a Kárpátia és a Premier étterem tulajdonosa. Sokkal több vendéglátóhely van az országban, mint korábban. Az ő két üzletébe is elkelne még néhány megfelelően kvalifikált szakács és pincér. Bár, az esős és hűvös május után kiderült, hogy a Premierben, amelyhez nagy terasz is tartozik, könnyedén tudták nélkülözni a többletszemélyzetet. Sajnos – jegyzi meg keserűen.

Niklai Ákos szerint kétfajta hely jelentős elszívó hatást gyakorol a szakemberekre. A szakközépiskolából és a szakiskolából kikerülőket erősen vonzzák azok a vendéglátóhelyek, ahol a vendégek is jellemzően fiatalok és a munkahelyi légkör is fiatalos. Ugyanakkor a jól képzett és gyakorlott munkaerőt már jó ideje az úgynevezett cruise-ok, a tengerjáró luxushajók szívják el.

A szakember szavaiból kiderül, hogy nem a magyar gasztronómia hírneve miatt kelendőek szakácsaink a luxushajókon, de nem is azért, mintha a szakemberképzés nálunk magasabb színvonalú lenne, mint másutt. Sokkal inkább azért, mert az óceánjárókon nehéz a szolgálat, az ott dolgozóknak hosszú hónapokra nélkülözniük kell a családot, kínzó a tengeribetegség, támadnak néha más egészségügyi problémák is, és a luxushajón – amelyen jobbára milliomosok töltik az idejüket – magasak a szakmai követelmények. A fejlett országok szakácsai, pincérei közül kevesen vállalják ezt az életformát. Ezzel szemben a magyar szakácsok és pincérek egy rétege egyenesen élvezzi, kalandnak fogja fel a világjárást, és kifejezetten elégedett az így megszerezhető magas jövedelemmel.

Tízből egy alkalmas

A tisztán magyar tulajdonú Cruise Agency Kft. értékesítési menedzsere, Kocsi Gábor arról számol be, hogy cégük folyami és tengeri hajóstársaságok számára keres Magyarországon teljes hotelszemélyzetet, tehát nemcsak pincért és szakácsot, hanem cukrászt, szobalányt és mosogatót is. A folyami cégek leginkább a Duna-Majna-Rajna-csatornán járatják kisebb, 500-600 személyes hajóikat, és a személyzetet főként a közép- és kelet-európai régióból veszik fel. Ellentétben a tengeri hajóstársaságokkal, amelyek a világ minden részén keresik az alkalmazottakat 1200-2500 utast befogadó óceánjárókra.

Pincér és szakács azonban a hajókra is kevés akad, mert a jelentkezők közül kevés felel meg a követelményeknek. A kérdésre, honnan tudják, ki mit tud, Kocsi Gábor azt feleli: az előzetes szelekción meggyőződnek a jelentkező nyelvismeretéről és tájékozódnak szakmai előmeneteléről. Akik ezen a szűrőn fennmaradtak, azokat a hajóstársaság képviselője is meghallgatja. A kettős interjú a külföldi munkát keresők alig tíz százaléka minősül megfelelőnek, vagyis köthet szerződést valamelyik hajóscéggel. A munkaszerződés négy, hat vagy nyolc hónapra szól, az elérhető havi jövedelem 1200 és 2500 euró között van, plusz a borraivaló.

Így érthető, hogy még a Gundel étterem igazgatója, Buday Gábor is azt panasolja, hogy a náluk tanuló pincérek egy része is csak addig marad, amíg referenciát szerez, azután vagy olyan vendéglősnél keres munkát, aki zsebből, tehát többet fizet, vagy külföldi alkalmazást keres. Nem ritka az olyan pincér- vagy szakácstanuló sem, aki eleve azért tanul, hogy édesapja üzletét vehesse át. Buday így összegzi tapasztalatát: sokan mennek el, és egyre gyengébb képességűek jönnek.

Két év tanulás elegendő

Alátámasztja ezt Kóbor Zoltán iskolaigazgató, aki a budapesti Vendéglátó, Idegenforgalmi és Kereskedelmi Közép- és Szakiskola élén áll. Hozzájuk is sokkal többen jelentkeznek pincér- és szakácsstanulónak, mint ahány fiataalt felvehetnek, de a jelentkezők túlnyomó többsége nem éppen rendezett körülmények közül jön, vagy nagyon gyenge tanuló volt. Náluk a képzés mindössze kétéves, de Kóbor úgy tudja, háromévesre tervezik emelni. Véleménye szerint ez nem reális elképzelés, mert az a réteg, amely ezt a két pályát választja, kénytelen minél rövidebb ideig tanulni, minél előbb kenyeret keresni.

Mindez világos, ha tudjuk, hogy az átlagos képességű pincér és szakács, vagyis a többség pénzkereseti lehetősége nem túl fényes: a havi bér ritkán éri el a százezer forintot. Ehhez azután vagy jön, vagy nem borraivaló.

(Gál Zsuzsa, Népszabadság: Világjáró magyar szakácsok, 2004. június 8. www.nol.hu)

C) Egy vendéglős emlékezete

Az újlipótvárosi Wallenberg utca és a Tátra utca sarka olyan, mint egy kisvárosi főtér. Kicsit ki is szélesednek itt az utcák, a Phönix-ház hatalmas tömbje előtt szélesebb a járda, itt néha még két gyalogos is elfér egymás mellett, ami amúgy Pesten már régen képtelenség.

Errefelé minden jobb egy kicsit, mint a Nagykörút mentén másfele. Itt még úgy-ahogy, de lehet embernek élni.

Sokan laknak nem évek, de évtizedek óta, sőt a kezdeteiktől fogva itt. Errefelé az emberek ismerik, köszöntik egymást, megállnak tíz méterenként diskurálni. Ennek a lakható negyednek, ennek a városba zárt falnak egyik központja ez a kereszteződés.

A vetődött idegen persze nem is sejti ezt.

De aki errefele lakik, itt dolgozik, akit erre viszi naponta útja, az tudja: ez a központ, a city, a szív.

Minden van itt, és minden itt van, aminek egy főtéren lennie kell: bolt, hentes, fodrász, trafik, zöldséges, italdiszkont, festékbolt.

Két dolog hiányzott e „térről” csupán.

A templom és a kocsmá.

Az előbbi mindig hiányzott, és már hiányozni is fog alighanem. De a közelben azért lelhető az is, csak kicsit megbújva: a zsinagóga két utcával odébb, a Nyugati felé a Hegedűs Gyula utcában, a katolikus kápolna szintén két utcányira, csak épp a Duna felé, a Palatinus-házak ölében várja a híveket.

De kocsmá, az volt is, és – egy rövid szünet után – újra lett is. És van ma is.

Nem épp a sarkon, attól pár lépésnyire, de a sarokhoz, a főtérhez tartozik szervesen.

A Firkász. Olyan ez a „kocsmá”, mintha itt lett volna mindig. Pedig csak három éve nyílt. Igaz, voltak elődei, előzményei. Egykor City névre hallgatott, majd Bécsi vendéglőként fogadta a betérőt. Ezt a helyet már ismertem személyesen is. Eleinte jól ment, esténként teli volt a vendéglőrész, és a törzsvendégek is sűrűn sorakoztak fel a pult körül. Aztán valami történt, Péter, a tulajdonos fáradt talán el, mindenestre a hely lepusztult, lekoszlott, enni már nem tért be senki, csak a derék húsosok ultiztak néhanap odabenn.

Egy délelőtt arra vitt utam, láttam, redőny lehúzva félig, belestem, Péter ült odabenn, magányát egy fél üveg whisky enyhítette. Beintett, megkínált, mondta, vége, este lehúzza a redőnyt végleg, egészen. Pár napra rá beszállt a kocsijába, de elindulni már nem maradt szíve.

2003-ban aztán megújult a hely, a szomszédos Phönix-házban lakván volt szerencsém figyelemmel követni a munkálatokat; örömmel konstatáltam, hogy rólam, a firkászról neveztetik el, és újságlapokkal lesz tapétázva majd, lapokkal, melyeken hírek, cikkek, vezércikkek, tárcák; novellák, tíz, ötven, száz éve volt kollégáim közleményei nyomtattattak egykor.

A Firkász kereste helyét, és meg is találta gyorsan.

Hozzáilleszkedve a környék adottságaihoz, többlépcsős vagy inkább többkörös hely lett. Az első, valójában belső körhöz tartoznak a törzsvendégek, akik részben régebbről igazoltak át, részben újonnan verbuválódtak. Ők szigorúan állnak, nem, vagy csak ritkán fogyasztanak ételt, leginkább bort isznak vagy fröccsöt, mértékkel, de naponta és megbízhatóan.

A második körbe tartoznak a déli menüre egybeseregglők, mert a Firkász specialitása ez: kilencszáz forintért korlátlan fogyasztást biztosít két-háromféle-fajta jóféle házi kosztból a környék derék iparosainak, kereskedőinek, hivatalnokainak, lakóinak.

A harmadik vendéggörbe tartozók messzi földről érkeztek: Amerikából, Itáliából, horribile dictu a távoli, ködös és gyanús Budáról. De ők sem véletlenül tévednek be ide: a szóbeszéd és a bédekker irányította lépteiket célirányosan. Ők biztosítják a Firkász anyagi fundamentumát, ők viszik szét hírét a helynek.

De mindhárom körhöz tartozó itthon van itt.

Otthonos hely a Firkász.

Olyan lett a Firkász, mintha itt lett volna a kezdetek kezdetétől mindig. Meleg fényeivel, pohárcsillóságával, barátságos zsongásával.

És persze Sallai Isvánnal, Pistivel.

Aki társával, Ábel Lacival e hely gazdája volt.

Volt. Merthogy Pisti meghalt. Tegnap temettük.

Mi, napi vendégek évek óta naponta láttuk, vele voltunk, diskuráltunk vele. Tudtunk is róla egy s mást.

Tudtuk, hogy vörösvári sváb ősöktől volt való, hogy apja lakatos, édesanyja szövőnő, és mindketten az egyetlen fiuk taníttatására tették életüket föl. Igazi polgárparaszt család lehetett az övé, mesélte, hogy nagyapja csakis csináltatott öltönyt vett föl a jeles napokon, de cipőt is gyakran önlábra szabottat hordott.

Tudtuk, hogy Pisti a budai Rákóczi Gimnáziumban érettségizett, majd pincéertanuló lett, hogy még föl sem szabadult, amikor 1974-ben meglett az első gyerek, a Gergő. Tudtuk, hogy dolgoznia kellett tehát azonnal, szívósan, szakadatlanul. Elmesélte, hogy a Postakocsiban kezdett, majd a Trombitáskertben folytatott, és a Sport Szállóban komplettírozott. Egy évet töltött Rotterdamban. Tudtuk, hogy 1982-ben vette át a közben Flamencóvá magyarosított egykori szállodában az étterem vezetését párban Ábel Lászlóval, és ezt csinálták 2003-ig, amikor is megnyitották önálló éttermüket, ezt, a Firkászt.

Ami mostanság érte el az elérhető.

Úgy működik már, mint egy finom gépezet. Amelynek egyik motorja volt ő. Ennek a gépezetnek ugyanis csakis ember lehet a motorja. A vendéglátás olyan bonyolult, sokrétű, gyakran ésszel fölfoghatatlan masinéria, hogy gépesen azt bizony működtetni bajos.

Vendégnek lenni nem jó. Otthon lenni jó. Vendégnek lenni csak úgy jó, ha közben otthon is van az ember. Az a jó vendéglátó tehát, aki otthonul látja vendégeit. És persze, az az igazi vendéglátós is.

Sallai Pisti ilyen volt. Otthonul látós.

Ott állt a pultnál, mindig elegánsan, mindig mosolyogva, és figyelt. Kommunikált. Két lánya, Eszter és Zsófi, ha jól tudom, kommunikáció szakos lett. Ő is az volt, kommunikáció szakos. Hivatásos emberismerő, emberkezelő, emberszerető.

Tudtuk róla mindezt.

Tudtuk, hogy nem csupán mi vagyunk otthon itt, hanem jól megy az üzlet is. Sok mindent tudtunk. De úgy látszik, nem mindent.

Nem tudjuk, mitől szakadt meg a szíve hirtelen, ha hirtelen volt. Nem tudjuk, miféle baj rágta. Hisz baja mindenkinek van. De abba nem kell belehalni mindjárt. Vagyis hát, ki tudja. Ő, aki oly sok vendéget hallgatott meg, keveset beszélt magáról. Bajáról, ha volt neki. Hiába vette körül szép család, Ildi, Gergő, Zsófi, Eszter, hiába élt embersűrűben, hiába volt olyan üzlet- és munkatársa, akivel a kölcsönös és feltétlen bizalom kötötte össze harminc éven át, hiába. Most már csak fejtegetjük elejtett szavait, utalásait, amelyekkel – most utólag döbbenünk rá – jelzett, üzent; nincs rendben valami odabenn. De szólni nem szólt volna az istenért sem. Tapintatos volt, elegáns, igazi vendéglátós.

Nem szeretett föladni semmit. De azt a teniszmeccset föl kellett volna adnia talán. Ki tudja, persze. De hát közben le kellett ülnie. Zsibbadt a karja. De folytatta, és győzött is talán. Utána kocsiba ült, és mikor a Hegyalja úton a drótkerítésnek csapódott, már nem élt.

Pisti, akinek – azt hittük – minden sikerült, éppúgy ötvenkét évesen, és éppen úgy ment el, mint elődje, Péter, akinek nem sikerült semmi.

Nehéz okosnak lenni.

Hát igen, mondaná, és nekünk mondja is.

Mert nekünk ott áll a pult előtt, elegáns zakójában, fél szemmel mindig az ajtót is lesve, szemüvege mögül ránk mosolyogva, most már mindig ott áll, és mondja:

– Hát igen. Viszont van egy kis kakastaréjörköltünk, ezt kóstoljátok meg.

(Bächer Iván: Egy vendéglős emlékezete, Népszabadság, 2005. április 30. www.nol.hu)

D) A cukrász édes élete

Arcok – Szabó Károly

Haltekintettel bámul ránk a kétméteres Michael Jackson. Az ételfestékekkel színezett nyolcvankilós marcipánfigura és eredetije között elhanyagolható a különbség: kissé túlráztartott szobor mind a kettő. Jacko mostanában alighanem szívesen cserélne marcipán hasonmásával, amely a szentendrei Szabó Marcipán Múzeum egyik üvegvitrinjében ácsorog, míg ő nemsokára talán a börtön rácsai mögött ücsörög.

– Mindenesetre – kockáztatunk meg egy erősen közepes viccet – a marcipán popsztárt alighanem könnyebb fazonírozni, mint az eredetit.

– Azért háromévenként ezzel is akad munka – bólogat Szabó Károly, a múzeum alapítója. – Annak idején két mestercukrász éppen három hétig dolgozott rajta, ám mivel az ételfesték fakul, időnként őt is kezelésbe kell vennünk...

Mesefigurák, óriási mozdony, négy hónapig alakítgatott Országház, életnagyságú Kántor nyomozóku-tya, a magyar történelem nagyjainak hatalmas domborműve, gyümölcsök és virágzó kaktuszok, mind-mind színes marcipánból. A kaktuszokon marcipánból formázott bibék, bibeszálak, porzók, tüskék. A kaktuszok mellett marcipán-ékszíjjal díszített emeletes esküvői torták; épp csak a vicces kalandfilmek géppisztolyos gengsztere hiányzik belőlük.

Szabó Károly nyolcvan esztendeje született egy Arad melletti kis faluban. Katona akart lenni, de amikor uradalmi intéző édesapja ezt meghallotta, csak annyit mondott: agyoncsaplak, ha román tiszt lesz belőled! Ráadásul vézna kölyök volt, az egyetlen harci szerszám, amit elbirt volna, a kisméretű meggyfa csúzli, melynek harci értékét senki sem vitatja, de azért háborús időkben egy katonai pályafutást mégsem tanácsos erre alapozni.

1940-ben a család cukrász ismerőse vette magához tanoncnak, és ő boldog volt. A cukrászmesterség elhanyagolható része a sütemények elkészítése, figyelemre méltó hányada viszont azok felfalása, gondolta.

Majdnem így lett.

Nagylelkű dolog volt, hogy a munkába állását követő tizedik percben nem zavarták keresztül Bejrúton egy fakanállal.

Sajgó tagokkal, verítékben fürödve keverte a márványasztalon a ragadós-nyúlós cukormázat, súrolta a pléhlemezeket, amelyeken a sütemények sülték, cipelt, szuszogott, krémeket főzött. Néha úgy érezte, elnyelik a fazekakban örvénylő édes habok, az edényekben szortyogó súlyos masszák. Ki tudja, miért, mégis megszerette ezt a korántsem mindig édes életet.

1944 nyarán, immár Nagybányán tette le a mestervizsgát, néhány hónap múlva a front elől menekített leventeként Ausztriában kötött ki, ott került amerikai hadifogságba.

Ő azt mondja: a paradicsomba.

Az amerikai hadsereg ott állomásozó haderőinek ellátására berendezkedett kremsmünsteri katolikus bencés apátság főkonyháján kezdett dolgozni cukrászként, ezt követően az amerikaiak központi raktárában tüsténkedett.

– Képzeld csak el – mondja –, mit jelentett a sovány katonai koszt után rendszeresen enni. A tizenöt dekányi kenyér és a csésze híg kávé után olyan helyeken étkezni, ahol reggelire palacsinta volt, ebédre hús, és ahol még az olajat sem lehetett kétszer használni. Ahol az összegyűjtött „használt olajjal”, valamint némi így-úgy szerzett cukorral lehetett seftelni. Egyetlen kiló cukrot a feketepiacon háromhavi ételmisszeradagra lehetett cserélni! Az amerikaiak központi raktárában dolgozók kivétel nélkül tudták azt is, hogy a cipősarokban kicsempészett zsilettpengéknek és a dobozá alakított könyvekben kicsent cigarettáknak is csillagászati áruk van a feketepiacon.

Szabó Károly alig húszéves volt, amikor az amerikaiak elmentek, jött viszont a pozsonyi származású későbbi felesége, és jött két lehetőség: előbb állás egy Bécs közelében lévő kisváros cukrászdájában, 1953-ban pedig egy bécsi cukrászra vadászó libanoni cukrászmester ajánlata: dolgozzon nála. Szabó úr konkrétan nemigen tudta, merre van Libanon, de a fizetési ajánlatot hallván haladéktalanul kerített egy atlaszt, és utánanézett. Végül tizenkét havi részletre vásárolt egy öltönyt, valamint egy vulkánfiber bőrdöngőt az utazáshoz, majd osztrák fizetésének hatszorosáért elszerződött a libanoni Massaud-házhoz.

Tulajdonképpen csak akkor ijedt meg, amikor megtudta, hogy a Közel-Kelet legpatinásabb cukrászműhelyébe került, amely Egyiptomtól Perzsiáig a főúri családok meg királyi házak ünnepeire, lakomáira szállítja az édesség- és tortakölteményeket. Szabó úr ma már igen becsületesen bevallja: nagylelkű dolog volt az araboktól, hogy a munkába állását követő tizedik percben nem zavarták keresztül Bejrúton egy fakanállal. Mert bizony nem ő volt az ördögi ügyességű, tapasztalt „bécsi cukrászmester”, akire a Massaud-házban számítottak.

És akkor még finoman fogalmaztunk.

Szabó Károly birkózni kezdett a szakma mesterfogásaival. Díszes csemegék, emeletes torták tervrajza előtt vakargatta a fejét. Küzdött erősen, viszont szorgalmas volt, a főnökök meg türelmesek, így elnézték melléfogásait is. Elnézték, amikor az egyik libanoni előljárónak készített hatszintes tortája kis híján úgy dőlt össze, mint a kártyavár, azt, hogy a későbbi XXIII. János pápának, aki akkor még Velence püspöke volt, olyan tortát csinált, amelyen a habokba álmodott libanoni kegyhelyet csak erős fantáziával lehetett felismerni.

Később Husszein jordán királynak már pompás karamellkosarakat, főúri lakomákhoz káprázatos tortákat készített, miközben a libanoni polgárháborúban kapkodta a fejét a golyók elől, és a marcipán őshazájában megismerte a legfinomabb marcipán elkészítésének titkát is. A csetlő-botló kezdőből igazi mester lett.

Hét év után, 1960-ban tért vissza Ausztriába, ahol már a keleti édességek, a Libanonban honos francia cukrásztermékek receptjeivel, különleges habsüteményekkel és csokoládéval kombinált marcipánkülönlegességekkel, valamint az általa elsőként forgalmazott fagyaltporral kápráztatta el az osztrákokat.

Előbb különböző bécsi cukrászdákban dolgozott, majd 1969-ben a kétezer méter magas Schneeberg lábánál fekvő festői szépségű Puchbergbe költözött, ahol cukrászdát nyitott, és megalapította első marcipánmúzeumát, amely később Ausztria büszkesége is lett. A mesefigurák, az óriási marcipán- és csokiszobrok (köztük a 350 kilónyi csokoládéból készült, a világ legnagyobb ehető krampuszaként számon tartott alkotás) látogatók tízezreit vonzották. Szabó Károly Ausztria-szerte jól ismert cukrászmester lett. Tanított, televíziós show-műsorokba hívták, különleges marcipánszobrokat rendeltek tőle. Egy alkalommal életnagyságú Marilyn Monroe-t készített egy bécsi bevásárlóközpontnak, amit csak a nőgyeletek tiltakozása miatt nem harapdálhattak kedvük szerint a látogatók, máskor meg eredeti méretben formázta meg Elvis Presley Cadillacját.

A rendszerváltás idején a marcipánszobrokat Magyarországra akarta költöztetni, ám azok csupán egy szombathelyi tekepálya raktáráig jutottak, ahol egy beázást követően az egész kollekciónak szétmállott. Amikor Karcsi bácsi meglátta a híres gyűjtemény csomókba olvadt maradványait, kis híján sírva fakadt. Ott rogyadozott előtte az egykor két és fél méteres, trónon ülő II. Ottó császár, ott csordogált Ferenc József, ott a királyi koronák marcipánmásolata, a mesefigurák tömkelege, ott feküdt az összes masszává olvadt, üveges tekintetű zombi.

Más ilyenkor feladja. Gyűlölni kezdi azt a pillanatot, amikor először kevert marcipánmasszát. Ő azonban megrázta magát, és néhány év múlva már virágzó vállalkozást épített Magyarországon. Egy csepe-li üzemben gyártotta a marcipánfigurákat, Szentendrén pedig cukrászdát és múzeumot nyitott. Utóbbi ma már olyan népszerű, hogy egy-egy erősebb nyári napon harminc csoport is érkezik, a prospektus pedig huszonegy nyelven.

Néhány nap múlva újabb állandó marcipánkiállítás nyílik Pécsen, ezen már osztrák cukrászmesterek alkotásai is láthatók lesznek. Az Osztrák Ipartestület „arisztokratái” alkotásaikkal köszöntik Szabó Karcsi bácsit, aki idén nyolcvanésztendő, és éppen hatvanöt éve van a pályán.

A marcipán nem is olyan vicces dolog – mondja. – Érteni kell hozzá. Régen, amikor még Magyarországon nem vették komolyan a marcipánkészítés szabályait, és mivel a mandula drága volt, inkább cukorral tömték tele a masszát, azt mondtam egy cukrászkollégának: hallgasson ide, ez nagyon kemény marcipán. Na bumm, válaszolt erre ő, legfeljebb majd nyalja a kedves vendég... Ma már itt sem mondanak ilyet. Tudja, errefelé is megtanulták az emberek, milyen az édes élet.

(Trencsényi Zoltán: A cukrász édes élete, Népszabadság, 2005. február 19. www.nol.hu)

A	Tevékenység	Adatgyűjtés	45 perc
	Tanári instrukciók	<p>A diákok legfeljebb négyfős csoportokat alkotnak. Az interneten vendéglátással kapcsolatos írásokat keresnek kulcsszavak (lehetnek: vendéglős, mesterszakács, pincér...) alapján, vagy olyan írásokat keresnek ki, melyek címét a tanár előre megadja.</p> <p>Önálló keresés esetén kiválasztanak 1-2 rövidebb, a vendéglátáshoz kötődő foglalkozással kapcsolatos írást, amelyekből majd bemutatnak a többi csoport tagjainak.</p> <p>Előre megadott címe(ek)nél az adott írásból készülnek fel. Felkészülnek a demonstrációra.</p> <p>Bemutatás: projektor segítségével ismertetik a kiválasztott írások tartalmát a többi csoport tagjaival.</p> <p>Minden bemutatót követően közösen tisztázzák a nyitott kérdéseket tanári segítséggel. Közösen értékelik az egyes bemutatókat.</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Adatgyűjtés, elemző, rendszerező képesség, figyelem lényegkiemelés, előadói készség, érvelés, megfigyelés koncentráció, együttműködési képesség	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport	
	Módszerek	Gyűjtés, elemzés	
	Eszközök	Számítógép, internet	
B	Tevékenység	Olvasás, szövegértés, az olvasott szöveg megbeszélése	100 perc
	Tanári instrukciók	<p>Lehetőség szerint egy étteremben ismerkednek meg az éttermi vendéglátós foglalkozásokkal a vendéglő vezetőjének, alkalmazottainak segítségével. A programot a korábban meghatározott feladatterv alapján bonyolítják le a gyerekek.</p> <p>A programot tanórán kívüli időben bonyolítjuk.</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Figyelem, együttműködés, szervező, koordináló képesség, szóbeli szövegalkotás, elemzés	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális, nagy létszámú osztály esetén érdemes kettéosztani az osztályt	
	Módszerek	Bemutatás	
	Eszközök	-	

Foglalkozások, szakmák a vendéglátóiparban II. variáció

A ₁	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Kutatás</p> <p>A diákok csoportmunkában elmélyítik a vendéglátáshoz kötődő foglalkozásokkal kapcsolatos ismereteiket. Négyfős csoportokat alkotnak. A csoportok az interneten az Állami Foglalkoztatási Szolgálat oldaláról (www.afsz.hu) begyűjtik az általuk tanulmányozandó foglalkozás jellemzőit, és elemzik azokat. Felkészülnek a bemutatóra. A tanár sorra járja közben a csoportokat, és értelmezési problémákban segítséget nyújt.</p> <p>Bemutatás: a csoportok kijelölt tagjai bemutatják az adott foglalkozás jellemzőit. Minden egyes bemutató után közösen összegzik a hallottakat.</p>	45 perc
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Rendszerező, lényegkiemelő képesség, figyelem, tolerancia, adatgyűjtés, jegyzetkészítés, nyilvános szereplés, beszédképesség, érvelés képessége</p>	
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>		
	<p>Munkaforma</p>	<p>Heterogén kiscsoport, frontális</p>	
	<p>Módszerek</p>	<p>Kooperatív munka, megbeszélés, prezentáció</p>	
	<p>Eszközök</p>	<p>Papír, írószer, tábla, kréta, illusztrációk</p>	
A ₂	<p>Tevékenység</p> <p>Tanári instrukciók</p>	<p>Adatgyűjtés, bemutatás</p> <p>Az interneten az Állami Foglalkoztatási Szolgálat oldaláról (www.afsz.hu) begyűjtik az általuk tanulmányozandó foglalkozás jellemzőit. Megkeresik azokat a helyeket, ahol az adott foglalkozás képzése folyik.</p> <p>Összegyűjtik a képzéssel kapcsolatos információkat. Felkészülnek a bemutatásra.</p> <p>Bemutatás: a csoport kijelölt tagjai beszámolnak munkájukról. Az ismertetés után közösen összegzik a hallottakat.</p>	
	<p>Kiemelt készségek, képességek</p>	<p>Rendszerező, lényegkiemelő képesség, együttműködő, figyelem, érvelés, nyilvános szereplés, érvelés, beszédképesség, lényeglátás, IKT</p>	
	<p>Célcsoport/A differenciálás lehetőségei</p>		
	<p>Munkaforma</p>	<p>Frontális</p>	
	<p>Módszerek</p>	<p>Bemutatás, internetes keresés</p>	
	<p>Eszközök</p>	<p>Számítógép, internet, projektor</p>	

Összegzés

A₁	Tevékenység	Értékelés	10 perc
	Tanári instrukciók	Közösen értékelik az étteremben látottakat, összevetik az ott tapasztaltakat az előzőleg szerzett ismereteikkel.	
	Kiemelt készségek, képességek	Memória, elemzés, érvelés, magyarázat, figyelem	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Elemzés	
	Eszközök	-	
	Tevékenység	Értékelés	25 perc
	Tanári instrukciók	A vendéglői programot közösen értékelik a gyerekek. (Milyen szinten oldották meg vállalt feladatukat a csoportok? Mennyire tudták a csoportok az egyes foglalkozásokat bemutatni?) A vendéglátáshoz kapcsolódó foglalkozásokat és azok jellemzőit közösen értékelik, az elhangzottakat írásban is rögzítik.	
A₂	Kiemelt készségek, képességek	Memória, önismeret, érvelés, figyelem, elemzés, jegyzetelés	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Elemzés, megbeszélés	
	Eszközök	-	

TERMELÉS - KÖZVETÍTÉS - FOGYASZTÁS

MODULLEÍRÁS

<p>A modul célja</p>	<p>Az alapvető társadalmi-gazdasági folyamatok működési mechanizmusának bemutatása. A gazdasági szemlélet megalapozás, tudatosítása és erősítése.</p> <p>A kompetenciafejlesztés fókuszai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lényegkiemelés - szemléletformálás - tervezés és döntési készség fejlesztése - asszociációs készség - gondolkodásfejlesztés - együttműködés, munkamegosztás
<p>Időkeret</p>	<p>3 óra</p>
<p>Ajánlott korosztály</p>	<p>14-15 év (9. évfolyam)</p>
<p>Ajánlott megelőző és követő tananyag</p>	<p>Megelőző modul: <i>Az étkezéshez, vendéglátáshoz kapcsolódó foglalkozások</i></p> <p>Követő modul: <i>Életpályák, karrier</i></p>
<p>Modulkapcsolódási pontok</p>	<p>Tágabb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Műveltségterületen/tantárgyon belül: Életvitel és gyakorlati ismeretek: Ember és társadalom: ismeretszerzés, tanulás - Műveltségterületen/tantárgyon kívül: Magyar nyelv és irodalom: szóbeli szövegalkotás, szóbeli szövegek alkotása és megértése <p>Szűkebb környezetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> - programtanterven kívül (kereszttanterv) a kommunikáció, mint a társas érintkezés eszköze gondolkodásfejlesztés kérdés és vitakultúra együttműködés

A képességfejlesztés fókuszja	<p><i>Ember és társadalom:</i> Ismeretszerzés személyes beszélgetésekből</p> <p>Információkezelés:</p> <ul style="list-style-type: none"> - információszerzés - információfeldolgozás - eszközhasználat <p><i>Dráma és tánc:</i> dramatikus improvizációk – a tanár által megadott és/vagy a tanulók által létrehozott történetváz alapján. Döntések elemzése</p> <p>Kooperativitás:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hatékony kommunikáció - törvények és szabályok betartása - a társadalmilag elfogadott magatartási normák betartása csoporton belül - elhatárolódás a szélsőséges magatartástól - szerepvállalás - kötelezettségvállalás <p>Önismeret-fejlesztés:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a belső igények felismerése és megfogalmazása - önkontroll - önmotiválás <p><i>Életoitel és gyakorlati ismeretek:</i></p> <p>Problémakezelés:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analízis - lényegkiemelés - rendszerezés - problémamegoldás
-------------------------------	--

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

Ez a téma művelődéstörténeti oldalról kívánja megalapozni a diákok gazdasági, illetve, munkavállalói szerepre való felkészülését. Fő célja az, hogy megerősítse a diákokban a rendszerben, struktúrában való gondolkodás képességét.

Itt is fontos szempont az induktivitás, az, hogy a diákok tapasztalataiból, személyes közegéből induljanak ki, s csak ezután induljanak az általánosabb értelmezési keretek, a társadalmi struktúra felé. Az általánosításban nagymértékben támaszkodhatunk a diákok előismereteire – elsősorban történelemből.

MODULVÁZLAT

Ráhangelődés

A	Tevékenység	Fogalomtisztázás	15 perc
	Tanári instrukciók	A tanár gazdasági alapfogalmakat (termelés, nyersanyag, munkaerő, fogyasztás stb.) ír a táblára. A diákok – egyéni vagy páros formában – korábbi tanulmányaik, illetve saját tapasztalataik alapján értelmezik az adott fogalmakat. Ezután közösen megbeszélik, definiálják a fogalmakat.	
	Kiemelt készségek, képességek	Egymásra figyelés, együttműködés, kreativitás, kommunikáció, általánosítás, definiálás	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	Bármely osztály	
	Munkaforma	Egyéni és páros munka, majd frontális	
	Módszerek	Beszélgetés, esetleg kooperatív	
	Eszközök	Papír, írószer	

Tartalomfeldolgozás

A₁	Tevékenység	Gazdasági együttműködés - játék	30 perc
	Tanári instrukciók	Alakítsanak a gyerekek 4-5 kiscsoportot! Közösen válasszanak ki egy gazdasági folyamatot, amelyben minden kiscsoport egy-egy fázist képvisel (az „Ez elment vadászni, az hazavitte, amaz megsütötte, ez pedig mind megette” játék mintájára): – nyersanyag-előállítás – feldolgozás – szállítás – eladás – fogyasztás Minden csoport készítsen pontos ütemezést, hálótérket az adott munkafolyamatról – munkaeszköz-, munkaerő- és pénzigényről. Ezután közösen építsék össze a különböző hálótérket egységes folyamattá, majd beszéljék meg a tanulságokat, az összeillesztés előnyeit és hátrányait.	
	Kiemelt készségek, képességek	Egymásra figyelés, együttműködés, tervezés, döntés, kreativitás, szóbeli szövegalkotás, fantázia	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Csoportos és frontális	
	Módszerek	Kooperatív beszélgetés	
	Eszközök	Papír, íróeszköz	

Tevékenység	Amíg a termelőtől eljut... erkölcsi dilemmák - olvasás, beszélgetés	30 perc
Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek csoportokat! Minden csoport dolgozzon fel egyet az 1. gyűjtemény történetei közül. Értelmezzék és elemezzék a történeteket gazdasági és etikai szempontból. Közösen beszéljék meg a történetek tanulságait és aktualitásukat. Szerencsés, ha a diákok korábbi tanulmányaikból, a médiából tudnak hasonló történeteket mondani, illetve, ha ezekről is tudnak beszélni.	
Kiemelt készségek, képességek	Szövegértés, problémaérzékelés, lényegkiemelés, előadási készségek, vitakészség, kommunikáció	
Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
Munkaforma	Heterogén kiscsoport és frontális	
Módszerek	Beszélgetés	
Eszközök	Papír, íróeszköz, 1. gyűjtemény	

1. GYŰJTEMÉNY

Gyógyszerek, hajfestékek

1978-ban az Egyesült Államokban elrendelték, hogy minden olyan hajfestéken, amely egy bizonyos 4 Menthoxi-M-P penilydinamin Sulfat nevű kémiai anyagot tartalmaz, fel kell tüntetni a következő feliratot: „Vigyázat! Ez a festék olyan komponenst is tartalmaz, amely a fejbőrön keresztül felszívódhat.” A vegyület a kísérleti állatoknál rákkeltőnek bizonyult. A történet 1975-ben kezdődött. De három éven át az előállító cégek egy 1938-as törvényre hivatkozva megakadályozták az intézkedést. A kozmetikai ipar képviselőinek az volt a véleményük, hogy olyan adag hajfesték, amelyet a kísérleti állatok kaptak, arányosan csak úgy juthatna egy ember szervezetébe, ha naponta több liter hajfestéket inná meg. A kozmetikai cégek, amikor a említett feliratot elrendelték, elhasználták készleteiket, és abahagyták a vegyület használatát. Az egyik cég azonban némileg megváltoztatta a festék összetételét, hogy további 1-2 évig, amíg nem zajlik le a hivatalos tesztelés, még használhassa.

Humboldt megyei magánvállalkozások

Egy kétdiplomás mérnök feleségével együtt feladta állását és vett 80 ezer négyszögöl dimbes-dombos területet Humboldt megyében, amelyen marihuánát termeszt. Évekkel ezelőtt még csak saját használatra kezdtek marihuánát termesztani, majd rájöttek, hogy ez fölöttébb jövedelmező. Az a fajta marihuána például, a sensemilla, amelyet mérnökünk termeszt, 1000-1500 dollárért adható el. Áprilisban kiültetik a szabadba, szeptemberben szüretelhető. Alaszkában, Kaliforniában, Floridában, New Yorkban értékesítik. Szakértők szerint 1979-ben a marihuána-termesztés 300 millió dollárt hozott a megyének. A munkanélküliségi ráta ezzel az 1975-ös 22%-ról 1979-re 9%-ra csökkent. A megyei rendőrség a törvénynek megfelelően tiltja a marihuána-termelést. S az aratás időszakában repülőkkal, helikoptereken térképezi fel az ültetvényeket, s ha felfedez egyet, rajtaüt, lefoglalja a termést, s tönkreteszi a farmer öntözőrendszerét. A lakosok egy része úgy véli ezzel szemben, hogy miként vannak emberek, akik számítógépeket, gépkocsikat gyártanak vagy árulnak, ők a saját földjükön azt termelnek, amit akarnak. A rendőrségi rajtaütések – mondják – nemcsak nekik okoznak kárt, de felverik a marihuána árát is...

Háborús játékok

1986-ban egy családi vállalkozás, amelyik már hosszú ideje a játékipar élvonalában volt, kifejlesztett egy új játék helikoptert. Ennek a helikopternek a mintája egy vietnami háborúban használt katonai helikopter volt, amely szerepelt a Rambo című filmben is. Addig a játékgár ellenállt a háborús játékoknak. De rájöttek, a játékpiacon mindinkább a harci játékok felé tolódik, úgyhogy ez az új cikk döntőnek bizonyult az üzlet további sorsa szempontjából. Az üzleti igazgató kapcsolatba lépett egy reklámügynökséggel, és megrendelt egy agresszív elemeket sem nélkülöző reklámot; kérte, hogy a helikopter csapjon le házakra, emberekre és pusztítsa el őket.

A reklámcég illetékesen vonakodott ezt a filmet elkészíteni, már csak azért is, mert tudta, hogy több, kifejezetten a gyermekek számára sugárzó tv-csatorna visszautasítja az agresszív reklámokat. Miért ne reklámozhatnánk úgy a játékot – kérdezte –, hogy a rombolás helyett a segítőkészséget, a hősiességet propagáljuk? El is készült egy olyan film forgatókönyve, amelyben a helikopter leszáll egy városban, s dacolva az ellenséges lövedékekkel, kiment egy gyereket egy égő házból, az ellenség keresztüztüében felemelkedik, s átrepül a dzsungelen. Ez a változat a segítségnyújtást propagálta az erőszakkal szemben. Ez a tv-hálózatok cenzoraiban keltett ellenérzést, de egészen más okból. Azt mondták: a filmnek ne legyenek olyanok a díszletei, amelyeket a játszó gyerek nem tud a játék közé varázsolni. Márpedig a dzsungel nem az a kulissza, ami egy gyerek szobájában megvalósítható. A cég válaszáig elkerült: ne válassza-e mégis a megszokott agresszív reklámot.

Együtt vagy egyedül?

Miller Jánosék 1991-ben üzletet béreltek Nagymaroson a Duna-parti kompátkelőnél. Vállalkozásuk idényjellegű volt: márciustól novemberig tarthattak nyitva. Az első év sikeresnek bizonyult. Nagy reményekkel várták a második szezont. 1992-ben tőlük 20 méterre ugyanolyan profillal üzletet nyitott egy másik vállalkozó. Felkereste Milleréket és felajánlotta: kínálja ugyanazt a meghatározott választékot, és alkalmazzanak egyforma árakat. Azzal érvelt, hogy így nem lesznek egymás konkurensei, és a vevők is kénytelenek lesznek tudomásul venni a kissé szürkébb választékot és a magasabb árakat. Millerék ezt nem fogadták el. Az eredeti választékot tartották, és nem emelték az árakat. Ugyanakkor gazdaságosak tudtak maradni, mert a nagykereskedők és diszkontok helyett közvetlenül a termelők-től szereztek be az árukat. Így 10-15% árrést nyertek, ez fedezte a némileg megnövekedett szállítási költséget. (Nem volt olyan nagy ez a növekedés, mivelhogy Miller János a saját gépkocsiján, egyedül szállított, tehát inkább a munka lett több, mint a szállítási költség.) Módosították a nyitvatartási időt is. A megelőző évi 8 órás nyitás helyett 5.30-kor, az első komp indulásakor kezdtek. Mindezek következményeként csupán 15%-kal csökkent a forgalmuk. Ez győzelmet jelentett. A konkurens kereskedő árulni kezdte a boltját. Azt mondta, kicsi a forgalom, nagy az adó, nem éri meg ezen a helyen kereskedni.

A fegyverkereskedő dilemmája

Amióta világ a világ, az emberiség háborúzott. Ma sincs ez másként.

Mivel a földön egyenetlenül helyezkednek el az erőforrások, mindig akad olyan terület, ahol híján vannak belőle. Még a legszegényebb népek is előbb vásárolnak fegyvert, mint ételmezt, mert ezzel meg lehet védeni a később megtermelt, vagy el lehet rabolni a mások által megtermelt ételmezt. Azokon a területeken, ahol kevés esély van a javak előállítására – silány föld, rossz éghajlat, szakképzetlen munkaerő stb. –, sokkal nagyobb az igény a fegyverre, mint bárhol másutt, hiszen a szerzés az egyetlen lehetőség az életben maradásra. Az említett területeken sokkal nagyobb a forgási sebessége ezeknek az eszközöknek, hiszen az állandó offenzíva jobban fogyasztja ezeket az eszközöket, mint a békés fenyegetőzés.

Egyben jól jövedelmező beruházást is jelent a fegyvervásárlás annak, aki gyakran használja, hiszen a szerzett javakból bőségesen jut újabb vásárlásokra is. Ha nem használják a fegyvert, akkor is – időnként – a gyártók szerint igen gyakran – le kell cserélni újabbra, mert az ellenfélnél – akinek már megvan a legújabb modell – jobbnak, de legalábbis azonosan erősnek kell lenni. Ez létérdek.

Látható, a fegyverpiacon egy igen sajátos terület. Folyamatos bevételt biztosít. Nem kell attól tartani, hogy a már eladott, régi termékek bedugítják; az újabbra mindig van vevő.

A fegyverüzlet főszereplője a fegyverkereskedő. Etikai konfliktusa nem kevés: az áruval szemben, a hazával szemben, a munkaadóval szemben, az ügyféllel szemben és az ügyfél ellenségével szemben. Amit a fegyverkereskedő árul, az öldöklésre való – bárki is használja, bűnt követ el, legalább a tűzparancsolat szerint. Az államok ezeket az ügyleteket kifejezetten tiltani szokták (COCOM előírások). A fegyverkereskedő az agresszornak is, a hazáját az agresszorral szemben védelmezőnek is elad, „szigorúan és igazságosan” csak és kizárólag a saját profitját tartva szem előtt. Így fordul elő, hogy polgárháborúkban, országok közötti háborúkban (például az iraki-iráni háború) azonos típusú fegyverekkel harcolnak egymással szemben. Míg egy állam megteheti, hogy bizonyos országokkal ne álljon szóba politikai megfontolásból, addig egy cég nem tehet ilyet, mert akkor a konkurencia kapja meg az üzletet. Ilyen módon előfordulhat, hogy a kereskedő által eladott fegyverek a kereskedő országa ellen fordulnak.

A	Tevékenység	Ami hozzánk eljut... - beszélgetés	15 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek csoportokat. Minden csoport tetszőlegesen válasszon ki egy-két tárgyat (ruhát, tanszöveget, bármit). Minden csoport beszélje meg és írja le, hogy az adott tárgyak hogyan jöhettek létre, hány ember munkájának eredményeképpen kerültek hozzájuk. Ezután közösen beszéljék meg a tapasztalatokat, illetve az anyagi és szellemi javak (ezekről se feledkezzenek meg) útját.	
	Kiemelt készségek, képességek	Gondolkodás, problémaérzékelés, lényegkiemelés, előadási készségek, vitakészség, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, heterogén kiscsoport és frontális	
	Módszerek	Tapasztalatszerzés, megbeszélés	
	Eszközök	Papír, írószer	
B	Tevékenység	Vita a fogyasztói társadalomról - Véleménynyilvánítás	15 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek csoportokat! Minden csoport tetszőlegesen válasszon ki egy véleményt (2. gyűjtemény), illetve fogalmazza meg a saját véleményét a fogyasztói társadalomról, az ún. plázakultúra előnyeiről és hátrányairól. Ezután közösen beszéljék meg a témát!	
	Kiemelt készségek, képességek	Szóbeli szövegalkotás, vitakultúra, gondolkodás, érvelés, tolerancia	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport és frontális	
	Módszerek	Eszmecsere, vita	
	Eszközök	Papír, írószer, 2. gyűjtemény	

2. GYŰJTEMÉNY

Vélemények a fogyasztói kultúráról

A szupermarket igazgatója

Itt, a szupermarketben minden tiszta, illatos, gusztusos. Gyönyörűen becsomagolt élelmiszerek kínálják magukat egymással versengve. S minél díszesebb a csomag, annál kelendőbb. Honnan kerül ide ez a hihetetlenül sokféle, ínycsiklandó portéka? Nagyon messziről. A csokoládé alapanyaga, a kakaó, vagy a narancs, a banán a zöldséges pulton és a többi sok ezer kilométert utazott, mire ideért.

Nyugdíjas néni

Fantasztikus ez az árubőség. Az én gyermekkoromban még inkább az volt a kérdés, hogy tudunk-e eleget enni, most meg már válogathatok az avokadó, meg a mangó között. A baj csak az, hogy a nyugdíjamból egyiket sem tudom kifizetni, így csak a látványban gyönyörködhetem – meg persze bosszankodhatom.

Környezetvédő

Azokban az országokban, ahol a fejlett országokba szánt termékek előállításából élnek, milliók éheznek, mégis egyre csökkentik a saját táplálékuk megtermelésére szánt földterületet, csak hogy az ültetvények terjeszkedhessenek. Ez sem elég, kiirtják földünk tüdejét, a trópusi esőerdőket, melyekben az ismert és ismeretlen élő fajok a legnagyobb sokaságban tenyésznek. Az erdők helyén marhacsordák, „két lábon járó hamburgerek” legelnek majd, vagy mezőgazdasági monokultúrára rendezkednek be. A fáért, húsért, gyümölcsért cserébe jutnak hozzá a modern technika áldásaihoz és a vezető világcégek divatos márkajelzésével ellátott nélkülözhetetlen termékekhez; vásárolnak mezőgazdasági gépeket, növényvédő és rovarirtó vegyszereket, hogy fokozhassák a termelést. Mert ahol csak egyféle növény terem, ott hamar kimerül a talaj, felborul a biológiai egyensúly, ráadásul a nagy termés hozamú nemesített fajták rendszerint sokkal védtelenebbek a kártevőkkel szemben. A megoldás: még több vegyszer, gép, erdőirtás.

Egy vásárló

Sajnálom persze a szegényeket, de azt azért el kell ismerni, hogy egy ilyen szupermarketben együtt van a világ. Mindent megvehetek, amit a Földön termelnek, és ez csodálatos.

C	Tevékenység	Mit tehetünk? – disputa	20 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek párokat. Minden pár egyik tagja gyűjtsön érveket a gazdasági növekedés, illetve a fogyasztói társadalom adott rendje mellett, a pár másik tagja pedig gyűjtsön érveket a hosszú távú veszélyekről. A párok alkossanak kisebb – 4-6 fős – csoportokat és folytassák a vitát. Rögzítsék a főbb érveket és ellenérveket. Ezután közösen beszéljenek a témáról, a főbb érvek és ellenérvek pedig kerüljenek föl a táblára.	
	Kiemelt készségek, képességek	Vitakultúra, problémamegoldó gondolkodás, érvelés, tolerancia	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Páros, heterogén kiscsoport, frontális	
	Módszerek	Vita, eszmecsere	
	Eszközök	Papír, íróeszköz	

Összegzés

A	Tevékenység	Értékelés
	Tanári instrukciók	A modul céljának tudatosítása, szóbeli értékelés
	Kiemelt készségek, képességek	Céltudatosság, tervszerűség
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
	Munkaforma	Frontális
	Módszerek	Beszélgetés
	Eszközök	-

Értékelés

Formális értékelési módok: egymás munkájának szöveges szóbeli értékelése.

A kvalitatív, szöveges értékelés szempontjai: kreativitás, kommunikáció, aktivitás.

ÉLETPÁLYÁK - KARRIEREK

MODULLEÍRÁS

A modul célja	Bemutatni az értékválasztás különböző módjait. Különböző társadalmi minták, sikeres életutak bemutatása a diákoknak. A kompetenciafejlesztés irányai (fókuszai): összehasonlítás értékválasztás tervezés problémamegoldó és kritikus gondolkodásfejlesztés tolerancia
Időkeret	4 óra
Ajánlott korosztály	14–15 év (9. évfolyam)
Ajánlott megelőző és követő tananyag	Ajánlott megelőző modul: <i>Termelés – közvetítés – fogyasztás</i> Ajánlott követő modul: –
Modulkapcsolódási pontok	Tágabb környezetben: – Műveltségterületen/tantárgyon belül: Ember és társadalom: Társadalmi viszonyok A munka világa Ismeretszerzés, tanulás – Műveltségterületen/tantárgyon kívül: Magyar nyelv és irodalom: beszédkésztség, szóbeli szövegek alkotása és megértése Szűkebb környezetben: – Programtanterven kívül (kereszttanterv) A kommunikáció mint a társas érintkezés eszköze kritikus gondolkodás fejlesztése együttműködés tudatos tervezés

A képességfejlesztés fókuszsa	<p><i>Ember és társadalom:</i> Kooperativitás: - hatékony kommunikáció - törvények és szabályok betartása - a társadalmilag elfogadott magatartási normák betartása csoporton belül - elhatárolódás a szélsőséges magatartástól - szerepvállalás - kötelezettségvállalás <i>Önismeret-fejlesztés:</i> a belső igények felismerése és megfogalmazása - önkontroll - önmotiválás - önértékelés <i>Életoital és gyakorlati ismeretek:</i> Problémakezelés: - analízis - lényegkiemelés - rendszerezés - problémamegoldás</p>
-------------------------------	---

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

Mivel Magyarországon az elmúlt évtizedekben (évszázadokban?) megsérült a társadalmi normaátadás természetes folyamata – a zaklatott társadalomtörténet miatt az újabb és újabb generációk nem tudják követni, folytatni az elődök értékrendjét és mintáját –, ezért nagyon fontos, hogy az iskola hangsúlyosan közvetítsen értékeket, normákat, követhető társadalmi mintákat, sikeres példákat, életutakat. Itt azonban nyilvánvalóan nem érdemes prédikálni, inkább a bibliai példabeszédekhez hasonló induktív módszer a célravezető.

Mindez megnyilvánulhat az értékválasztások mérésében, esettanulmányok bemutatásában. Az értékválasztás kérdése azért kívánczik előre, mert a sikeresség fogalma – különösen a diákok esetében – bizonyos mértékben relatív lehet. Érdemes ezért először az adott közösség értékrendjét fölmérni és ez alapján bemutatni a sikeres életutakat.

Mivel itt a megadott téma a diákok számára egy „jövőbeli állapotra” utal, ezért az értékválasztáson túl a vágyfantáziákra, bizonyos divatjelenségekre tud csak rákérdezni a tanár. Ebből a szempontból talán a legfontosabb, hogy képes legyen „reális tükröt”, hiteles visszajelzéseket adni a mind az egyéni, mind a csoportos felvetésekre.

A feldolgozás módja lehet egyéni, páros, illetve kiscsoportos forma. Különösen a modul elején – kivéve a bevezetőket és instrukciókat – jó, ha a tanár kerül a frontális elemeket. A modul végi beszélgetések azonban már lehetnek plenárisak, hiszen itt a fő cél az adott osztály viszonylagos konszenzusának megvalósítása.

Támogatórendszer

FELHASZNÁLT OBJEKTUMOK

Szilágyi Éva: A szegények szentje, *Nők Lapja*, 1997/38.7.

Ungár Tamás: Pazaurek a szekcsői ötletgyáros, *Népszabadság*, 1998. február február 6., 12. o.

Lengyel Nagy Anna: Te prosti vagy, nem iskolás! *Népszabadság*, 1997. október 31., 9. o.

Mohás Livia: *Ki tudja, mi a siker?* Móra Ferenc Könyvkiadó, 1986., 9–14. o.

Szabó Patrícia: A hullámok hercege, *Nők Lapja*, 1998/6., 5. o.

MODULVÁZLAT

Ráhangelódás

A ₁	Tevékenység Tanári instrukciók	Zenehallgatás	20 perc
	Kiemelt készségek, képességek	<p>A tanár 2-4 rövid (1-2 perces) zeneszámot mutat be, amelyek között vannak vidámabb, könnyedebb (pl. Vivaldi, dixi zene) és komorabb, súlyosabb (pl. Beethoven, blues) darabok.</p> <p>A diákok csoportosítsák a zenét jellegük, hangulatuk, illetve a zenék által kiváltott hatás szerint.</p> <p>Szerencsés esetben beszélgetni lehet a különböző típusú zeneszámok szerepéről, hatásairól, életünkben betöltött szerepéről.</p> <p>Összpontosítás, szóbeli szövegalkotás, fantázia, döntés, összehasonlítás</p>	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, heterogén páros kiscsoportos munka	
	Módszerek	Zenehallgatás, írásbeli szövegalkotás, eszmecsere	
	Eszközök	Magnó, CD-lejátszó	
A ₂	Tevékenység Tanári instrukciók	Rajzolás	20 perc
	Kiemelt készségek, képességek	<p>Párokat szervezünk.</p> <p>Ismertetjük a feladatot: a pár mindkét tagja lerajzol öt-öt dolgot, amelyet az életben nagyon fontosnak tartanak. Nem mutatják meg a másiknak, hanem elmesélik egymásnak, hogy melyek a számukra fontos dolgok, és a másiknak az elmondás alapján kell lerajzolnia lehetőleg ugyanazokat a dolgokat.</p> <p>A végén kiállítást rendezhetünk a párok munkáiból.</p> <p>A „kiállításról” osztálystatisztika készülhet: melyek a fontos dolgok az osztály számára.</p> <p>Vizuális önkifejezés, összpontosítás, szóbeli szövegalkotás, fantázia, döntés, összehasonlítás, egymásra figyelés</p>	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros kiscsoportos munka	
	Módszerek	Kreatív, kooperatív	
	Eszközök	Papír, íróeszköz	

A₃	Tevékenység	Gyűjtés	20 perc
	Tanári instrukciók	<p>Kiscsoportokat szervezünk – előzetesen kérjük meg a diákokat, hogy hozzanak különböző bulvárlapokat.</p> <p>A csoportok kapnak (hoznak) különböző divatos bulvárlapokat (Best, Story stb.), amelyekből válogatniuk kell legalább három-három dolgot, amelyet</p> <ul style="list-style-type: none"> - jónak, értékesnek, számukra fontosnak vagy elérendőnek; - rossznak, értéktelennek, számukra kevésbé fontosnak tekintenek. <p>A kiscsoportok választát összesítik, és érdemes közösen megbeszélni a választásokat.</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Összpontosítás, szóbeli szövegalkotás, fantázia, döntés, összehasonlítás, egymásra figyelés	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, heterogén kiscsoport, a végén frontális megbeszélés, illetve értékelés	
	Módszerek	Gyűjtés, megbeszélés	
	Eszközök	Újságok, esetleg olló, papír, íróeszköz	

Tartalomfeldolgozás

A₁	Tevékenység	Válasszunk értékeket!	25 perc
	Tanári instrukciók	<p>Kiscsoportokat szervezünk.</p> <p>Minden csoportnak sorrendbe kell állítania megadott értékeket. (1. gyűjtemény)</p> <p>Minden csoportnak szóban indokolnia kell a választását.</p> <p>A végén érdemes összesíteni a csoportok értékválasztását.</p> <p>Beszélgék meg - csoportokban, majd közösen -, hogy a választott értékek összhangba hozhatók-e egymással, megvalósíthatóak-e a valóságban is? Pl. nyugodt családi élet - hivatás; pénz - hivatásnak érzett munka stb. Hogyan lehet harmonikus életet tervezni a sokféle célkitűzésből?</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Összpontosítás, szóbeli szövegalkotás, fantázia, összehasonlítás, egymásra figyelés	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, kiscsoportos munka, a végén frontális megbeszélés, illetve értékelés	
	Módszerek	Írásbeli szövegalkotás, bemutatás, megbeszélés	
	Eszközök	Papír, íróeszköz, 1. gyűjtemény	

1. GYŰJTEMÉNY

Értékválasztás

szépség	biztonság
tiszta lelkiismeret	jó kapcsolatok
jó barátok	tudás, műveltség
szeretet	egészség
szórakozás	előnyös társadalmi helyzet
remény	szerelem
pénz	kalandos élet, utazás
hatalom	rend, nyugalom
játékosság	eszme, amelyért harcolni lehet
nyugodt családi élet	hírnév, látványos siker
szabadság, kötetlen élet	hivatásnak érzett munka

A₂ Tevékenység	Útravaló értékválasztás - véleménynyilvánítás - 20 perc
Tanári instrukciók	Olvassák el a diákok a 2. gyűjteményben megadott kérdés-sort, és kiscsoportokban válaszoljanak írásban vagy szóban. Összegezzük a kiscsoportok véleményét. Beszélgessenek az értékválasztás, sorsválasztás, életút-választás kérdéséről közösen.
Kiemelt készségek, képességek	Döntés, összehasonlítás, egymásra figyelés
Célcsoport /A differenciálás lehetőségei	
Munkaforma	Egyéni és frontális
Módszerek	Beszélgetés
Eszközök	CD-lejátszó, papír, íróeszköz, 2. gyűjtemény

2. GYŰJTEMÉNY

1. Írjátok le és beszéljétek meg, milyen „életre szóló jó tanácsokat” kaptatok születektől (és másoktól), mire törekedjétek, mitől óvakodjatok, ha boldogok akartok lenni! Véleményetek szerint születeknek, hozzátartozóitoknak mennyire sikerült a saját életükben megvalósítani ezeket az életelveket?
2. Gondoljátok végig egy-egy ismerősötök eddigi élettörténetét, aki szerintetek boldog, „nagyon jól érzi magát a bőrében”. Véleményetek szerint miért alakult így az élete?
  - a családi háttere miatt;
  - a külső körülmények segítették;
  - jól választotta meg a céljait;
  - jó házastársat, barátokat, ismerősöket választott;
  - rendszeresen jól döntött a fontos helyzetekben;
  - egyéb?
3. Gondoljátok végig egy-egy ismerősötök eddigi élettörténetét, aki szerintetek boldogtalan, akinek valamilyen okból örömtelen az élete! Vajon miért alakult így?
  - a családi körülményei miatt rosszul indult;
  - a külső körülmények akadályozták a boldogulásban;
  - rosszul választotta meg a céljait;
  - rossz házastársat, barátokat, ismerősöket választott;
  - rendszeresen rosszul döntött a fontos helyzetekben;
  - egyéb?
4. Játsszatok el közösen egy képzeletbeli 10 vagy 15 éves érettségi találkozózt, ahol mindenki elmondja addig elért eredményeit! Beszéljétek meg és értelmezzétek közösen az így kibontakozó célok és tervek sokféleségét! Érdemes a játékot írásban – esetleg magnóra, videóra – is rögzíteni, hogy 10-15 év múlva is felidézhető legyen!

A ₁	Tevékenység Tanári instrukciók Kiemelt készségek, képességek Célcsoport /A differenciálás lehetőségei Munkaforma Módszerek Eszközök	Vita az életcélokról – játék, beszélgetés 25 perc Alkossanak a gyerekek három csoportot! Minden csoport válasszon egy-egy életcélt a 3. gyűjteményből. Először csoportokban, majd a közös megbeszélés során indokolják meg választásukat. Céltudatosság, döntés, fantázia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás Heterogén kiscsoportos és frontális Olvasás, szövegfeldolgozás, megbeszélés Papír, írószer, 3. gyűjtemény
----------------	--	--

A ₂	Tevékenység	Vita az életcélokról – csoportmunka	25 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek három csoportot. Minden csoport válasszon egy-egy életcél a 3. gyűjteményből. Vitassák meg az adott életcél előnyeit és hátrányait.	
	Kiemelt készségek, képességek	Vita, döntés, fantázia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Heterogén kiscsoportos és frontális	
	Módszerek	Olvasás, szövegfeldolgozás, eszmecsere	
	Eszközök	Papír, írószer, 3. gyűjtemény	

3. GYŰJTEMÉNY

1. Én nem vágyom semmiféle nagy dologra. Szeretnék hosszú és nyugodt családi életet élni a rokonaim és a barátaim között.
2. Én nem szeretnék unatkozni az életemben. Szeretném bejárni a világot, és kipróbálni mindent, ami érdekes.
3. Én szeretnék valami értelmet adni az életemnek. Valamit csinálni, ami nekem is, és másoknak is fontos lehet. Tudós vagy feltaláló, vagy misszionárius. Mit tudom én.

A ₁	Tevékenység	Vita az életcélok összehangolásáról – írás	20 perc
	Tanári instrukciók	A 3. gyűjtemény szövegei alapján mindenki – egyénileg, esetleg párban – megfogalmaz és leír saját magának egy konkrét életutat (<i>Mit szeretne? Hogyan fog élni?</i>), amelyben valamennyi példa elemeit beleépíti. Az írások alapján beszélgetést lehet kezdeményezni a választott életcélokról.	
	Kiemelt készségek, képességek	Céltudatosság, vita, érvelés, tolerancia, empátia, döntés, fantázia, együttműködés, kommunikáció	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, heterogén kiscsoportos és frontális	
	Módszerek	Szövegelemzés, szóbeli szövegalkotás	
	Eszközök	Papír, írószer, 3. gyűjtemény	

A ₂	Tevékenység	Vita az életcélok összehangolásáról – beszélgetés	20 perc
	Tanári instrukciók	Az írások alapján beszélgetést lehet kezdeményezni a különböző jellegű, és sokszor egymást kizáró életcélokról. Beszéljék meg a 4. gyűjtemény szövegét csoportokban, majd közösen a történetet. Gyűjtsenek hasonló jellegű konfliktusokat!	
	Kiemelt készségek, képességek	Céltudatosság, vita, érvelés, tolerancia, empátia, döntés, fantázia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, heterogén kiscsoportos és frontális	
	Módszerek	Szövegelemzés, szóbeli szövegalkotás	
	Eszközök	Papír, írószer, 4. gyűjtemény	

4. GYŰJTEMÉNY

Mit tegyek? (Olvasói levél)

Nemrég tértem vissza gyermekgondozási szabadságról – a kisebbik fiam is iskolás lett –, és úgy gondoltam, hogy ismét tanítani fogok, sőt, azonnal kértem, hogy osztályfőnök lehessenek. Ott-hon megbeszéltük az új munkamegosztást, a férjem, édesanyám és a gyermekeim is megígérték, hogy segíteni fognak. Nagy lendülettel vettem bele magamat a tanításba. Sokat készültem az óráimra, s igyekeztem minél jobban megismerni új osztályomat: sok kirándulást, színházlátogatást szerveztem, s a családlátogatásokkal is végeztem már az első félévben. A családom egyre nehezebben viselte egyre növekvő iskolai elfoglaltságaimat. Először csak morgolódtak, hogy sorra lemondom a családi programokat, és az osztályommal megyek kirándulni hétvégén. Legközelebb elvittem őket is az osztálykirándulásra, de alig tudtunk egymással beszélni. Egyre feszültebbé vált otthon a légkör az iskola miatt. Mindenki elégedetlen volt velem: az anyukám szememre hányta, hogy nem vagyok jó családanya, csak saját magamra gondolok. A férjem és a gyerekeim hiányolták az esti együttléteket, a „nyugodt anyát”, a meleg vacsorát és a vasalt ingeket, és még nagyon sok mindent... A botrány akkor tört ki, amikor egyik nap este kilenc után érkeztem haza az iskolából, mert az egyik tanítványom nagyon kikészült, és megpróbáltam lelket önteni bele. Amikor hazaértem, már állt a bál. A férjem nekem esett, hogy már nem ez az első eset, hogy este nincs együtt a család; hogy a mások gyermekei hogyan lehetnek fontosabbak, mint a saját gyermekeink; hogy ki fogja a mi gyerekeinket felnevelni, ha én állandóan az iskolában ülök? Jó, jó, hogy dolgozol pénzt keresel és szeretsz tanítani – mondta –, de azért nem kellene szétverned a családot. Nem tudtam neki mit mondani. Mit tegyek? Valóban rossz anya vagyok, csak azért mert szeretek tanítani, és úgy érzem, hogy a tanítványaimnak is szükségük van rám?

(Egy családját és hivatását is szerető anya)

A ₁	Tevékenység	Vita a sikerről és a sikeres emberről – szógyűjtés	20 perc
	Tanári instrukciók	<p>Alkossanak a gyerekek párokat. A pár egyik tagja gyűjtsön olyan kifejezéseket, amelyek a sikeres emberekre jellemzők, a pár másik tagja pedig gyűjtsön olyan kifejezéseket, amelyek a kevésbé sikeres emberekre jellemzőek. Hasonlítsák össze, mennyiben gyűjtöttek egymással ellentétes kifejezéseket. Válasszák ki az öt-öt legjellemzőbbet. Készítsenek osztálystatisztikát az öt-öt legjellemzőbb kifejezésről. Értelmezzék közösen a legjellemzőbb választásokat, és próbáljanak magyarázatot keresni a „siker titkára”.</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Empátia, döntés, fantázia, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros és frontális	
	Módszerek	Olvasás, gyűjtés, eszmecsere	
	Eszközök	Papír, írószer	
A ₂	Tevékenység	Vita a sikerről és a sikeres emberről – választás, ismertetés	20 perc
	Tanári instrukciók	<p>Mindenki válasszon ki tíz olyan valaha élt, vagy élő embert (tanulmányai alapján, de lehet ismerősei köréből is), akiket valamilyen okból sikeresnek gondol. Fontos, hogy a későbbiekben meg is tudja majd indokolni választását. Ezután a diákok alkossanak párokat, és vitassák meg választásukat, majd csökkentsék le a választott sikeres emberek számát felére (a két diáknak összesen tíz választottja legyen). Ezután minden pár ismertesse választottjait, ha úgy gondolják indokolhatnak is. A táblára kerüljenek fel a legalább kétszer ismétlődő nevek, illetve azok a szempontok, amelyek alapján sikeresnek gondolják őket.</p>	
	Kiemelt készségek, képességek	Vita, érvelés, tolerancia, empátia, döntés, fantázia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport/A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Egyéni, páros, heterogén kiscsoport és frontális	
	Módszerek	Vita, megbeszélés	
	Eszközök	Papír, írószer	

A ₁	Tevékenység	Vita a sikeres emberről – olvasás, érvelés	25 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek két nagy csoportot. Az egyik csoport valamennyi tagja elolvassa az 5. gyűjtemény <i>A</i> történetét, a másik csoport pedig a <i>B</i> történetét. Ezután minden csoportnak érvelnie kell az általa olvasott szemlélet mellett (előnyök, hátrányok). Az alapvető érvek elhangzása után már szabadon, a diákok felvetései alapján folytatódhat a vita.	
	Kiemelt készségek, képességek	Vitakészség, kommunikáció, empátia, lényeglátás, fantázia	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport, frontális	
	Módszerek	Vita	
	Eszközök	Papír, írószer, 5. gyűjtemény	
A ₂	Tevékenység	Vita a sikeres emberről – beszélgetés	25 perc
	Tanári instrukciók	Rövid tanári bevezetés a sikeresség kérdéséről. Kötetlen beszélgetés a témáról.	
	Kiemelt készségek, képességek	Vita, tolerancia, empátia, döntés, fantázia, együttműködés, szóbeli szövegalkotás	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Frontális	
	Módszerek	Beszélgetés	
	Eszközök	Papír, ceruza, 5. gyűjtemény	

5. GYŰJTEMÉNY

Két vélemény az önmegvalósításról

„A”

Csak a sikeres ember valósíthatja meg önmagát, mert ő tud a világban érvényesülni. Az érvényesülés ugyanis nem egyéb, mint mások elismerése. Ezt kell megszereznünk, hogy boldogulni tudjunk. Boldognak az mondható, aki a maga és szerettei számára meg tudja szerezni a kívánatosnak tartott javakat, legyen az élelem, lakás, szórakozás, biztonság, tekintély, szex, tudás vagy a mások elismerése. Jólétnek azt az állapotot nevezzük, amelyben kedvünk szerint elégíthetjük ki ezeket a szükségleteinket. A legtöbb embert ez teszi boldoggá. Érthető, ha minden ember egyéni érvényesülésre törekszik, akár a többiek rovására is. Az ember természettől fogva önző lény, mert tudja, hogy mit akar, és amit akar, azt örökös harcban kell megszereznie magának. A társadalmi együttélés szabályozott küzdelem a jobb egyéni életfeltételekért, a törvények adta keretek között. Ez a küzdelem ma pénzért, nyereségért folyik, mert mindaz pénzért kapható, amin jólétünk múlik. Volt idő, amikor mindezt az emberek erőszakkal vették el egymástól, ezért azután örökösen háborúztak egymással. Mindig csak az boldogult, aki győzni tudott, aki felülkerekedett a többiekén.

„B”

Ha örökösen a mások elismeréséhez kell igazodnom, vajon hogy tudhatom meg, ki vagyok én? Talán a biológiai organizmus, melynek jólétéről gondoskodni állítólag legfőbb törekvésem? Ha a boldogságot a javak használatával mérem, akkor a használat (a fogyasztás) lesz célom, az „én” saját képességeim pedig csak mint a szerzés eszközei jönnek számításba. Ez éppen az ellenkezője annak, amit önmegvalósításon értünk. A magunk és mások képességeinek eszközszerű használata – az önzés – csak elszegényíti a személyiséget, egysíkúvá teszi kapcsolatait. A nyereség a piacgazdaságban a többletbefektetés lehetőségét jelenti: terjeszkedést és egyre növekvő ellenőrzést a termelő és értékesítési lehetőségek felett. A haszon: hatalom más emberek szolgálatainak a kikényszerítésére, munkájuk, gondolataik befolyásolására.

Sikeres emberek

A	Tevékenység	Véleménynyilvánítás	20 perc
	Tanári instrukciók	Alkossanak a gyerekek csoportokat! Válasszanak a csoportok a 6. gyűjtemény szövegei közül (esetleg már otthon is foglalkozhatnak a diákok a szövegekkel). Ismertessék röviden a választott életutat, és emeljék ki, hogy mely részeit érzik sikeresnek, illetve mely részleteket tekintenek sikertelennek. Értelmezzék közösen az életutak tapasztalatait!	
	Kiemelt készségek, képességek	Céltudatosság, szövegértés, lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás, empátia	
	Célcsoport /A differenciálás lehetőségei		
	Munkaforma	Heterogén kiscsoport, frontális	
	Módszerek	Olvasás, elemzés, írásbeli szövegalkotás	
	Eszközök	Papír, írószer, 6. gyűjtemény	

6. GYŰJTEMÉNY

Életutak

1. Teréz anya, a szegények szentje

1910-ben, Szkopjében jött a világra Agnes Gonxha Bojaxhiu, albán nemzetiségű szülők gyermeke. Apja módos építész volt. A családi védett fészek hamarosan elárvult, a papa korai, váratlan halála után megváltozott életük. A mama ruhákat, hímzéseket árulva kereste meg a kenyerüket. Agnes a helyi plébánia fiatalokból álló csoportjának tagja lett. A velük foglalkozó jezsuita pap egy életre szóló hatást gyakorolt a tizenéves lányra. Elhivatottságot érezve, tizennyolc évesen jelentkezett a katolikus missziós apácák, a Lorettói Nővérek Rendjébe. Írországba küldték, megtanult angolul, majd Indiába irányították.

1929-ben érkezett meg Kalkuttába. Eskütelekor a Teréz nevet választotta, közel érezte magához Lisieux-i Szent Terézt. Kalkutta Ázsia és a világ egyik legnagyobb és legszegényebb városa, modern, egyszerű gazdag és elképzelhetetlenül nyomorúságos. Emberek milliói születnek, élnek és meghalnak az utcán. Egész életük az utcán zajlik le. Kéregető kisgyerekek, testüket áruba bocsátó kislányok, koldusok serege, csontvázemberek, betegek, nyomorékok, haldoklók... Reménytelennek tűnik a helyzetük. Az utcán élők serege nem csökken. Az újszülöttektől a haldoklókig mindannyian kiszolgáltatottak.

Teréz anya Kalkuttában földrajzot és katekizmust oktatott egy rendi iskolában, ahová jómódú gyerekek jártak. Nap mint nap elétárult az utca apokaliptikus képe. A feneketlen nyomor, a mérhetetlen szenvedés láttán összeszorult a szíve. Tüdőbajos lett. Dardzsilingbe, a Himalája lábánál lévő hegyi üdülőhelyre küldték gyógyulni. Ekkor született meg benne az elhatározás: a jólétből átköltözik a sorukon segíteni nem tudó elesettek közé. 1948-ban a katolikus egyház engedélyezte, hogy tanítás helyett szolgálja a "szegények legszegényebbjét". Megtanult hindi és bengáli nyelven, 1949-ben megkapta az indiai állampolgárságot. Egy év múlva a Vatikán jóváhagyásával megalapította a Szeretet Misszionáriusai Rendet. Nyolc ágra oszlik a rend: aktív nővérek, szemlélődő nővérek, aktív testvérek (papok), szemlélődő testvérek, misszionárius atyák, laikus misszionáriusok, önkéntesek, a betegek és szegények közül jelentkező munkatársak. A végső fogadalomtétel előtt a nővérek három hétre hazatérnek családjukhoz, hogy eldöntsék: valóban végleg a rendben akarnak-e maradni, szolgálni egy életen át. Lemonданak a magánéletről. Spártai életmódot folytatnak, mértékkel étkeznek, nincs külön szobájuk, csak egy ágyuk, egy váltás ruhájuk, egy pár szandáljuk és egyetlen fatányérjuk. Mindenkihez egyformán kedvesek, figyelmesek, jóindulatúak. Teréz anya arcát többnyire szelíden mosolyogva láttuk.

Az első Nobel-díjas apáca

Első otthonukat 1952-ben, Tiszta Szív néven nyitották meg. Fizikai és lelki segélynyújtás, orvosi ellátás, oktatás, szociális tevékenység, a tbc-s, a leprás, az AIDS-es betegek ápolása, elhagyott, mozgássérült, szellemi fogyatékos gyerekek gondozása, mozgóklinikák működtetése, szakmai képzés tartozik feladataikhoz. A hajléktalanok, az alkoholisták, a kábítószeresek, a leányanyák istápolása, otthonok alapítása, főtt étel osztása (naponta legalább ezer emberre főztek). Tevékenységüket az emberszeretet diktálja. Mindez Teréz anya kezdeményezésére, ösztönzésére jött létre.

A misszionárius nővérek járják az utcákat, összeszedik a haldoklókat, hogy tiszta ágyon fekvé, békében, emberi méltóságukat visszanyerve távozhassanak az élők sorából. Lepra... Már az említése is félelmet kelt. Bár a leprás beteg korunkban nincs halálra ítélve. Negyven évvel ezelőtt kezdték el a leprások kezelését. Ma falunak beillő központban látják el őket.

Teréz anya „a szegények és nélkülözők, a betegek és árvák közötti emberbaráti tevékenységéért” 1979-ben Nobel-díjban részesült. Előtte még sohasem kapott apáca Nobel-díjat. Kérte, hogy a hagyományos díszvacsoráról mondjanak le, a hétezer dollárt hadd fordítsa szegényeire. VI. Pál pápa, hogy megkönyítse Teréz anya közlekedését, drága Lincoln gépkocsiját neki ajándékozta. Természetesen ezt is értékesítette, élelmet vett belőle.

Számos kitüntetésben részesült, India messzemenő tiszteletét legmagasabb érdemrendjével fejezte ki. A XXIII. János pápáról elnevezett díjat először adták nőnek, Teréz anyának 1971-ben. Megkapta a Ken-

nedi Alapítvány kitüntetését, Pertini olasz köztársasági elnök nyújtotta át neki a Balzan-díjat és sorolhatnánk tovább.

(Szilágyi Éva: A szegények szentje írása nyomán, Nők Lapja 1997/38.7.)

2. Pazaurek, a szekcsői ötletgyáros

Szulejmán óta Pazaurek Dezső hozta a legtöbb idegent Dunaszekcsőre. A szultán 1526 szeptemberében, a mohácsi csatát követően Budának vette az irányt, és hadinépével átvonult Szekcsőn. A faluháza falán emléktábla idézi fel azokat a napokat. Hogy a Szekcsőre ugyancsak Mohácsról érkezett Pazaurek Dezső kap-e majd emléktáblát utódaitól, arról még korai lenne meditálni, mert bár a 47 esztendő vállalkozó mostanság sűrűn szerepel újságokban, tévékben és rádiókban, ám tudjuk, hogy a népszerűség múlandó. (...) 1986-ban költözött Dunaszekcsőre, és a község szélén megvásárolt egy felhagyott téglagyári agyagvájót. A négyhektárnyi gödrös terület magas partján kempinget és büfét nyitott. Az első szezont bejött: az Adria felé utazó, illetve a tengerről visszatérő nyugati turisták csapatostul pihentek meg itt egy-egy éjszakára. (...) Később Pazaurek összehozott még egy egérfuttatást, aztán egy békaugratást, majd pedig tavaly egy maskarás május elsejei felvonulást. Ez utóbbin félezren vonultak ki fellebogózott kerékpárokkal, traktorokkal, autókkal. Voltak tornászok és „orosz katonák”, s a tribünön Lenin-maszkos fiatalember integetett a felvonulóknak. Nem hiányoztak a frappáns transzparenszek sem. Az egyik felvonuló tábláján ezt olvashattuk: „Éljen, ahogy bír!” A szekcsőiek szerint Pazaurek Dezső jópofa fickó, de feltűnést keltő rendezvényein kívül nem terjednek róla anekdoták a faluban. Állandóan hajtja a melót, nincs ideje semmire – állítják többen. Mindig lőt-fut, így az is előfordul, hogy felemás zokniban és cipőben mászkál a dolga után. (...)

Jól összejött a tavaszi kötélhúzó verseny, melyben a két szomszédvár – Szekcső és a túllontúli Dunafalva – 24 fős csapatai a folyó két partján álltak fel. Az 500 méter hosszú kötéllel vívott, rekordok könyvébe illő viadalnak – várhatóan – évente folytatása lesz.

Még ennél is nagyobb visszhangot váltott ki a tamagocsi-temető kitalálása. Január közepe óta a gyerekek Pazaurek kempingjében kísérhetik utolsó útjukra elcsendesedett elektronikus állatkáikat. A vállalkozó a kemping feletti kőkemény löszfalba lyukakat fúratott, s ezekben helyezhetik el a cserépnába csukott, kimúlt tamagocsikat bohókás gazdáik.

Pazaurek Dezső persze nemcsak a szokatlan cselekedetekhez vonzódik, hanem a jókedvhez is.

– Tele van a világ fásultsággal, kedélytelenséggel – állítja a szekcsői férfi. – Ezt próbálom én elúzni. Néha sikerül, olyankor elégedett vagyok.

– Azt tartják a szekcsőiek, hogy a Pazaurek-féle heccekben gyakorta az üzlet dominál – jegyzem meg.

– Merthogy a rendezvények az ön éttermében végződnek, és minden hír a vállalkozásait reklámozza.

– Nem vitás, hogy az üzleti szempontok fontosak – ismeri el készségesen Pazaurek Dezső. – Most, hogy megnyitottuk a tamagocsi-temetőt, mindjárt árultunk is a gyerekeknek új tamagocsikat. Hogy ez így lesz, azt már előre sejtette az egyik tamagocsi-forgalmazó, és felajánlotta, hogy ő szállít nekünk tamagocsikat. És az övé ám a legjobb tamagocsi, mert az örökéletű. Mondom neki: ember, hát maga nekem akar örökéletű tamagocsikat eladni? Nekem, akinek tamagocsi-temetője van... Tönkre akar tenni?! Pazaurek Dezsőnek az egyik idegenforgalmi cég felajánlotta, hogy álljon be hozzájuk, és legyen az ő fővárosi „éceszgéberük”. Azt várnák tőle, hogy hetente egyszer találjon ki nekik egy hírverő és bevételgyarapító ötletet. Pazaurek azonban nem lesz másnak az ötletembere. Ő megmarad magának és környezetének.

(Ungár Tamás: Pazaurek, a szekcsői ötletgyáros című írása nyomán, Népszabadság, 1998. február 6., 12. o.)

3. Te prosti vagy, nem iskolás! Egy lány a tanodából

Izgalmas lány. Szép rengeteg haja van, sugár, barnás bőrű. A magabiztosság csak úgy sugárzik belőle, finom parfümillat lengi körül. Horváth Melindának hívják. Jó az idő, a lakótelepi lakás ablaka nyitva. Odalent krampácsol valaki, rettentő hangosan.

- Szeretem ezt a környéket. Talán mert sok itt a cigány. Korábban Óbudán béreltem egy lakást, ott rémesek voltak a szomszédaim, hangos megjegyzéseket tettek rám, még az is előfordult, hogy nem szálltak be velem egy liftbe.
- Ezt nem értem Először is nem látszik a cigányságod, azt hiszem, inkább olaszos külsőd van. De ha mégis lenne valakinek előítélete, meg nem tudom, milyen sasszeme, akkor is éppen az a fajta lány vagy, akivel szerintem bárki szívesen utazna le egy liftben a harmadik emeletről...
- Pedig így történt. Egyébként ritkán aludtam abban a lakásban, nem szerettem. Inkább a barátnőmnél ragadtam éjszakára vagy a nevelőapámnál, olykor a haveroknál. Nem szeretek egyedül lenni. Pár nappal korábban, a belvárosi tanodában, amikor először láttam, szemüveget viselt, könyvek voltak a kezében és épp órára készült. Angol, utána magyar, aztán matek. Egy huszonkét éves, nyurga gimnazista.
- Az, hogy - különösen éjszaka - nem bírok meglenni egymagamban, még az intézeti időkből ered. Igaz ott is furcsa volt a helyzetem. Együtt laktunk persze, de nem voltam benne a bolyba, úgy is mondhatnám, hogy nem barátkoztam senkivel. Sőt. Amikor csak tehettem, beköptem a lányokat a nevelőknél. Azt sem bántam, ha kicsináltak érte. Nem érdekelt, hogy megvertek, vagy mondjuk égő cigarettát nyomtak a combomra meg a mellem alá. Fel se vettem. kaptam viszont cserébe a nevelőktől szappant. Különlegeseket, mandarin- meg gyöngyvirágillatúakat. Ma is a gyöngyvirág a kedvencem.
- Sose gondoltál arra, hogy megkeresd a szüleidet?
- Egyszer. Megszöktem, egy barátnőm kísért el. Azt tudtam, hogy az anyám valami faluban lakik. Mikor kérdezősködtem, azt mondta egy ember: ott van a fáskamrában. Azt hittem, fát vág. De nem. Ott élt, abban a kalyibában, egy koszos, dzsuvás helyen, se ajtó, se ablak. Hevert a földön tökrészezen. Nem is tudta, ki vagyok. Bemutatkoztam, meg lefényképeztem, s már mentem is. Nekem ennyi elég volt ahhoz, hogy tudjam, hová nem tartozom.
- Az már kiderült, hogy hová nem akarsz tartozni. De mit akarsz az élettől? Ezt azért kérdezem, mert nagyon tudatos teremtésnek tűnsz.
- Tizenhárom éves koromig csak úgy lebegtem, buta voltam, aztán..., egy este láttam bent egy filmet, ami teljesen megfogott. Háborús téma volt, és szerepelt benne egy nő, egy kurva. Az utcasarkon ácsorgott, és egy zsák babért ment el a férfiakkal. És akkor én azt mondtam, hogy én is kurva leszek, ez kell nekem. Pedig csúnya voltam, fogszabályzós, fejletlen, nem is szerettek a fiúk, de én tudtam, hogy az leszek.
- Mi tetszett meg ebben a foglalkozásban?
- A szabadság. És engem attól kezdve senki sem állíthatott volna meg. Tizennyolc éves koromban kijöttem az intézetből, saját felelősségemre, mert nem volt hová menjek. Rögtön leszóltott egy taxis, én megkértem, segítsen abban, hogy kurva lehessenek.
- Ott álltál a cuccoddal, és azt kérted az első embertől, akivel...
- Nem volt cuccom. Na, akkor a taxis azt mondta, csihadj le kislány, majd megbeszéljük szépen. Elvitt magához lakni, ott voltam vele talán egy hétig, közben kivetette velem az intézetből járó pénzemet, úgy negyvenezer forintot, azt elvertük... Arról volt szó, hogy segít bejuttatni valami éjszakai helyre táncolni, mert azt imádtam. A tánc volt a mindenem. Ehelyett viszont felszívódott, átvert. Akkor lementem Borsodba egy volt intézeti csajhoz.
- Tanultál te valamikor táncolni?
- Hát, nem sok minden kell ahhoz, hogy az ember mozgassa a fenekét! Különben az intézeti időkből művészi tornáztam, versenyszerűen, az nyilván használt... Nem, én nem tudtam volna a szegénységet elviselni, meg hogy putriban éljek, és ne tudjak magamról gondoskodni. Vannak lányok, akik huszonhárom éves korukban is bent laknak még az intézetben, és nem tudnak mit kezdeni magukkal, ezt látom, mert járok vissza az igazgatónőhöz, nagyon szeret engem. Ráadásul nekem tényleg tetszett a prosti élet. Az embernek el kell fogadnia magát úgy, ahogy van. Ha másvalakire számít, akkor tehetetlen lesz.
- Soha nem vágytál arra, hogy egyvalakihez kötődjél?
- Soha. Én még nem voltam szerelmes. Nem tudok. De... van egy kisfiam, nevelőszülőknél. Még az intézetben történt, tizenöt éves voltam, amikor teherbe estem, és nem vettem észre. Az igazgatónő, már említettem, hogy nagyon szeretett engem, azt mondja egyszer, bábikém, te nagyon gömbölyödsz, nincs itt valami baj? Hát, nem vettem észre, talán azért mert akkor volt a művészi torna, meg a versenyek..., szóval megszülettem a fiamat, meg be is fejeztem utána a nyolc osztályt. Őt persze elvitték tőlem, egy-

éves koráig mindig elmentem hozzá. Aztán elkerült egy másik városba, és éveket nem láttam. Most vettem fel vele a kapcsolatot tavaly. A nevelőszülők nagyon rendesek.

- Ebbe a te történetedbe nehezem tudom beilleszteni az iskolát, ahol megismertelek...

- Hát, nem is illett bele. Egy éve összefutottam egy intézeti barátnőmmel az utcán, azt mondja, van egy kis dolgom, elkísérnél? Fogalmam sem volt, hová visz. Bemegyünk, köszönök, ott dumálgat néhány fiatalember, egyből azt kérdezi az egyik, mi a kedvenc tantárgyam. Mondom a történelem. Mindig ötös voltam tőriből. Jó, azt mondja, ha legközelebb jössz a klubba, fel kell mondanod tíz oldalt történelemből. Még fel sem ocsúdtam, klubtag lettem. Az ismerőseim körberöhögtek, mindenki azt mondta, figyelj, egy hónapig ha bírod majd, te prosti vagy, nem iskolás. Erre begurultam. Csak azért is megpróbáltam. Már csak a hétvégeken dolgoztam a bárban, mert a sulis mellett nem bírtam volna többet, és egy idő múlva már csak táncoltam, mást nem.

- Ez azért így túl szép, túl kerek, talán nem is igazán hozzád illő sztori lenne. Egyedül az iskola ragadott volna ki téged a korábbi életedből?

- Hidd el! Itt tapasztaltam meg, mennyire nem tudok kommunikálni, például, hogy milyen primitíven beszélek, csak a „bazmeg”, meg a „káanyád”, meg a „menj a...”, a suliban pedig kétszer is meggondoltam, hogy mit mondjak.

- Ez is egyfajta szabadságkorlátozás, nem?

- Ez jó. Sok barátom lett. Megfogott az emberek kedvessége. Ott majdnem mindenkinek volt vagy van az életében valami nagy gubanc, erről is szól ez az iskola. Mellém álltak. Egyébként most sem én vagyok az, aki keresi a barátokat, jönnek maguktól. Tavaly az év végi vizsgán Shakespeare-t húztam. Tartalmilag nem volt rossz, amit leírtam, de a helyesírásom az valami iszonyú. Ezt is most kellett felfedeznem. Iszonyúan kétségbeestem, rögtön elrohantam egy könyvesboltba, és összevásároltam mindenféle helyesírási szabálykönyvet, mondom, ez így nem mehet tovább!

- Valóban megváltoztál?

- A gondolkodásom. Hogy mi volt régen, s mi van ma nálam a ranglista élén.

- Most mi?

- A fiam. Huszonnégy éves koromban el akarom hozni, meg akarom neki mondani, hogy én vagyok az anyja. De addig még lakást kell teremteni magunknak.

(Lengyel Nagy Anna: Te prosti vagy, nem iskolás! Egy lány a tanodából című interjú nyomán, Népszabadság, 1997. október 31., 9. o.)

4. Colas Breugnon asztalos és fafaragó művész

A mai Franciaországnak azon a vidékén, ahol hajdan a történelmi Burgundia terült el, amerre az emberek a neves szőlődombok között erősen víg kedvűek, vaskosak, és nagyon szeretik a szabadságot – erről a tájékról egy nagy író származik. Őseiről, szülőföldjéről írta legkedvesebb regényét: a Colas Breugnont. Akkor játszódik, amikor Dumas testőrei a kalandokat hajszolják, de – kaland, csillogás, hősi tett ide vagy oda – ez az időszak a francia történelem egyik legválságosabb korszaka. Háborúskodás, testvérharc, pestisvész, szenvedés. Bár maga Colas Breugnon erről az időszakról úgy vélekedik:

„- Hebehurgya, ügyetlen alak azt morogják... szomorú idők... nincsenek szomorú idők, csak szomorú emberek.”

Ez a Colas a boldog nyertes. Pedig felgyújtják a házat, megnyomorodik a lába, megkapja a pestist, ifjonti korában lecsapják kezéről a szerelmét, a felesége nem törődik vele, a fiai távol vannak tőle, művészi faragványait gyalázatosan tönkretesz a bolond uraság, és utolsó boroshordójának is fenekére néznek a megszálló katonák, mert ezek éhesek, mint az egerek, és fáradhatatlanok abban, hogy fölegyék a szegény ember kamráját.

Ennyi tényszerű csapás mellett Colas Breugnon a Nyertes. hogyan lehetséges ez? Pedig pontosan látja a valóságot, nem hazudik magának, sőt időnként felülvizsgálja tévedéseit, meghiúsult terveit, látja a széjjeltépett Franciaországot és lelkének álmait, kifosztott műveit. Mi lehet a titka?

Amit szeret. Fűt, fát, szépséges testi örömeiket. Az isteni semmittevését mesterségét, mert: gyönyörűség hasítani, vágni, gyalulni, fűrészelni, nyesni, csapolni, csiszolni, dörzsölni a szép és szilárd anyagot – a pontos kéz és okos ujjak gyönyöre ez. Amikor előtűnik a műalkotás! A szellem örömét szereti, aho-

gyan parancsol az erőknek, mert a fentieket mind az agya irányítja, annak van alárendelve minden. S az agy úgy szervezi a játékot, ahogyan Colas álmainak legjobban megfelel. Kit szolgáltak ki jobban valaha is?

Munkáját megbecstelenítik. Okos ujjai gyönyörére, a szellem örömére és némi fizetségért huszonöt éven át szép bútorokat és faragványokat készít az uraságnak. s amikor porig ég a háza, füst és enyészet lesz mindene, nem marad semmije, egy szög se a gerendában, de még reménye sem nagyon, hogy új házat építsen, akkor elmegy a kastélyba. Vigasztalódní: megnézi huszonöt év munkájának megmaradt gyümölcsét. és majdnem sóbálványá válik, mint Lót felesége:

„A lépcsőkortlátot körülölelő fafaragványok, szőlőfürtök, őszibarackfaágak és virágzó folyondárok nagy késszúrásokkal sújtva, csonkán meredeztek felém. Nem hittem a szememnek, kézzel is megtapogattam szegény, megcsonkított műveimet... Ebédülőben, fegyverteremben mindenütt sebesült faburkolatok, bútordíszítmények: kinek az orrát vágják le, kinek a karját, itt a dísz tűnt el, amott a szőlőlevél... A nagy folyosó mélyén elhelyezett szép, mezítelen Yonne-nimfámát, aki egy sörényes orosz lány nyakára térdelt, céltáblának használták: karabélygolyók lyuggatták ki a hasát.”

A félbolond uraság elpusztította a szépségeket. Colas Breugnon nyögött, sóhajtozott, kesergett, káromkodott, átkozódott, s egyszer csak amint visszafordult a küszöbről, hogy még utoljára rápillantson a csatatérre, a szegény orr nélküli istenekre...frtt... mint a rakéta szaladt ki belőle a kacagás... Milyen mókások ezek az orrnélküliek itt! Minek annyit szavalni? Összekapta magát, egyszeribe feledve bút, bánatot, szemébe nevetett a bamba képű inasnak, és alá szolgálja... kilépett az országútra...

Colas lehetne a minta. Külső-belső viselkedésünk mintája. Vagyis:

- sok mint szeretni érzékletes gyönyörűséggel, de legfőképp valami tevékenységet – mesterséget, munkát –, amit jó érzéssel lehet csinálni;
- és ha itt a kudarc (mert ez eljön mindig!), akkor egy darabig sírni, dühöngeni, toporzékolni;
- aztán rugalmasan kinevetni az egészet, és újra próbálkozni.

Ezt a hármat nagyon tudja a burgundiai asztalos! A legtöbb fiatalnak az első két mozzanata ismerős és a lelkükhöz közeli élmény. A harmadik kevésbé. Pedig szellemünknek óriási erő tartalékaik vannak. És az agy képes úgy szervezni a játékot, ahogyan álmainknak legjobban megfelel, ha irányítgatjuk.

Colas halálos beteg. A pestist nem lehet szeretni. Kihurcolkodik a földjére, a kis kalyibába. Kínjában pöröl a sorssal, ordít, de észreveszi, hogy ettől nem csillapul a fájdalma. Észbe kap: hátha már csak pár órája van hátra! Akkor pedig örvendezni kell még utoljára! De hogyan lehet örvendezni a kínos, talán halálos ágyon?

„Takarékoskodj a lélegzettel. Talán csak egy- vagy kétórányira való van még: és te itt a levegőbe szórod, tökkelütött! Örvendj még utoljára annak, ami van, élvezd ki még egyszer ezt a kopott porhüvelyt, mielőtt elhagynád (phű az bizony csakis akaratom ellenére történhetik!). Egyszer hal meg az ember életében. Legalább figyeljük meg, hogyan történik az, kielégítve kíváncsiságunk. Lássuk, mint bújik ki a lélek az irhájából? Gyermekkoromban nem volt, aki szebb fűzfa sípot faragott volna nálam. Bicskám nyelével ráveregtettem a fűzfavessző kérgére, felülről addig ütöttem, míg az szépen le nem vált. Azt hiszem, hogy Ó, aki felülről néz le rám, szintén úgy szórakozik most az én burkommal... jaj, de belém nyilallt a fájás!... Jól van, Breugnon, ne hátrálj; amíg ropog a kérged, figyeld csak meg, mi történik alatta. vizsgálj meg ezt a hüvelyt, szedd el gondolataid habját, tanulmányozzad magadban, rág meg jól a benned mozgó, zajgó, ördögtáncot járó erőket...”

Bolond, beteg ötlet ez? Így figyelni a halált? Inkább azt hiszem, Colas lelkileg nagyon is egészséges, mondhatni: a sikeres halálra készülődik itten; patetikusan szólva: az értelmes emberhez méltó halálra. Az emberek súlyos vagy kevésbé súlyos neurózisa (beteges idegessége) mögött többféle ok húzódik meg. Alkati gyengeség, mély lehangoltságra való hajlam, különféle lelki sérülést okozó élmények, a tűrőképesség alacsony foka stb. stb. Ezek együttesen vagy közülük akár csak egy is kiválthat beteges idegességeket. Ám bármelyik mögött joggal feltételezhető egy még mélyebben fekvő ok – rendszerint görcsösen a tudat alá szorítva –: s ez a halálfélelem. Akár az ismeretlen örvény, mintha mindent beszippantani akarna, szorongást és nagy lelki kint okoz. S a neurotikus beteg nem tudja, voltaképp mi okozza a mély fájdalmakat.

A halálfélelem emberi jellemző. Elnyomva, elcsitítgatva, elodáztatva valamennyiünkben megvan ez a félsz. Ami itt Colas magatartását jellemzi, az a kíváncsi szembesülés a halállal és annak tudomásulvétele. A legősibb kultúrák jól tudják, hogy a leglazább, legszabadabb (s ezért a legegészségesebb) lelki tartás titka: megbarátkozni mulandóságunk gondolatával. A későbbi korok embere ezt a törekvést elfelejtette. De úgy látszik, a burgundiai asztalos nem. Ő barátkozik a halállal (kénytelen), érdeklődik, és vizsgálja az ördögtáncot járó erőket. Amikor a fájdalom kicsit csillapul, akkor előkapja a Csintalan-ságok című könyvet, harsányan nevetgél a pajzanságokon, ismét rátör a szenvedés, sír, s ez így megy: sírva nevet, nevetve sír, talán ezért hagyja ott a pestis.

Ha Colas a minta, akkor itteni magatartásának jeles mozzanatai:

- apróra megfigyelni és megérteni kínos ügyeinket,
- még a halálfélelmet is,
- anélkül, hogy búsán belefeledkeznénk.

Most mérleget készít. „Év végi mérlegemet készítem el most, és megállapítom, hogy hat hónap alatt mindent elveszítettem: feleségemet, házamat, pénzemet, lábamat, de a legmulatságosabb a dologban az, hogy amikor végül fölállítom ezt az egyenleget, éppoly gazdagnak érzem magam, mint azelőtt. Azt mondják, semmim sincsen? Csakugyan nincs többé terhem. Leraktam mindenemet. Sosem éreztem magam ilyen frissnek, szabadnak, szállongó és hajlékony szelleműnek.”

Nyertes vagy Vesztes, Sikeres vagy Sikertelen Colas Breugnon? Szerintem Nyertes és Sikeres. Ám ezt döntse el az olvasó maga. Abban azonban bizonyára valamennyien egyetértünk, hogy a lelke egészséges.

(Idézi: Mohás Livia: *Ki tudja, mi a siker*, Móra Ferenc könyvkiadó, 1986., 9–14.)

5. Hullámok hercege

Rabb Sándor 1966-ban született Szabolcs-Szatmár megyében. Tizennégy éves koráig élt Mándokon, aztán Debrecenbe ment gimnáziumba.

Most jött haza Hollywoodból, ahol is munkájának része volt, hogy üljön az óceánparton és nézze a hullámokat.

Jó gyerek voltam, igaz, egyszer világgá mentem, de akkor még nem jutottam olyan messzire. Az óvodákban még a számat is beragasztották az óvónők, hogy ne beszéljek folyton a csendespihenő alatt. Az iskolában elég nagy elvárásokat támasztottak velem szemben, mert az édesapám ott tanított. Olvasni és tévézni szerettem, imádtam a „korabeli” fantasztikus filmeket, az Orion úrhajó kalandjait, az Alfa Holdbázist, és persze később a Csillagok háborúja volt a nagy mozi, amibe beleszerettem. A Fazekas Gimnáziumba jártam Debrecenben, remek tanárim voltak. Programozó matematikus szakra jelentkeztem az ELTE-re. Úgy gondoltam, hogy ezen a szakon nem kell majd sokat tanulnom, és azzal foglalkozhatok, amit szeretek: a számítógéppel. Az egyetem évei fantasztikusak voltak. Persze mindenre volt időnk, csak a tanulásra nem. Rendezvényeket, koncerteket, filmklubot szerveztünk, és természetesen szerelmek is szövődtek. A matematika elméleti problémái hidegen hagytak, inkább a számítógép vonzott. Tetszett, hogy kreatív lehetek a gépek segítségével, hogy amit megalkotok, az rögtön látható lesz a képernyőn. Első munkahelyemet egy számítógépes céget nem sokára ott hagytam, mert – bár imádtam a munkát – borzasztó kevés pénzt kaptam érte. Egy banknál lettem üzletkötő, ezután újságkiadással is próbálkoztam. Sajnos ebben az időben a számítógépezést csak hobbiszinten űztem, persze mindig volt otthon gépem, folyamatosan képeztem magam, csak megélni nem nagyon tudtam belőle. Aztán sikerült kijutnom Amerikába. Tanultam, utaztam, szórakoztam, számítógépes grafikai kiállításra mentem, megnéztem New Yorkot, Orlandót, San Franciscót, Los Angeleset, a Grand Canyont és Las Vegas kaszinóit. Szurkoltam a New York Yankees baseballcsapatának, izgultam a híres Daytona Beach-i autóversenyén, csodáltam a kaliforniai naplementét, és nem értettem, hogy a Palm Springs-i golfpályák mitől olyan zöldek a sivatag közepén. Hazajöttem, és nem találtam a helyemet. Láttam fantasztikus koponyákat, akik nem jutottak egyről a kettőre, szinte éhbérért dolgoztak. Itthon még belevágtam egy ígéretes üzletbe, de ez mások hibájából hamar befuccsolt.

A Digital az Egyesült Államokban olyan vállalat, ahová csak a legjobbak jutnak be, és hosszú szakmai ranglétrán kell felkapaszkodni annak, aki oda vágyik. Én is megpróbálkoztam. Az esélytelenek nyu-

galmával elmentem egy munkainterjúra. Ott ült velem szemben őt nagyon okos ember, és meggyőztem őket. Hihetetlen, hogy ekkora lehetőséget kaptam, felvettek, engem, a magyart, filmes tapasztalat és igazi esély nélkül.

Rögtön beleszórtam egy nagyon komoly munkába a Titanic című film forgatásánál. Vízfelelős lettem, az én munkám volt, hogy bizonyos jelenetekben, ahol a hajót mutatják mozgás közben, élethű vizet készítsék. Tehát kiültem Los Angeles legszebb partszakaszára, órák hosszat néztem az óceánt, a naplementét, és lógattam a lábamat. Nem volt utolsó érzés, mondhatom. Hosszan tanulmányoztam, hogyan reagál a víz, ha valami süllyed, és csobban, mert hogy hihetőnek kellett lennie a Titanic pusztulásának.

Úgy gondolom, hogy a komputeres grafika is lehet művészet. Nélküle nem tudtuk volna megcsinálni a filmet, hisz egy ekkora hajótestet lehetetlen mozgatni, és külső felvételeket készíteni róla ilyen minőségben.

Bátran mondhatom, hogy az illúzió tökéletes lett.

Életem nagy kalandja volt a Titanic.

A Titanic után céget váltottam, jelenleg itthon a vízumra várok. A film után kitűnő referenciákat kaptam, és az általam készített „óceán” önmagában is jó ajánlólevél.

Most hosszas fejtörés után egy japán tulajdonú új stúdió mellett döntöttem, talán azért is, mert Honolulu-ban fogunk dolgozni, gyönyörű körülmények között.

Na persze a feladat sem akármilyen. Ez a film kizárólag számítógép felhasználásával készül.

Ez elég nagy kihívás.

Itthon is foglalkoztat egy újabb cégalapítás gondolata, de ez még eléggé távoli terv. Amerikában az a fantasztikus, hogy sok munkával, tudással, picike szerencsével és némi önbizalommal tényleg el lehet jutni a legjobb helyekre is. Persze hiányzik a családom és a barátaim, de Amerikában csinálhatom azt, amit szeretek, ami érdekel.

(Szabó Patrícia: A hullámok hercege, Nők Lapja, 1998/6., 5. o.)

